

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ευρωπαϊκές πολιτικές και ελληνική πραγματικότητα στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας.

Ισότιμη πρόσβαση και μέριμνα για
παιδιά ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Ονοματεπώνυμο: Αθηνά Κοπανιτσά

Αρ. Μητρώου: 20011

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δέσποινα Αναγνωστοπούλου

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ευρωπαϊκές πολιτικές και ελληνική πραγματικότητα στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας.

Ισότιμη πρόσβαση και μέριμνα για παιδιά ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ονοματεπώνυμο: Κοπανισά Αθηνά

Αρ. Μητρώου: 20011

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δέσποινα Αναγνωστοπούλου

Θεσσαλονίκη, 2021

*Είναι πιο εύκολο να πλάσσουμε δυνατά παιδιά , παρά να «διορθώσουμε»
διαλυμένους ενήλικες.*

(Frederick Douglass)

Ευχαριστώ θερμά

Την επιβλέπουσα καθηγήτρια της διπλωματικής μου εργασίας κ. Αναγνωστοπούλου Δέσποινα για την εμπιστοσύνη, την ενθάρρυνση και την καθοδήγηση της σε όλη την διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Την οικογένεια και τους φίλους μου για την αμέριστη συμπαράσταση και δύναμη που μου έδωσαν για να φτάσω ως εδώ,

Τα παιδιά μου και τους μαθητές μου που μου έδωσαν κίνητρο να προσπαθώ πάντα για το καλύτερο.

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Κοπανισά Αθηνά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	8
ABSTRACT	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
ΜΕΡΟΣ 1ο	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	13
ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ	13
1.1. Τι είναι Προσχολική Εκπαίδευση και Φροντίδα (Π.Ε.Φ).....	13
1.2. ISCED level 0 – Early Childhood Education	16
1.3. Ο πληθυσμός των παιδιών προσχολικής ηλικίας (0-6) στην Ευρώπη.	19
1.4. Οργάνωση των δομών της Π.Ε.Φ. στην Ευρώπη.....	21
1.5. Η διάρθρωση της Π.Ε.Φ. στην Ελλάδα.	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	27
Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	27
2.1. Το παιδί και η παιδική ηλικία στις κοινωνίες του παρελθόντος έως σήμερα.....	27
2.2. Η εξέλιξη της προσχολικής αγωγής / ιδρυμάτων προσχολικής αγωγής και των αναλυτικών προγραμμάτων.....	31
2.3. Γιατί είναι σημαντική η προσχολική εκπαίδευση	37
2.4. Η θετική επίδραση της προσχολικής εκπαίδευσης για τα παιδιά από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες. (Ίσες ευκαιρίες).	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	47
ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	47
3.1. Η προστασία του δικαιώματος του παιδιού στην εκπαίδευση σε διεθνές πλαίσιο.	47
3.2. Η προστασία του δικαιώματος στην εκπαίδευση από Διεθνείς πράξεις. (Ισότιμη πρόσβαση όλων των παιδιών χωρίς διακρίσεις).	51
3.3. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση βασική αποστολή της UNESCO.	54
3.4. Η προστασία του δικαιώματος της εκπαίδευσης στον Ευρωπαϊκό χώρο.	57
3.4.1. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης.	57
3.4.2. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση στο πλαίσιο του δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.	60
3.5. Το δικαίωμα της εκπαίδευσης στην ελληνική έννομη τάξη	62

ΜΕΡΟΣ 2ο	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	66
ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΥΨΗΛΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ	67
Εισαγωγή	67
4.1. Υψηλής ποιότητας Προσχολική Εκπαίδευση και Φροντίδα	69
4.2. Πλαίσιο Ποιότητας για την Προσχολική Εκπαίδευση και Φροντίδα.	71
4.2.1. Πρόσβαση.....	72
4.2.2. Το προσωπικό.....	73
4.2.3. Πρόγραμμα σπουδών.....	74
4.2.4. Η παρακολούθηση και αξιολόγηση	74
4.2.5. Η διακυβέρνηση και η χρηματοδότηση	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	77
Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΦ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	77
Εισαγωγή	77
5.1. Δείκτες που αφορούν την πρόσβαση.....	79
5.1.1 Εγγύηση θέσης στην ΠΕΦ	82
5.1.2. Οικονομικά προσιτές υπηρεσίες Π.Ε.Φ.....	82
5.2. Εθνικές δράσεις για βελτιώσεις της πρόσβασης στην ΠΕΦ/ μέριμνα για ευάλωτες κοινωνικά ομάδες	84
5.3. Δείκτες που αφορούν την ποιότητα.....	86
5.3.1. Προσωπικό υψηλής ειδίκευσης για ολόκληρη την ΠΕΦ	86
5.3.2. Χρηματοδότηση της ΠΕΦ	88
5.3.3. Αξιολόγηση – Εποπτεία	90
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	92
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	98

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η πρώτη παιδική ηλικία είναι πολύ κρίσιμη περίοδος, σύμφωνα με πολυάριθμες μελέτες και ερευνητικά δεδομένα. Είναι η εποχή όπου τα παιδιά δημιουργούν τα θεμέλια και την ικανότητα να μαθαίνουν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους.

Ο ρόλος της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας συνεπώς, είναι καθοριστικός στην πρόωση της μάθησης για όλα τα παιδιά, της κοινωνικής ένταξης, της ευημερίας, της ανάπτυξης και της συνολικής ευτυχίας τους και θα πρέπει να θεωρείται το θεμέλιο των συστημάτων εκπαίδευσης.

Οι δαπάνες για την προσχολική εκπαίδευση αποτελούν έγκαιρη επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο με υψηλή απόδοση ιδιαίτερα για τα παιδιά που βρίσκονται σε μειονεκτική κατάσταση και θα έπρεπε να αποτελούν απόλυτη προτεραιότητα κάθε κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής. Η παροχή ίσων ευκαιριών σε όλα τα παιδιά, έχει πολλαπλά οφέλη για την ανάπτυξή τους αλλά ταυτόχρονα έχει σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνική συνοχή, την οικονομική ανάπτυξη και την καταπολέμηση των ανισοτήτων σε μία κοινωνία.

Για να αποφέρουν όμως τα προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης τα αναμενόμενα οφέλη, θα πρέπει να είναι υψηλής ποιότητας και οι παρεχόμενες υπηρεσίες σε προσχολικές δομές προσβάσιμες, οικονομικά προσιτές και χωρίς αποκλεισμούς.

Οι υπεύθυνοι χάραξης εκπαιδευτικής πολιτικής σε όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε., λαμβάνοντας υπόψη την κοινωνική και εκπαιδευτική ανταποδοτικότητα στην προσχολική εκπαίδευση, επικεντρώνονται στην βελτίωση της ποιότητας και την διεύρυνση της πρόσβασης σε αυτήν. Η στόχευση αυτή εναρμονίζεται με την 11^η αρχή του Ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων και με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπου η εκπαίδευση αναγνωρίζεται ως δικαίωμα όλων των παιδιών.

Ποια όμως είναι η κατάσταση της προσχολικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα; Η προσχολική εκπαίδευση φαίνεται να μην είναι στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής πολιτικής. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα εμφανίζεται να αγνοεί μια σειρά από δοκιμασμένες διεθνείς καλές πρακτικές και να έχει πολύ αργούς ρυθμούς στις όποιες τομές και μεταρρυθμίσεις. Η ανάγκη βελτίωσης της ποιότητας και διεύρυνσης της πρόσβασης είναι επιτακτική. Η έλλειψη επενδύσεων στην προσχολική εκπαίδευση την καταστεί αναξιοποίητη ευκαιρία.

Λέξεις Κλειδιά: προσχολική εκπαίδευση, πρόσβαση, πλαίσιο ποιότητας, ίσες ευκαιρίες

ABSTRACT

According to numerous studies and research data, early childhood is a very critical period. It is the time when children lay the foundations and develop the ability to learn throughout their lives.

The role of pre-school education and care is therefore crucial in promoting learning for all children, their social inclusion, prosperity, development and overall happiness and should be considered the foundation of education systems.

Expenditure on pre-school education is a timely, high-yield investment in human capital, especially for disadvantaged children, and should be a top priority in any social and educational policy. Providing equal opportunities to all children has multiple benefits for their development but at the same time has significant implications for social cohesion, economic growth and the fight against inequalities in a society.

However, in order for preschool education programs to bring the expected benefits, they need to be of high quality and the preschool structures must be accessible, affordable and inclusive.

Education policy makers in all EU Member States, taking into account social and educational return in pre-school education, focus on improving quality and expanding access to it. This aim is in line with the 11th principle of the European Pillar of Social Rights and the Charter of Fundamental Rights of the European Union where education is recognized as a right of all children.

But what is the situation of pre-school education in Greece? Preschool education does not seem to be at the heart of educational policy. The Greek education system seems to ignore a number of tried and tested international good practices, to have a very slow pace in any changes and reforms. The need to improve quality and expand access is imperative. The lack of investment in preschool education makes it an untapped opportunity.

Keywords: pre-school education, access, quality framework, equal opportunities.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αυτή βάσει βιβλιογραφικών πηγών και ερευνητικών πορισμάτων παρουσιάζει μια γενική συζήτηση γύρω από τον χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας που έχει αποκτήσει ολοένα και αυξανόμενη σημασία στο διεθνές και ευρωπαϊκό πολιτικό γίγνεσθαι.

Το θέμα αυτό επιλέχθηκε τόσο για την προτεραιότητα που έχει αποκτήσει στην ευρωπαϊκή πολιτική ατζέντα αλλά και γιατί είναι του άμεσου ενδιαφέροντος μου καθώς απασχολούμαι στην προσχολική εκπαίδευση ως εκπαιδευτικός τα τελευταία χρόνια και έτσι μπορώ με βάση την εμπειρία μου να φιλτράρω και να αξιολογήσω περισσότερο τις πολιτικές επιλογές, τις συστάσεις και τις κατευθυντήριες γραμμές που έχουν ως στόχο την αναβάθμιση της παρεχόμενης εκπαίδευσης και φροντίδας για την ηλικία αυτή.

Η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα αποτελεί μέρος του οράματος ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης καθώς αναγνωρίζεται ο ρόλος της στη διαμόρφωση μίας σταθερής βάσης για μάθηση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής.

Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης «η συμμετοχή σε ποιοτική προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, παράγει θετικά αποτελέσματα για όλα τα παιδιά και αποβαίνει πιο ευεργετική για τα πλέον μειονεκτούντα από αυτά».¹

Ο Ευρωπαϊκός πυλώνας κοινωνικών δικαιωμάτων υπαγορεύει στην 11^η αρχή του ότι όλα τα παιδιά θα πρέπει να έχουν δικαίωμα σε οικονομικά προσιτή και καλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. Τα παιδιά από μειονεκτούντα περιβάλλοντα έχουν δικαίωμα σε ειδικά μέτρα για την ενίσχυση της ισότητας των ευκαιριών.

Έχοντας υπόψη όλα παραπάνω, θα περίμενε κανείς οι επενδύσεις στα παιδιά και ειδικότερα στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα για όλα τα παιδιά, με ειδική μέριμνα για τα παιδιά που βρίσκονται σε μειονεκτική κατάσταση να είναι προτεραιότητα στις πολιτικές, κοινωνικές και εκπαιδευτικές επιλογές των κυβερνήσεων των κρατών μελών.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας θα επιχειρηθεί μία γνωριμία με την βαθμίδα αυτή της εκπαίδευσης που αποτελεί τη βάση των εκπαιδευτικών συστημάτων, προκειμένου να κάνουμε μια προκαταρκτική σκέψη για το ποιες θα ήταν οι ευνοϊκές συνθήκες για τη διάχυση των υπηρεσιών για την πρώιμη παιδική ηλικία.

¹ Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 11ης Μαΐου 2010 σχετικά με την κοινωνική διάσταση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Ανάκτηση από :

[https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010XG0526\(01\)&from=ES](https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010XG0526(01)&from=ES)

Επίσης η σύγκριση μεταξύ των χωρών στην δομή και οργάνωση της ΠΕΦ και η μελέτη στατιστικών στοιχείων θα συμβάλλουν στον εντοπισμό των ελλείψεων και των δυσλειτουργιών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ταυτόχρονα θα τονιστεί ο σημαντικός ρόλος της προσχολικής εκπαίδευσης στην παροχή ίσων ευκαιριών καθώς αποτελεί βασικό εργαλείο για την καταπολέμηση των ανισοτήτων, της πρόληψης μαθησιακών δυσκολιών σε επόμενες σχολικές βαθμίδες, επιβεβαιώνοντας έτσι την χρησιμότητα που έχει η φοίτηση σε ποιοτικές προσχολικές δομές. Θα μελετηθεί επίσης ποια είναι η θέση του εθνικού δικαίου και ποιο το νομικό πλαίσιο σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο που εδραιώνει το δικαίωμα αυτό κάθε παιδιού σε ποιοτική, οικονομικά προσιτή και χωρίς αποκλεισμούς προσχολική εκπαίδευση.

Αναλυτικότερα στο **πρώτο** κεφάλαιο κρίθηκε σκόπιμο να εξεταστεί αυτός ο χώρος της προσχολικής εκπαίδευσης στη δομή και λειτουργία του, δηλαδή τι ορίζεται σαν προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, ποιες ηλικίες καλύπτει, ποιές είναι οι διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται στον ευρωπαϊκό χώρο. Να εντοπιστούν οι διαφορές που παρατηρούνται σε επίπεδο φορέων που είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή των νομοθεσιών που αφορούν την νηπιακή ηλικία και λογοδοτούν οι υπηρεσίες προσχολικής αγωγής. Επίσης κρίθηκε σκόπιμο να παρατηρηθεί ποιες είναι οι ελάχιστες προδιαγραφές που πρέπει να έχει ένα πρόγραμμα σπουδών ώστε να μπορεί να ταξινομηθεί επίσημα στην προσχολική βαθμίδα εκπαίδευσης. Τέλος εξετάστηκε ποια είναι τα χαρακτηριστικά του συστήματος προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας στη χώρα μας καθώς και ποια είναι η προνοιακή πολιτική του κράτους για την ηλικιακή αυτή ομάδα.

Το **δεύτερο** κεφάλαιο, μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή, υπογραμμίζει την σχέση που υπάρχει ανάμεσα στον σχεδιασμό εκπαιδευτικής πολιτικής για την πρώιμη παιδική ηλικία και τις κοινωνικο-οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούν κάθε εποχή και τις νέες ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν.

Συνεπακόλουθα, πως τα προγράμματα σπουδών για την προσχολική εκπαίδευση επικεντρώνονται στον μελλοντικό πολίτη και τα εφόδια που πρέπει να έχει. Καταδεικνύεται επίσης ο έντονα αντισταθμιστικός ρόλος της προσχολικής εκπαίδευσης καθώς η συμμετοχή σε ποιοτικά προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας παράγει θετικά αποτελέσματα για όλα τα παιδιά και αποβαίνει πιο ευεργετική για τα πιο μειονεκτούντα από αυτά.

Στο **τρίτο** κεφάλαιο αναλύεται, το διεθνές, ενωσιακό και εθνικό πλαίσιο αναφορικά με την προστασία του δικαιώματος του παιδιού στην εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα.

Γίνεται αναφορά στις ρυθμίσεις και την μέριμνα για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες καθώς το δικαίωμα για εξασφάλιση της βασικής εκπαίδευσης είναι ηθικό στοίχημα της εποχής μας και δημιουργεί υποχρεώσεις προστασίας του και υλοποίησης του.

Στο **δεύτερο** μέρος της η εργασία μελετά την διατύπωση πολιτικών κατευθύνσεων από την Ε.Ε που αποσκοπούν στην βελτίωση της ποιότητας και της προσβασιμότητας στα συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας και στη συνέχεια εξετάζεται αν και με ποιο τρόπο οι ευρωπαϊκές πολιτικές καταλήγουν στην ενσωμάτωση τους στην εθνική εκπαιδευτική πολιτική. Η εργασία αυτή θα ασχοληθεί με το πλαίσιο ποιότητας που έχει αναπτυχθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση και λειτουργεί σαν καταλύτης αλλαγής, βάση του οποίου πολλές χώρες προχώρησαν σε τροχιά μεταρρυθμίσεων στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης.

Πιο συγκεκριμένα στο **τέταρτο** κεφάλαιο περιγράφονται οι Ευρωπαϊκές πολιτικές που αφορούν την εκπαίδευση στην πρώιμη παιδική ηλικία. Αναφέρονται οι στόχοι που πρέπει να επιτευχθούν βάση του στρατηγικού πλαισίου για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και κατάρτισης για την επόμενη δεκαετία. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην πρόσβαση και την ποιότητα. Αναλύονται τα βασικά σημεία ενός ποιοτικού προγράμματος η εξέταση των οποίων είναι χρήσιμη για μια ακτινογραφία της κατάστασης της ΠΕΦ στην Ευρώπη. Οι βασικές αρχές του πλαισίου ποιότητας βασίζονται σε πέντε διαστάσεις: πρόσβαση, εργατικό δυναμικό, πρόγραμμα σπουδών, παρακολούθηση και αξιολόγηση και χρηματοδότηση και διακυβέρνηση και αποτελούν πια ένα σημαντικό εργαλείο που βασίζεται στην έρευνα για να εμπνεύσει δράσεις ποιότητας.

Στο **πέμπτο** κεφάλαιο θα δοθεί η ευκαιρία να αντιληφθούμε χρησιμοποιώντας τους δείκτες ποιότητας ποια είναι η κατάσταση της προσχολικής εκπαίδευσης στη χώρα μας και πόση πρόοδος έχει σημειωθεί όσον αφορά τη βελτίωση της διαθεσιμότητας και της ποιότητας των υπηρεσιών για την προσχολική ηλικία.

Συμπερασματικά μέσα από μια πολύ γρήγορη ανασκόπηση των κύριων παρατηρήσεων για την αναγκαιότητα επένδυσης στην εκπαίδευση και φροντίδα της νηπιακής ηλικίας, θα εντοπιστούν τα σημεία που πρέπει να επισημανθούν και να διορθωθούν στο σύνολο των κρατών μελών στην πορεία προς ποιοτικά και αποτελεσματικά συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης. Σύντομη αναφορά θα γίνει και στις δυσκολίες και ελλείψεις που συναντώνται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο βρίσκεται αρκετά πίσω στους στόχους που έχει θέσει η Ευρώπη και θα προταθούν κάποιες λύσεις που μπορούν να δώσουν μία ώθηση σε ανοδική τροχιά της προσχολικής εκπαίδευσης για να πάρει την θέση που της αξίζει.

ΜΕΡΟΣ 1ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ

1.1. Τι είναι Προσχολική Εκπαίδευση και Φροντίδα (Π.Ε.Φ)

Η μάθηση και η εκπαίδευση δεν ξεκινούν από την υποχρεωτική εκπαίδευση. Ξεκινούν πολύ νωρίτερα, από την γέννηση του παιδιού. Τα πρώτα αυτά χρόνια από την γέννηση ενός παιδιού έως την σχολική ηλικία του είναι τα πιο καθοριστικά για την προσωπική ανάπτυξη του και θέτουν τα θεμέλια για την επιτυχή δια βίου μάθηση, την κοινωνική ένταξη και την απασχολησιμότητα στο μέλλον. Τόσο σε επίπεδο κρατών μελών, όσο και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης η πρώιμη παιδική ηλικία έχει αποκτήσει μεγάλη προσοχή στις πολιτικές και παιδαγωγικές συζητήσεις.

Όταν αναφερόμαστε στην προσχολική εκπαίδευση θα πρέπει να ξεκινήσουμε από την διαπίστωση ότι παρατηρείται μεγάλη ετερογένεια μεταξύ των συστημάτων Προσχολικής Εκπαίδευσης και Φροντίδας από χώρα σε χώρα, τόσο σε θέματα οργάνωσης των υπηρεσιών για την πρώιμη παιδική ηλικία, όσο και στον σκοπό που επιτελεί η προσχολική αγωγή και εκπαίδευση για το σύνολο της κοινωνίας.

Ο όρος *early childhood services* (υπηρεσίες που παρέχονται στην πρώιμη παιδική ηλικία), είναι ένας όρος που αναφέρεται πολύ συχνά σε όλους τους επίσημους φορείς που ασχολούνται με τα μικρά παιδιά, την ανάπτυξη τους, την φροντίδα και την εκπαίδευσή τους. Πιο συγκεκριμένα αφορά τα παιδιά που βρίσκονται σε ηλικία μικρότερη από αυτήν που απαιτείται για την εγγραφή τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση, ανεξάρτητα από τον τύπο του ιδρύματος, τις ώρες παραμονής τους ή το πρόγραμμα.² Επίσης πρέπει να επισημανθεί ότι ο όρος αυτός δεν περιλαμβάνει μόνο την εκπαίδευση ή την φροντίδα των παιδιών, αλλά συνδέεται και με άλλα θέματα όπως είναι υποστήριξη των γονιών, προστασία της οικογένειας, απασχόληση γυναικών, αγορά εργασίας, ισότητα ευκαιριών, κοινωνική ασφάλιση, υγεία, ανάπτυξη του παιδιού, μετάβαση στην τυπική εκπαίδευση.³

² Bennett, j. (2008). *Early childhood services in the oecd countries: review of the literature and current policy in the early childhood field.* oecd. Ανάκτηση από <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/216bd094-en.pdf>

³ Νικολέττα Χριστοδούλου-Γκλιάνου, *Πολιτικές και μέτρα για την ένταξη όλων των παιδιών προσχολικής αγωγής στο εκπαιδευτικό σύστημα.* Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Ανάκτηση από <http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teykos17/040-056.pdf>

Θα συναντήσουμε επίσης τους όρους Προσχολική Αγωγή και Εκπαίδευση, Προσχολική Εκπαίδευση και φροντίδα, Προσχολική Αγωγή και Φροντίδα.

Οι διαφοροποιήσεις στα συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας μεταξύ των Ευρωπαϊκών χωρών εντοπίζονται κυρίως⁴ :

- Στην ηλικία έναρξης της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (4-7 έτη)
- Στους τύπους / χώρους παροχής υπηρεσιών προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης
- Στους στόχους που επιδιώκει, περιεχόμενο και αναλυτικά προγράμματα
- Στη δομή των συστημάτων προσχολικής αγωγής
- Στην ορολογία
- Στην ποιότητα και προσβασιμότητα των υπηρεσιών προσχολικής εκπαίδευσης
- Στην χρηματοδότηση

Σημαντικές παράμετροι είναι επίσης οι ιστορικές και πολιτισμικές συνθήκες και ανάγκες των κρατών μελών καθώς και οι κοινωνικές και οικονομικές ιδιαιτερότητες τους, που συμβάλλουν στην διαμόρφωση των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων προσχολικής ηλικίας και των προγραμμάτων αυτών.

Στις βιομηχανικά προηγμένες χώρες παρατηρείται συγκριτικά μεγαλύτερος αριθμός γυναικών που απασχολούνται εκτός σπιτιού, συνεπώς υπάρχει ανάγκη να ανταποκριθούν οι χώρες αυτές στις αυξανόμενες απαιτήσεις για παροχή υπηρεσιών προσχολικής αγωγής και φροντίδας. Δεν έχει ωστόσο παρατηρηθεί η ίδια μέριμνα σε όλες τις προηγμένες χώρες. Σε πολλές χώρες η παροχή τέτοιων υπηρεσιών αποτελεί ευθύνη του κράτους και συνεπώς η κρατική χρηματοδότηση κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα. Σε άλλες πάλι χώρες, οι προσχολικές υπηρεσίες είναι ιδιωτική υπόθεση, οι δημόσιες χρηματοδοτήσεις ελάχιστες. Και εδώ παρατηρούνται διαφορές καθώς αυτό έχει αντίκτυπο στην ποιότητα και τον τύπο των συστημάτων αγωγής και φροντίδας. Όταν υπεύθυνοι για την κάλυψη των εξόδων των υπηρεσιών είναι οι ίδιοι οι γονείς, τότε η επιλογή της προσχολικής δομής θα είναι πολλές φορές με βάση οικονομικά κριτήρια. Όπου η παροχή υπηρεσιών για μικρά παιδιά είναι δημόσια υπόθεση, οι περιορισμοί μιας οικογένειας μειώνονται και κάνουν επιλογές με διαφορετικά κριτήρια.

⁴ Κωνσταντίνος Πετρογιάννης, *Το Ευρωπαϊκό ερευνητικό πρόγραμμα "CARE"* Ανάκτηση από: <http://www.posips.com/images/pdfs/Petrogiannis-Dimitsana-2018.pdf>

Άλλοι παράγοντες που διαφοροποιούν την παροχή εκπαίδευσης και φροντίδας είναι το καθεστώς γονικής άδειας που επικρατεί σε κάθε χώρα, οι παράμετροι ποιότητας που ορίζονται για τα κέντρα φιλοξενίας αυτών των υπηρεσιών –

αλλού περιορίζονται στην ασφαλή λειτουργία και αλλού μπαίνουν πιο σύνθετοι παράμετροι όπως της συνεχούς κατάρτισης των εκπαιδευτικών, κατάλληλων αναπτυξιακών για την παιδική ηλικία προγραμμάτων.

Μεγάλες διαφορές παρατηρούνται και σε επίπεδο φορέων που είναι αρμόδιοι για την υλοποίηση και των συντονισμό των νομοθεσιών που σχετίζονται με την πρώιμη παιδική ηλικία και λογοδοτούν σε αυτούς οι δομές/ υπηρεσίες προσχολικής αγωγής, με μεγαλύτερη απόκλιση να εμφανίζεται στις μικρότερες ηλικιακές ομάδες (0-4 ετών). Έτσι μπορεί να υπάγονται στο Υπουργείο Υγείας, Κοινωνικής πρόνοιας, Εσωτερικών ενώ στην πλειοψηφία των κρατών μελών στην Ευρώπη υπεύθυνο είναι το αντίστοιχο Υπουργείο Παιδείας.

Αυτό που εντοπίζουμε επίσης να συμβαίνει στη διαχείριση των προγραμμάτων προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας στην Ευρώπη, είναι ότι επικρατούν δύο κύρια συστήματα. Τα διαχωρισμένα / διχοτομημένα συστήματα όπου ένα από τα κύρια γνωρίσματα είναι ότι η «εκπαίδευση» και «η φροντίδα» αποτελούν δύο διακριτούς τομείς. Η αντίθεση εκφράζεται κυρίως ηλικιακά. Υπάρχουν και τα ενοποιημένα συστήματα όπου παρέχουν ταυτόχρονα φροντίδα και εκπαίδευση καθώς θεωρούνται έννοιες αλληλένδετες.

Έτσι λοιπόν όταν αναφερόμαστε στην Προσχολική Εκπαίδευση και φροντίδα εννοούμε την μέριμνα για τα παιδιά από την γέννησή τους έως την δημοτική εκπαίδευση που καθορίζεται από ένα πλαίσιο σε εθνική βάση, δηλαδή πρέπει να ακολουθείται ένα σύνολο κανονισμών, να ικανοποιεί ένα ελάχιστο επίπεδο προδιαγραφών και να διέπεται από διαδικασίες πιστοποίησης. Ενέχει:

- Δημόσιους, ιδιωτικούς και εθελοντικούς φορείς
- Κεντρική αλλά και κατ οίκον παροχή (στην οικία του παρόχου).⁵

Στα συστήματα «επίσημης φροντίδας» δεν περιλαμβάνονται οι μορφές φροντίδας που δεν οργανώνονται και ελέγχονται από μία δομή, οι οποίες εφαρμόζονται στο πλαίσιο μιας απευθείας σχέσης μεταξύ εκπαιδευτικού και γονέα. Περιλαμβάνονται συνεπώς μόνο υπηρεσίες που ανταποκρίνονται σε καθορισμένες προδιαγραφές ποιότητας.

⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΑΚΕΑ. Ευρυδίκη. Σύντομη Επισκόπηση Πολιτικής. *Προσχολική Αγωγή και Φροντίδα 2014*. Ανάκτηση από: <https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/25c63f11-c2cb-4c4c-a3cb-85d9b1eab93b/language-el>

1.2. ISCED level 0 – Early Childhood Education

Τα εκπαιδευτικά συστήματα παγκοσμίως εμφανίζουν ποικιλομορφία στην δομή και το περιεχόμενο σπουδών, συνεπώς είναι πολύ δύσκολο να συγκρίνουμε τα εθνικά συστήματα εκπαίδευσης με αυτά άλλων χωρών ή να ελέγχουμε την πρόοδο που έχουν κάνει αναφορικά με τους εθνικούς και διεθνείς στόχους. Πρέπει λοιπόν τα διεθνή δεδομένα για την εκπαίδευση να βασίζονται σε μία ταξινόμηση που προτείνει υγιή κριτήρια για να μπορούν τα εκπαιδευτικά συστήματα όλων των χωρών του κόσμου να ταξινομούνται σε επίπεδα και να είναι συγκρίσιμα.

Η Προσχολική Εκπαίδευση και Φροντίδα (στο εξής Π.Ε.Φ.) που αναφέρεται στην εκπαίδευση των παιδιών πριν την είσοδό τους στη δημοτική εκπαίδευση, αντιστοιχεί στο **επίπεδο 0** του International Standard Classification of Education της UNICEF. (ISCED 11)

Πρόκειται για τη **Διεθνή Τυποποιημένη Ταξινόμηση της Εκπαίδευσης** η οποία δημιουργήθηκε με σκοπό να διευκολύνει τη συγκέντρωση, την επεξεργασία και την αξιοποίηση των στατιστικών στοιχείων που αφορούν την εκπαίδευση. Η ISCED οργανώνει την εκπαίδευση σε επίπεδα και πεδία με τρόπο ομοιόμορφο, έτσι ώστε να αναγνωρίζονται τίτλοι πτυχίων και προσόντα που απορρέουν από διαφορετικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα και μεταξύ διαφορετικών κρατών. Η πρώτη προσπάθεια ταξινόμησης έγινε ήδη από την δεκαετία του '70 και αναθεωρήθηκε για πρώτη φορά το 1997.⁶ Το σύστημα ISCED του 1997 είχε 7 επίπεδα (0-6) και περιλάμβανε όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος από την προσχολική εκπαίδευση έως τις διδακτορικές σπουδές. Το επίπεδο που αναφέρεται στην προσχολική εκπαίδευση είναι το 0 και αφορά το αρχικό στάδιο της διδασκαλίας το οποίο είναι σχεδιασμένο κυρίως για την εισαγωγή των μικρών παιδιών σε περιβάλλον σχολικού τύπου και για την ανάπτυξη των γνωστικών, σωματικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων τους. Περιλαμβάνει προγράμματα και στατιστικά στοιχεία για παιδιά άνω των τριών ετών έως την είσοδό τους στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Η αναθεωρημένη μορφή ISCED του 2011 εγκρίθηκε από τη Γενική διάσκεψη της UNESCO τον Νοέμβριο του 2011- αποτελείται από 9 επίπεδα στα οποία περιλαμβάνονται πάλι όλα τα επίπεδα από την προσχολική εκπαίδευση έως τις διδακτορικές σπουδές.

⁶ Μπουτσιούκη, Σ. (2017). *Ευρωπαϊκή πολιτική στην εκπαίδευση*, Εκδ. Κ., Μ. ΑΝΤ.Σταμούλη, Θεσσαλονίκη.

Έλαβε υπόψη τις αλλαγές που σημειώθηκαν στην εκπαίδευση την τελευταία δεκαετία , κυρίως όσον αφορά την διαδικασία της Μπολόνια στην ανώτατη εκπαίδευση, αλλά και στην επέκταση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για πολύ μικρά παιδιά.(0-3 ετών).⁷ Ορίζονται πιο συγκεκριμένα τα κριτήρια με βάση τα οποία γίνεται η ένταξη των διάφορων προγραμμάτων σε κάθε επίπεδο, αλλά και τα προσόντα που προκύπτουν από τα επίσημα εκπαιδευτικά προγράμματα . Καινοτομία του ISCED του 2011 είναι ότι τα προσόντα/εκπαιδευτικά προγράμματα μπορούν να κωδικοποιηθούν σε επίπεδο 3 ψηφίων για να μπορεί να γίνει πιο λεπτομερής σύγκριση. Επίσης υπάρχει και αντιστοίχιση των νέων επιπέδων με εκείνα του 1997.⁸ (Πίνακας 1).

Πίνακας 1. Αντιστοίχιση των επιπέδων σε ISCED 2011 και ISCED 1997

ISCED 2011	ISCED 1997
ISCED 01	-
ISCED 02	ISCED 0
ISCED level 1	ISCED level 1
ISCED level 2	ISCED level 2
ISCED level 3*	ISCED level 3
ISCED level 4*	ISCED level 4
ISCED level 5	ISCED level 5
ISCED level 6	
ISCED level 7	
ISCED level 8	ISCED level 6
* Content of category has been modified slightly.	

Η προσχολική εκπαίδευση αντιστοιχεί στο επίπεδο 0, αλλά προχωρά σε επιπλέον χωρισμό στα επίπεδα 01 και 02. Στο πρώτο αναπτύσσονται προγράμματα για την ανάπτυξη της πρώιμης παιδικής ηλικίας και αφορά ηλικίες παιδιών από την γέννηση έως την ηλικία των 2,3 ετών. Στο δεύτερο τμήμα του επιπέδου 0 θα συναντήσουμε τις ηλικίες από 3 ετών μέχρι την έναρξη της δημοτικής εκπαίδευσης.

⁷ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 912/2013 ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 23ης Σεπτεμβρίου 2013 για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 452/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την παραγωγή και την ανάπτυξη στατιστικών για την εκπαίδευση και τη διά βίου μάθηση, όσον αφορά τις στατιστικές για τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης ανάκτηση από : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0912&from=EN>

⁸ Unesco *International Standard Classification of Education* ISCED 2011 Ανάκτηση από : <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf> p.65

Σε κάποια κράτη ξεκινάει από τα 4 έτη, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις φτάνει τα 7 έτη. (προγράμματα προδημοτικής εκπαίδευσης).⁹ (Πίνακας 2).

Το UIS (UNESCO Institute For Statistics) συνεργάζεται στενά με τα κράτη μέλη και εταιρους συλλογής δεδομένων όπως είναι ο ΟΟΣΑ και η EUROSTAT, προκειμένου να διασφαλιστεί η διακρατική συγκρισιμότητα των στατιστικών και των δεικτών εκπαίδευσης.

Πίνακας 2 . Λεπτομερής αντιστοίχιση μεταξύ ISCED 2011 και ISCED 1997, επίπεδα 0-4

ISCED 2011				
Level label	Level	Category	Sub-category	Notes on sub-categories
Early childhood educational development	0	01	010	Education programmes targeting children under 3 years old
Pre-primary education		02	020	
Primary education	1	10	100	
Lower secondary education	2	24 General	241	Insufficient for level completion or partial level completion, without direct access to upper secondary education
			242	Partial level completion, without direct access to upper secondary education
			243	Level completion, without direct access to upper secondary education
			244	Level completion, with direct access to upper secondary education
		25 Vocational	251	Insufficient for level completion or partial level completion, without direct access to upper secondary education
			252	Partial level completion, without direct access to upper secondary education
			253	Level completion, without direct access to upper secondary education
			254	Level completion, with direct access to upper secondary education
Upper secondary education	3	34 General	341	Insufficient for level completion or partial level completion, without direct access to tertiary education
			342	Partial level completion, without direct access to tertiary education
			343	Level completion, without direct access to first tertiary programmes (but may give direct access to post-secondary non-tertiary education) ¹
			344	Level completion, with direct access to first tertiary programmes (may also give direct access to post-secondary non-tertiary education) ¹
		35 Vocational	351	Insufficient for level completion or partial level completion, without direct access to tertiary education
			352	Partial level completion, without direct access to tertiary education
			353	Level completion, without direct access to first tertiary programmes (but may give direct access to post-secondary non-tertiary education) ¹
			354	Level completion, with direct access to first tertiary programmes (may also give direct access to post-secondary non-tertiary education) ¹
Post-secondary non-tertiary education	4	44 General	441	Insufficient for level completion, without direct access to tertiary education ²
			443	Level completion, without direct access to first tertiary programmes ²
			444	Level completion, with direct access to first tertiary programmes ²
		45 Vocational	451	Insufficient for level completion, without direct access to tertiary education ²
			453	Level completion, without direct access to first tertiary programmes ²
			454	Level completion, with direct access to first tertiary programmes ²

1. May include programmes previously classified at ISCED level 4 if they are equivalent to ISCED level 3 programmes.
2. Except programmes previously classified at ISCED level 4 if they are equivalent to ISCED level 3 programmes.

⁹ Unesco *International Standard Classification of Education* ISCED 2011 Ανάκτηση από : <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf> p.66

Τα προγράμματα στο επίπεδο 0, είναι σχεδιασμένα με την ολιστική προσέγγιση της γνώσης και έχουν σαν στόχο να υποστηρίξουν την γνωστική, σωματική, κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη του νηπίου έξω από το οικογενειακό περιβάλλον. Φιλοδοξία αυτών των προγραμμάτων είναι να εφοδιάσουν τα μικρά παιδιά με τις κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες για την επιτυχή συμμετοχή τους στο σχολείο και την κοινωνία. Αναπτύσσουν επίσης δεξιότητες που είναι απαραίτητες για σχολική ετοιμότητα και τα προετοιμάζουν για την ομαλή μετάβασή τους στην δημοτική εκπαίδευση.

Σε αυτό το επίπεδο τα προγράμματα δεν είναι απαραίτητα πολύ αυστηρά δομημένα, ωστόσο είναι σχεδιασμένα για να παρέχουν οργανωμένες και μαθησιακά στοχευμένες δραστηριότητες σε ένα ασφαλές περιβάλλον. Τα μικρά παιδιά μαθαίνουν αλληλεπιδρώντας με τους συνομηλικούς τους κάτω από την καθοδήγηση των εκπαιδευτικών και με δραστηριότητες που είναι δημιουργικές και έχουν επίκεντρο το παιχνίδι. Το περιβάλλον πρέπει να είναι πλούσιο σε γλωσσικά ερεθίσματα έτσι ώστε το παιδί να κατανοήσει την χρήση της γλώσσας για επικοινωνιακούς σκοπούς. Επίσης ενθαρρύνεται η ενίσχυση της αυτονομίας του παιδιού, του αλφαριθμητισμού, καλλιέργεια της μαθηματικής σκέψης, γνωριμία με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Τα προγράμματα που προσφέρουν μόνο επίβλεψη, μέριμνα για σίτιση και προάσπιση της υγείας δεν ταξινομούνται στο επίπεδο 0 του ISCED.

Προκειμένου ένα πρόγραμμα να μπορεί να ταξινομηθεί στο επίπεδο 0 σύμφωνα με την ταξινόμηση του ISCED 2011, θα πρέπει να συγκεντρώνει κάποιες ελάχιστες προϋποθέσεις. Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα λοιπόν θα πρέπει να διαρκεί το λιγότερο δύο ώρες την ημέρα, τουλάχιστον για 100 ημέρες το χρόνο. Η κατάρτιση των εκπαιδευτικών είναι απαραίτητη για την ποιοτική εκπαίδευση των μικρών παιδιών.

Στο επίπεδο 0 προβλέπονται και δραστηριότητες για παιδιά με ειδικές ανάγκες.¹⁰

1.3. Ο πληθυσμός των παιδιών προσχολικής ηλικίας (0-6) στην Ευρώπη.

Η ΠΕΦ στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής απευθύνεται σε παιδιά από γέννηση έως την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, η υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση ξεκινά από την ηλικία των 6 ετών. Το νηπιαγωγείο στην πλειοψηφία των χωρών αποτελεί μέρος της προσχολικής εκπαίδευσης ή της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

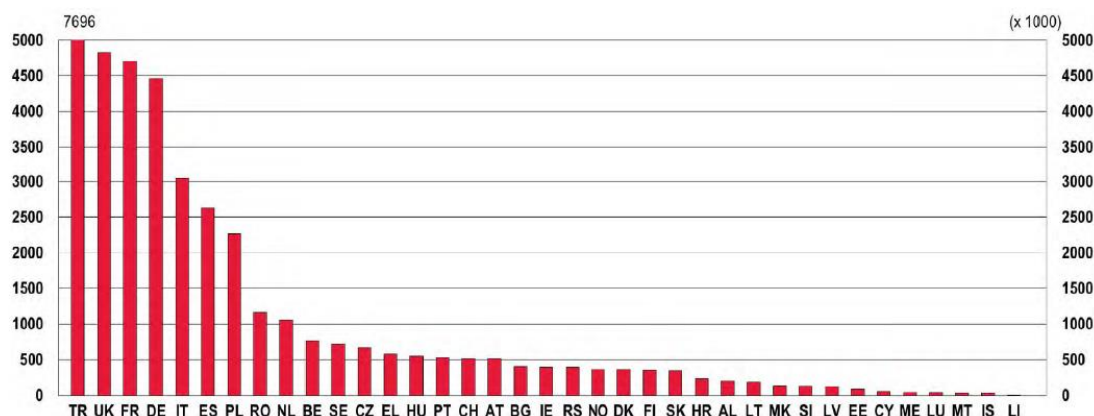
¹⁰ Unesco *International Standard Classification of Education* ISCED 2011 . Ανάκτηση από: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf> p 28-30

Την 1η Ιανουαρίου 2017, 31 εκατομμύρια παιδιά ήταν κάτω των 6 ετών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η διάταξη σχετικά με την ΠΕΦ στοχεύει συνήθως σε αυτό το ηλικιακό εύρος, το οποίο αντιπροσωπεύει το 6,1% του πληθυσμού της ΕΕ-28.

Όπως φαίνεται στο Εικόνα 1, ο αριθμός των παιδιών ηλικίας 0-5 ετών ποικίλλει αρκετά μεταξύ των χωρών. Στην Τουρκία, σχεδόν 8 εκατομμύρια παιδιά εμπίπτουν σε αυτήν την κατηγορία. Στη Γερμανία, Γαλλία και Ηνωμένο Βασίλειο, περίπου 4,5 εκατομμύρια παιδιά βρίσκονται σε αυτήν την ηλικιακή ομάδα.

Στο άλλο άκρο του φάσματος, υπάρχουν λιγότερα από 100.000 παιδιά ηλικίας 0-5 σε επτά λιγότερο κατοικημένες χώρες (Εσθονία, Κύπρος, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ισλανδία, Λιχτενστάιν και Μαυροβούνιο).

Εικόνα 1: Πληθυσμός παιδιών ηλικίας 0-5 ετών σε χιλιάδες, 1 Ιανουαρίου 2017

Ο αριθμός των παιδιών ηλικίας 0-5 ετών αντικατοπτρίζει εν μέρει τις διαφορές στο μέγεθος του συνολικού πληθυσμού στις ευρωπαϊκές χώρες. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ-28), το ποσοστό των παιδιών ηλικίας 0-5 αντιπροσωπεύει το 6,1% του συνολικού πληθυσμού. Ωστόσο, το ποσοστό αυτό διαφέρει σημαντικά μεταξύ των χωρών, από 5,0% (στην Ιταλία) έως 9,6% (στην Τουρκία). Τα παιδιά ηλικίας 0-5 ετών στη Γερμανία, την Ελλάδα, την Ιταλία και την Πορτογαλία αντιπροσωπεύουν όχι περισσότερο από 5,5% του συνολικού πληθυσμού. Αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον 7,0% στην Ιρλανδία, τη Γαλλία, τη Σουηδία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ισλανδία, το Μαυροβούνιο, τη Νορβηγία και την Τουρκία.¹¹

¹¹ European Commission, EACEA, Eurydice Brief, *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe 2019*. Ανάκτηση από <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fd227cc1-ddac-11e9-9c4e-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>.

1.4. Οργάνωση των δομών της Π.Ε.Φ. στην Ευρώπη.

Υπάρχουν δύο κύρια μοντέλα συστημάτων ΠΕΦ στις χώρες της Ε.Ε.

1) Τα διαχωρισμένα /διχοτομημένα συστήματα ΠΕΦ με ξεχωριστές ρυθμίσεις για διαφορετικές ηλικιακές ομάδες με παιδική φροντίδα ή εστίαση στην εκπαίδευση: α) μικρότερα παιδιά: συνήθως έως την ηλικία των 3 ετών (σε ρυθμίσεις τύπου παιδικής μέριμνας) β) μεγαλύτερα παιδιά: συνήθως για παιδιά από την ηλικία των 3 έως την έναρξη της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (σε ρυθμίσεις τύπου εκπαίδευσης). (Πίνακας 3).

2) Τα ενοποιημένα συστήματα ΠΕΦ με ενιαίες ρυθμίσεις για ολόκληρο το ηλικιακό εύρος (συνήθως για παιδιά από την ηλικία περίπου του ενός έτους ή αμέσως μετά την άδεια φύλαξης παιδιών έως την έναρξη της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. (Πίνακας 4)

Σε ένα τυπικό διχοτομημένο σύστημα - όπου η παροχή ΠΕΦ οργανώνεται σε δύο διαφορετικές φάσεις - τα παιδιά ξεκινούν να δέχονται υπηρεσίες φροντίδας σε μια ρύθμιση τύπου παιδικής μέριμνας (π.χ. παιδικός σταθμός) πριν μετακινηθούν σε έναν τύπο εκπαιδευτικού περιβάλλοντος (π.χ. νηπιαγωγείο ή προσχολική τάξη).

Πίνακες 3, 4: Τύποι ρυθμίσεων ΠΕΦ στην Ευρώπη

1α) Ξεχωριστές ρυθμίσεις για μικρότερα και μεγαλύτερα παιδιά		
0-3 έτη	3-6 έτη	
Ρύθμιση τύπου παιδικής μέριμνας	Ρύθμιση τύπου εκπαίδευσης	
1β) Ξεχωριστές ρυθμίσεις με προσχολική τάξη		
0-3 έτη	3-6 έτη	
Ρύθμιση τύπου παιδικής μέριμνας	Ρύθμιση τύπου εκπαίδευσης	Προσχολική τάξη

2α) Ενιαία ρύθμιση	
0-6 έτη	
Ενιαίο περιβάλλον εκπαίδευσης και φροντίδας	
2β) Ενιαία ρύθμιση με προσχολική τάξη	
0-6 έτη	
Ενιαίο περιβάλλον εκπαίδευσης και φροντίδας	Προσχολική τάξη

(European Commission, EACEA, Eurydice, 2019)

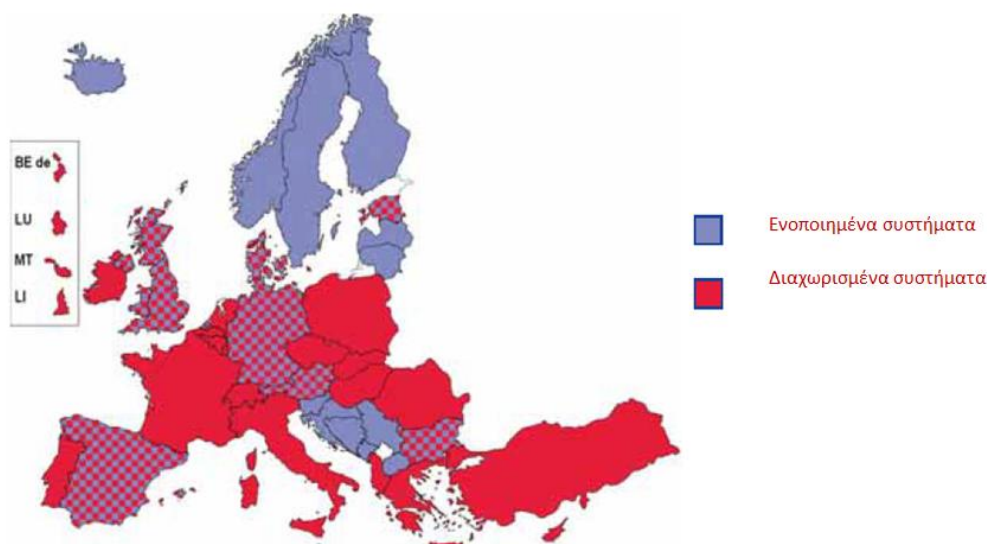
Συνήθως, η μετάβαση από τη μία ρύθμιση στην άλλη πραγματοποιείται όταν τα παιδιά είναι περίπου 3 ετών, αλλά μπορεί επίσης να είναι σε ηλικία 2 (Βέλγιο, Γαλλία, Φλαμανδικές κοινότητες) ή 4 ετών σε ορισμένες χώρες (Ελλάδα, Ολλανδία, Ελβετία, Λιχτενστάιν). Η διαίρεση αντικατοπτρίζει τη διάκριση μεταξύ υπηρεσιών «φροντίδας» και παροχής «εκπαίδευσης» σε κάποια μορφή μη σχολικού περιβάλλοντος που ακολουθεί παρόμοιους κανονισμούς με την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και μπορεί ακόμη και να αποτελεί κομμάτι της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης πριν το δημοτικό σχολείο. Ο πρώτος κύκλος συνήθως δεν εμπίπτει στη Διεθνή Τυπική Ταξινόμηση της Εκπαίδευσης (UNESCO, 2011) καθώς δεν πληροί τα κριτήρια ενός μαθησιακού περιβάλλοντος. Προγράμματα που παρέχουν κυρίως παιδική μέριμνα (επίβλεψη, διατροφή και υγεία) δεν καλύπτονται από τη Διεθνή Τυπική Ταξινόμηση της Εκπαίδευσης. Ο δεύτερος κύκλος έχει σαφείς εκπαιδευτικές προτεραιότητες και ταξινομείται ως προσχολική εκπαίδευση.

Σε ένα τυπικό ολοκληρωμένο σύστημα - όπου το σύνολο της διάταξης ΠΕΦ παρέχεται σε ένα ενιαίο περιβάλλον - τα παιδιά μένουν στο ίδιο περιβάλλον μέχρι να φτάσουν στην ηλικία του δημοτικού (ή, σε λίγα εκπαιδευτικά συστήματα, έως ότου ξεκινήσουν μια προσχολική τάξη). Αυτές οι ενιαίες ρυθμίσεις παρέχουν συνήθως στα προγράμματα ένα καθορισμένο εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Η διάταξη έχει σχεδιαστεί συνήθως με μια ολιστική προσέγγιση για την υποστήριξη της γνωστικής, σωματικής, κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών . Επιπλέον, ανεξάρτητα από τον τρόπο οργάνωσης της πρόνοιας για την ΠΕΦ - ενιαίες ρυθμίσεις ή ξεχωριστές ρυθμίσεις - τα παιδιά σε ορισμένες χώρες (σε 10 χώρες στην Ε.Ε.) πρέπει να ακολουθήσουν ένα ξεχωριστό εκπαιδευτικό πρόγραμμα σε μια προσχολική τάξη, το οποίο στοχεύει στην προετοιμασία τους για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Αυτό το ειδικό πρόγραμμα είναι υποχρεωτικό και διαρκεί ένα ή δύο χρόνια.

Στόχος είναι η ομαλή μετάβαση από τα ολιστικά και βασισμένα στο παιχνίδι προγράμματα πρώιμης παιδικής μέριμνας και φροντίδας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Για να προωθηθεί η ετοιμότητα για το σχολείο, δίδεται μια μεγαλύτερη έμφαση στις δεξιότητες ανάγνωσης, αρίθμησης, στην ατομική μάθηση, με διαφοροποιημένες μεθόδους αξιολόγησης, οι οποίες χρησιμοποιούνται στις μεταβατικές αυτές τάξεις, σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια της ΠΕΦ. Είναι πιο συχνές σε χώρες με ενιαία ρύθμιση. (Κροατία, Λετονία, Λιθουανία, Φινλανδία, Σουηδία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη και Σερβία).¹²

Στα εκπαιδευτικά συστήματα που οργανώνουν την ΠΕΦ σε δύο ξεχωριστές φάσεις, οι προπαρασκευαστικές τάξεις είναι λιγότερο συχνές (Βουλγαρία, Κύπρος και Λουξεμβούργο), καθώς ολόκληρη η δεύτερη φάση της ΠΕΦ από την ηλικία των 3 ετών θεωρείται συχνά ως προετοιμασία για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.¹³

Πίνακας 5. Οργάνωση των δομών ΠΕΦ στην Ε.Ε. | 2018/19

Πηγή: Eurydice

Από τον πίνακα 5, βλέπουμε ότι σχεδόν στο ένα τρίτο των Ευρωπαϊκών κρατών η ΠΕΦ υποστηρίζεται από ενωποιημένα συστήματα, κυρίως στις Σκανδιναβικές χώρες, σε κάποιες χώρες της Βαλτικής και σε Βαλκανικά κράτη. Σε 7 χώρες ισχύουν και τα δύο συστήματα (Βουλγαρία, Δανία, Γερμανία, Εσθονία, Ισπανία, Αυστρία και Ηνωμένο Βασίλειο).

¹² European Commission, EACEA, Eurydice, 2019 *Brief, Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe 2019*.

¹³ European Commission, EACEA, Eurydice, 2019 *Brief, Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe 2019*.

1.5. Η διάρθρωση της Π.Ε.Φ. στην Ελλάδα.

Η Π.Ε.Φ. στην Ελλάδα προσφέρεται στις παρακάτω δομές¹⁴:

A. Σε βρεφικούς, βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς αρμοδιότητας των δήμων (Υπουργείο Εσωτερικών)¹⁵. Στους δύο πρώτους υπάρχει δυνατότητα εγγραφής βρεφών από δύο μηνών υπό προϋποθέσεις, στους παιδικούς φιλοξενούνται παιδιά από 2,5 ετών έως την ηλικία εγγραφής τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση.

B. Σε αντίστοιχες δομές ιδιωτικού, κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα, σε ημερήσια κέντρα μέριμνας και φροντίδας βρεφών και νηπίων, ή και σε μονάδες απασχόλησης τους για λίγες ώρες, που λειτουργούν υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων.¹⁶

Οι δημοτικοί βρεφικοί, βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί λειτουργούν σύμφωνα με τον «Πρότυπο Κανονισμό Λειτουργίας Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών» (Υπουργική απόφαση 41087/29-11-2017).¹⁷ Σκοπός τους είναι :

- ✓ Αξιοποιώντας τα σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα να παρέχουν ενιαίου τύπου προσχολική αγωγή
- ✓ Να εξυπηρετούν τις ανάγκες των γονιών και να είναι αρωγοί τους σε θέματα παιδαγωγικής και ψυχολογίας.
- ✓ Να βοηθούν τα παιδιά στην ομαλή μετάβασή τους από το οικογενειακό στο σχολικό περιβάλλον
- ✓ Να βοηθούν στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού
- ✓ να λειτουργούν αντισταθμιστικά στις οικονομικές πολιτιστικές μορφωτικές διαφορές των γονιών
- ✓ να παρέχουν διατροφή και φροντίδα τηρώντας τους κανόνες ασφάλειας και υγιεινής.

¹⁴ European Commission, (2021). Eurydice National Education Systems. Greece overview. Ανάκτηση από <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice>.

¹⁵ Νόμος 2082/1992 - ΦΕΚ 158/Α/21-9-1992 (Κωδικοποιημένος) Αναδιοργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και καθιέρωση νέων θεσμών Κοινωνικής Προστασίας. Ανάκτηση από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ygeia/paidikoi-stathmoi/n-2082-1992.html>

¹⁶ Υπουργική Απόφαση Δ22/οικ. 11828/293/ 2017. Καθορισμός προϋποθέσεων για άδεια ίδρυσης και λειτουργίας Μονάδων Φροντίδας, Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης (Βρεφικών - Παιδικών - Βρεφονηπιακών Σταθμών, Μονάδων Απασχόλησης βρεφών και νηπίων) από φορείς Ιδιωτικού Δικαίου, κερδοσκοπικού. Ανάκτηση από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ygeia/paidikoi-stathmoi/upourgike-apophase-d22-oik-11828-293-2017.html>

¹⁷ Πρότυπος Κανονισμός Λειτουργίας Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών. ΦΕΚ Β 4249/2017. Ανάκτηση από <http://www.et.gr>

Έτσι λοιπόν πληρούν τις προδιαγραφές (ISCED 010) και είναι χώροι φροντίδας και ασφαλούς διαμονής για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Οι οικογένειες μπορεί να χρειαστεί να καταβάλλουν ένα χρηματικό ποσό μηνιαίως ανάλογα με την οικονομική δυνατότητά τους.

Η νέα νομοθεσία (νόμος 4704/2020, άρθρο 35), προβλέπει συμπληρωματικό πρόγραμμα πρόσβασης στους δημόσιους και ιδιωτικούς βρεφονηπιακούς σταθμούς στηρίζοντας οικονομικά περισσότερες οικογένειες προκειμένου να ωφεληθούν περισσότερα παιδιά, με στόχο την εναρμόνιση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής και την ενίσχυση της παιδικής προστασίας.

Στην αρμοδιότητα των δήμων είναι και η χορήγηση αδειών για την λειτουργία ιδιωτικών βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών. (Νόμος 3463/2006).¹⁸

Γ. Σε νηπιαγωγεία δημόσια και ιδιωτικά νηπιαγωγεία με αρμοδιότητα του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων.¹⁹ Η προσχολική εκπαίδευση που παρέχεται στα νηπιαγωγεία ανήκει στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση,(ISCED 020), (Νόμος 1566/1985)²⁰. Βάση του νόμου αυτού σκοπός της προσχολικής εκπαίδευσης είναι να βοηθήσει τα νήπια ώστε να αναπτυχθούν σωματικά, νοητικά, συναισθηματικά και κοινωνικά και ειδικότερα να :

- ✚ Να καλλιεργούν τις αισθήσεις τους
- ✚ Να αλληλεπιδρούν με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον γύρω τους
- ✚ Να κατανοούν και να εκφράζονται με σύμβολα από τους τομείς της γλώσσας και των μαθηματικών
- ✚ Να αναπτύσσουν διαπροσωπικές σχέσεις για την βαθμιαία και ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία
- ✚ Να εκφράζονται ελεύθερα και να παίρνουν πρωτοβουλίες λειτουργώντας ατομικά και ομαδικά στο πλαίσιο του οργανωμένου περιβάλλοντος της τάξης.

Η φοίτηση στα νηπιαγωγεία στην Ελλάδα έγινε πρόσφατα δίχρονη και εγγράφονται σε αυτά νήπια που συμπληρώνουν την 31η Δεκεμβρίου του έτους εγγραφής ηλικία

¹⁸Νόμος 3463/2006- ΦΕΚ Α 114/8-6-2006. *Κύρωση του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων*. Άρθρο 75 Αρμοδιότητες. Άσκηση αρμοδιοτήτων δήμων και κοινοτήτων. Ανάκτηση από <http://www.et.gr>

¹⁹ European Commission, (2021). Eurydice National Education Systems. Greece overview. Ανάκτηση από <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice>

²⁰ Νόμος 1566/1985- ΦΕΚ Α 167/Α/30-9-1985. *Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις*.

Ανάκτηση από: https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2018/EPAL_N_1566_1985.pdf

τεσσάρων ετών.²¹ (Νόμος 4521/2018). Στόχος της μεταρρύθμισης αυτής ήταν να καλύψει μια κοινωνική ανάγκη αφενός αλλά και να λειτουργήσει αντισταθμιστικά δίνοντας τις ίδιες ευκαιρίες στα παιδιά που προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα. Η φοίτηση γίνεται υποχρεωτική σταδιακά και κατά περιοχές, ενώ αναμένεται να τεθεί σε καθολική εφαρμογή σε όλη την ελληνική επικράτεια από το σχολικό έτος 2021-2022 (Νόμος 4704/2020) καθώς υπολείπονται 5 σε σύνολο 332 δήμων. Η φοίτηση στα δημόσια νηπιαγωγεία είναι δωρεάν.

Άλλη σημαντική μεταρρύθμιση είναι η δημιουργία Ενιαίου τύπου Ολοήμερου Νηπιαγωγείου από το σχολικό έτος 2016-2017 όπου λειτουργεί προαιρετικό ολοήμερο πρόγραμμα με σκοπό την ολοκληρωμένη προετοιμασία των νηπίων για το δημοτικό σχολείο, την εξυπηρέτηση των εργαζόμενων γονέων και την ενίσχυση των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων παρέχοντας τις ίδιες μορφωτικές και κοινωνικές ευκαιρίες. Πολιτική του Υπουργείου Παιδείας είναι επίσης να υπάρχουν δημόσια νηπιαγωγεία σε όλη την ελληνική επικράτεια ακόμη και στις πιο απομακρυσμένες περιοχές έτσι ώστε όλα τα νήπια να έχουν πρόσβαση σε δωρεάν παιδεία. Οι περιφέρειες φροντίζουν και για την δωρεάν μεταφορά των μαθητών όταν η απόσταση που πρέπει να διανύσουν για το σχολείο τους είναι μεγαλύτερη από 1200 μέτρα (Κοινή Υπουργική Απόφαση 50025/19-09-2018).²²

²¹Νόμος 4521/2018 -ΦΕΚ Α 38/2-3-2018, «Ίδρυση Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και άλλες διατάξεις», άρθρο 33. Ανάκτηση από: <http://www.et.gr>

²²Κοινή Υπουργική Απόφαση 50025/2018 - ΦΕΚ Β 4217/2018. Μεταφορά μαθητών δημόσιων σχολείων από τις Περιφέρειες. Ανάκτηση από <https://edu.klimaka.gr/nomothesia/fek/3136-fek-4217-2018-metafora-mathitwn>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

2.1. Το παιδί και η παιδική ηλικία στις κοινωνίες του παρελθόντος έως σήμερα.

Ο 21^{ος} αιώνας συνδέθηκε με πολύ σημαντικές εξελίξεις σε κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο. Οι νέες αυτές εξελίξεις και ανακατατάξεις, διαμόρφωσαν ένα νέο τοπίο για το παιδί και τη θεώρηση της παιδικής ηλικίας.

Οι νέες ανάγκες, απαιτήσεις, αντιθέσεις και ανισότητες που διαμορφώθηκαν, επηρέασαν τη θέση των παιδιών στην κοινωνία, τα δικαιώματά τους, το ρόλο που έχουν στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Συνεπακόλουθα δημιουργούνται νέες ανάγκες για την εκπαίδευση και την προστασία του παιδιού και οδηγούν στον σχεδιασμό καινούριων πολιτικών για την ικανοποίησή τους. Μαζί με το σχεδιασμό για την διαχείριση θεμάτων που αφορούν το παιδί, αλλάζει και η θεώρηση που έχουμε για το παιδί και την παιδική ηλικία.

Η παιδική ηλικία είναι η περίοδος εκείνη από την έναρξη της ανθρώπινης ζωής και την αντιλαμβάνονται με ποικίλους τρόπους στις διαφορετικές κουλτούρες. Πιο συγκεκριμένα τα παιδιά αντιμετωπίζονται με διαφορετικό τρόπο καθώς υπάρχουν διαφορετικές αντιλήψεις και προσδοκίες σχετικά με τις ικανότητες και τις δυνατότητες των παιδιών της ηλικίας αυτής.

Η παιδική ηλικία άρχισε να αντιμετωπίζεται επιστημονικά από την δεκαετία του 1960, πιο πριν οι απόψεις για τις σχέσεις ενηλίκων με τα παιδιά δεν είναι ξεκάθαρες. Η παιδική ηλικία δεν μπορεί να μελετηθεί ξεκομμένα από το ιστορικό πλαίσιο κάθε εποχής, είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις εκάστοτε κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές συνθήκες.

Σύμφωνα με τον Philip Aries στο βιβλίο του *Αιώνες της Παιδικής Ηλικίας* (1990), παιδική ηλικία στον Μεσαίωνα δεν υπήρχε και τα παιδιά αντιμετωπίζονταν σαν μικρογραφίες των ενηλίκων. Το παιδί έμπαινε στον κόσμο των ενηλίκων μόλις περνούσε το στάδιο της υψηλής θνητότητας.²³ Αυτή ήταν και η κύρια αιτία που οι γονείς δεν εκδήλωναν τα συναισθήματά τους και δεν υπολόγιζαν κοινωνικά το παιδί. Σκοπός της παλιάς παιδαγωγικής λοιπόν ήταν η ταχεία τροποποίηση της συμπεριφοράς του παιδιού (μέσα από τιμωρίες, ποινές, εκφοβισμός) να μοιάζει με αυτή του ενήλικα. Ασφυκτικός έλεγχος της συμπεριφοράς του παιδιού με σκοπό την χειραγώγησή του. Καμιά μέριμνα για την προσχολική εκπαίδευση.

Σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, από το 17^ο αιώνα και το πέρασμα στην βιομηχανική κοινωνία παρατηρούνται αλλαγές στις αντιλήψεις των ανθρώπων για την παιδική ηλικία. Από τα τέλη μάλιστα του 18^{ου} αιώνα έχουμε θεσμοθετημένο και φανερό ενδιαφέρον για την παιδική ηλικία κυρίως μέσω της οικογένειας και του σχολείου, που οδήγησε στην βελτίωση των συνθηκών ζωής των παιδιών.

²³ Aries, P. (1990). *Αιώνες της Παιδικής Ηλικίας*. Αθήνα: Γλάρος, σελ, 198

Μετά την έξοδο λοιπόν από τον Μεσαίωνα, βλέπουμε συναισθήματα τρυφερότητας των γονιών και των ενηλίκων γενικότερα προς τα παιδιά και ταυτόχρονα αναπτύσσεται ένα ενδιαφέρον από ηθικολόγους και παιδαγωγούς για την εκπαίδευση, πειθαρχία, φροντίδα και υγιεινή των παιδιών που ως τότε ήταν εγκαταλελειμμένα, μέσα σε ένα πλαίσιο αυστηρότητας πάντα. Γενικότερα υπήρχε η θεώρηση ότι τα παιδιά δεν είναι ούτε ευχάριστα ούτε διασκεδαστικά για να ασχοληθεί κανείς²⁴.

«Κάθε άνθρωπος έχει επίγνωση της έλλειψης περιεχομένου των παιδιών, η οποία προκαλεί την αποστροφή του. Γνωρίζει τη σκληράδα των παιδιών, που ευχαριστιούνται μόνο με τα υλικά πράγματα και αποτελούν κακέκτυπα του λογικού όντος». Απόσπασμα από την πραγματεία για την εκπαίδευση ο Συναετός, που γράφτηκε το 1646 από τον Μπαλτάζαρ Γκράσιεν (Aries, 1990, σ. 204).²⁵

Οι νέες απόψεις για το παιδί ενισχύθηκαν από τις φιλοσοφικές θέσεις του Τζων Λοκ αρχικά και στη συνέχεια του Ρουσσώ. Σύμφωνα με τον Locke ο άνθρωπος γεννιέται “tabula rasa” δηλαδή άγραφος χάρτης. Πηγή γνώσης είναι οι εμπειρίες που αποκτά το παιδί μέσω της αλληλεπίδρασης που έχει με το περιβάλλον και τον κόσμο των ενηλίκων.²⁶ Πιστεύει στην παντοδυναμία της αγωγής. Οι άνθρωποι έγιναν αυτό που είναι εξαιτίας της αγωγής που είχαν.

Ο Rousseau από την άλλη πλευρά πιστεύει ότι τα παιδιά γεννιούνται «αγαθά» και θα πρέπει να προστατεύονται από τις επιδράσεις της κοινωνίας που μπορεί να τα διαφθείρει, αναγνωρίζοντας ότι η σκέψη των παιδιών διαφέρει από αυτή των ενηλίκων.²⁷ Στο έργο του «Αιμίλιος» ή «περί εκπαίδευσως», ρίχνει το βάρος στην εκπαίδευση, υπογραμμίζοντας τη σημασία μιας παιδαγωγικής προσαρμοσμένης στη φύση που προετοιμάζει τα παιδιά στην κοινωνία. Η εκπαίδευση γίνεται το κυρίαρχο διακύβευμα. Βρισκόμαστε στην περίοδο του διαφωτισμού όπου πιστεύεται ότι η διδασκαλία μπορεί να βελτιώσει όλους τους ανθρώπους και να τους βοηθήσει να κατακτήσουν την ευτυχία. Κατά τον διαφωτισμό προβάλλεται η ιδέα μιας αγωγής όπου σέβεται τις ανάγκες του παιδιού να αντλεί χαρά από τη μαθησιακή διαδικασία και να αυτενεργεί.

Η επίδραση των δύο αυτών φιλοσοφικών θεωριών συνέβαλε στο να διαμορφωθούν τα πρώτα κινήματα για την θεσμοθέτηση των δικαιωμάτων των παιδιών, την κατάργηση της παιδικής εργασίας και την προστασία της παιδικής ηλικίας μέσα από προγράμματα πρόνοιας.

²⁴ Πεχτελίδης Γ. (2015) *Κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα www.kalippos.gr

²⁵ Πεχτελίδης Γ. (2015) ο.π.

²⁶ Bernard Spodek, Olivia N. Saracho, *Handbook of Research on the education of Young Children*, Second Edition, 2014, part 1, chapter 1, p, 11

²⁷ Bernard Spodek, Olivia N. Saracho (2014) ο.π.

Η νέα παιδαγωγική που κάνει την εμφάνισή της από τον 18^ο αιώνα έως το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, δίνει έμφαση στην προσωπικότητα του παιδιού, στις ιδιαιτερότητες της παιδικής ηλικίας, στις ανάγκες, κλίσεις, τα ενδιαφέροντά του. Στόχος είναι η χειραφέτηση του παιδιού και όχι η χειραγώγησή του. Μεγάλοι παιδαγωγοί κάνουν την εμφάνισή τους Pestalozzi (ο παιδαγωγός της αγάπης), Froebel (ιδιαίτερη φροντίδα και προστασία των νηπίων, kindergarden), Decroly (έμφαση στις ανάγκες και εμπειρίες του παιδιού), Dewey (ολική μέθοδος), Montessori (έμφαση στην ύπαρξη πλούσιου παιδαγωγικού υλικού)

Στα τέλη του 19^{ου} και ένα μέρος του 20^{ου} αιώνα, είναι διάχυτες οι ιδέες ότι τα παιδιά είναι αθώα, ευάλωτα, εξαρτημένα, ανίκανα για εργασία και έχουν ανάγκη από προστασία και πειθαρχία. Σύμφωνα με την Zelizer (1985)²⁸ η αξία του παιδιού με το πέρασμα στον 20^ο αιώνα άρχισε να προσδιορίζεται συναισθηματικά ενώ κατά τον 19^ο αιώνα προσδιορίζεται με οικονομικά κριτήρια. Η μεταστροφή αυτή συνοδεύτηκε από δημογραφικές αλλαγές, μείωση των γεννήσεων, αλλαγή στην δομή της οικογένειας, που έγινε πυρηνική και εστιάζει το ενδιαφέρον της στο παιδί και τις ανάγκες του. Έτσι κοινωνικά κατασκευάζεται το συναισθηματικά «ανεκτίμητο» παιδί, για το οποίο οι ενήλικες φροντίζουν με κάθε τρόπο να διαμορφώσουν μία «χαρούμενη» παιδική ηλικία.²⁹ Το παιδί αντιμετωπίζεται από τους παιδαγωγούς ως φορέας δράσης και η «παιδική ηλικία» ως αυτόνομη φάση της ζωής του παιδιού.

Η συμβολή της αναπτυξιακής ψυχολογίας στην αντιμετώπιση της παιδικής ηλικίας είναι πολύ μεγάλη. Η επιστήμη αυτή ορίζει ότι η γνωστική και η ηθική ανάπτυξη των παιδιών ακολουθεί κάποια στάδια σύμφωνα με την χρονολογική ηλικία. Σύμφωνα με τον Piaget το παιδί αρχικά είναι εγωκεντρικό και σταδιακά με μια προκαθορισμένη αναπτυξιακή διαδικασία αποκτά ορθολογικό νου που κατέχουν οι ενήλικοι. Τα παιδιά θεωρούνται λοιπόν μαθητευόμενοι ενήλικες σε μια μεταβατική διαδικασία έως ότου γίνουν λογικά και ηθικά όντα και όχι υποκείμενα που έχουν υπόσταση στο παρόν.³⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο διαχωρισμός των παιδιών σε ηλικιακές ομάδες στο σχολείο ακριβώς επειδή βρίσκονται στο ίδιο αναπτυξιακό επίπεδο λόγω ηλικίας.

Η ανάπτυξη όμως σχετίζεται και με τις πολιτισμικές συνθήκες και τις κοινωνικές συνιστώσες όπως η τάξη, το φύλο και η εθνότητα.³¹

²⁸ Zelizer, V.A. (1985). *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. chapter 2, p, 56-72, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

²⁹ Honore. C. (2001). *Το μανιφέστο της χαρούμενης παιδικής ηλικίας*. Αθήνα, σελ, 53.

³⁰ Πεχτελίδης Γ. (2015) ο.π.

³¹ Μακρυνιώτη, Δ. (Επιμ.). (2003). *Κόσμοι της Παιδικής Ηλικίας, Τοπικά Δ΄*. Αθήνα: Ε.Μ.Ε.Α.

Σύμφωνα με τις κλασσικές κοινωνιολογικές θεωρίες³² το παιδί μεταβαίνει στη ενήλικη ζωή μέσα από πρακτικές κοινωνικοποίησης. Τα παιδιά απεικονίζονται ως ατελή κοινωνικά όντα, τα οποία θα πρέπει να αποκτήσουν δεξιότητες τις οποίες απαιτεί ο πολιτισμός τους. Η παιδική ηλικία αντιμετωπίζεται σαν ένα μεταβατικό στάδιο, και το παιδί έχει αξία ως μελλοντικός ενήλικας και εργαζόμενος. Η εκπαίδευση έχει ένα πολύ σημαντικό ρόλο σε αυτήν τη διαδικασία. Του παρέχει γνώσεις και εμπειρίες για να κατανοήσει τον κόσμο και να ζήσει ευτυχισμένο σε αυτό.

Οι προσεγγίσεις αυτές όμως είναι προσανατολισμένες στο μέλλον για το τι πρόκειται να γίνουν τα παιδιά και όχι για το τι είναι στο παρόν. Δεν επικεντρώνονται στα παιδιά ως υποκείμενα που δρουν, μιλούν, βιώνουν. Τα παιδιά όμως σύμφωνα με τις νεωτεριστικές απόψεις δεν είναι παθητικοί δέκτες της κοινωνικής και εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά συμμετέχουν ενεργά σε αυτήν. Το κυρίαρχο «παθητικό» παιδί υποκαθίσταται από το παιδί ενσυνείδητης δράσης. Έχουν τη δική τους άποψη για την πραγματικότητα που πολλές φορές δεν συμπίπτει με αυτή των ενηλίκων. Τα παιδιά έχουν φωνή και παίρνουν θέση για τα γεγονότα που τους αφορούν, συμμετέχουν στην οργανωμένη κοινωνία (π.χ. σχολική κοινότητα).

Στις μέρες μας το ενδιαφέρον για την ακαδημαϊκή επιτυχία του παιδιού είναι πάρα πολύ έντονο. Οι προσδοκίες των γονιών είναι πολύ υψηλές και ασκείται μεγάλη πίεση στα παιδιά να ανταποκριθούν σε αυτήν την «κοινωνία της γνώσης» που ζούμε. Διαπιστώνεται λοιπόν μία τάση και στον ευρωπαϊκό χώρο για αναμόρφωση των αναλυτικών προγραμμάτων –στο πλαίσιο παροχής υψηλής ποιότητας προσχολικής εκπαίδευσης- δίνοντας τους μια πιο «ακαδημαϊκή» μορφή. Δίνεται έμφαση λοιπόν περισσότερο στην απόκτηση ακαδημαϊκών δεξιοτήτων παρά στην κοινωνική ανάπτυξη.

«Το παιδί (σήμερα) φοράει (καθημερινά) το χρυσό περιλαίμιο του εργαζόμενου της γνώσης. Και σε αντίθεση με το παιδί του παρελθόντος, είναι φυλακισμένο σε ένα δίκτυο αναπτυξιακών προγραμμάτων, με πίνακες και καταλόγους που καταγράφουν τις ελλείψεις ικανοτήτων. Το «υπέρ-παιδί» είναι ένα ον ανταγωνιστικό, ατομικιστικό, ικανό να υπερβαίνει τον εαυτό του, να αγαπά τους κινδύνους και τις προκλήσεις. Το υπέρ-παιδί είναι επομένως μια υπόσχεση των (ανθρώπων) εργαζομένων της γνώσης που αναμένεται να έρθει».

Kascak (2013)³³

³² Durkheim, E. (1982). Childhood. In C. Jenks (Ed.), *The Sociology of Childhood – Essential Readings* (pp. 146-151). London: Batsford Academic and Educational Ltd. Αναφέρεται στο Πεχτελίδης Γ. *Κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας* κεφάλαιο 2 σελ 11

³³ Kascak, O. Pupalala, (2013). *Buttoning up the gold collar- the child in neoliberal visions of early education and care*. Human Affairs, 23(1), σ.320.

Η πίεση όμως αυτή έχει προς τα παιδιά έχει πολλές φορές αρνητική επίδραση στην ψυχική τους ισορροπία καθώς αντικαθιστούνται δραστηριότητες όπως το ελεύθερα επιλεγμένο παιχνίδι, την άσκηση του σώματος, της φαντασίας, - πρωταρχικά εργαλεία για την διαχείριση του άγχους. Το φαινόμενο του «ακαδημαϊσμού», τα απομακρύνει από άλλες δράσεις που οδηγούν στην απόκτηση κοινωνικών εμπειριών. Έρευνες που έχουν γίνει στα Ηνωμένα Έθνη έχουν οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι ένα στα πέντε παιδιά υποφέρει από κάποιας μορφής ψυχολογική διαταραχή.³⁴

Οι ιδέες αυτές του «υπερ-παιδιού», του «υπερ-επιχειρηματικού παιδιού», έχουν υιοθετηθεί σε πολλά επίσημα έγγραφα εκπαιδευτικής πολιτικής. Στο κείμενο της Ευρωπαϊκής Ένωσης “Early childhood and care. Providing our children with the best start for the world of tomorrow” (2011), καταδεικνύεται ότι «η προσχολική αγωγή και εκπαίδευση ECEC έχει να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο για να θέσει τα θεμέλια για βελτιωμένες ικανότητες των μελλοντικών πολιτών της ΕΕ, και να δημιουργήσει ένα πιο εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό ικανό να συνεισφέρει και να προσαρμοστεί στις τεχνολογικές αλλαγές όπως ορίζεται στην εμβληματική «Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας»».³⁵

Η τεχνολογία είναι γεγονός ότι αλλάζει το περιβάλλον που ζει το παιδί με καταγιστικούς ρυθμούς και τα προγράμματα με ακαδημαϊκό χαρακτήρα προωθούνται από γονείς και εκπαιδευτικούς με την άποψη ότι έτσι τα παιδιά θα έχουν καλύτερες ευκαιρίες, δεν πρέπει ωστόσο να αγνοείται το δικαίωμα του παιδιού να είναι παιδί. Χρειάζεται να αναθεωρήσουμε το τι σημαίνει παιδί καθώς με την εμφάνιση του «υπερ-παιδιού», ενός παιδιού που μπορεί να υπερβαίνει τις αναπτυξιακές του δυνατότητες, δεν είναι εμφανείς οι διακρίσεις μεταξύ ενήλικα και παιδιού.³⁶

2.2. Η εξέλιξη της προσχολικής αγωγής / ιδρυμάτων προσχολικής αγωγής και των αναλυτικών προγραμμάτων

Προκειμένου να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε την εκπαίδευση και στην προκειμένη περίπτωση την προσχολική εκπαίδευση, πρέπει πρώτα να δώσουμε μία ερμηνεία «αιτιακή» και «λειτουργική». Αιτιακή δηλαδή «πως γεννήθηκε και γιατί είναι αυτό που είναι».

³⁴ Honore. C. (2001). *Το μανιφέστο της χαρούμενης παιδικής ηλικίας*, Αθήνα.

³⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011). Ανακοίνωση Προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα: Παροχή σε όλα τα παιδιά μας του καλύτερου δυνατού ξεκινήματος για τον κόσμο του αύριο [COM (2011) 66] Διαδίκτυο <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0066:FIN:EL:PDF> πρόσβαση στις 5/11/2021

³⁶ Kascaak, O. Pupalala, (2013), ο.π σ.320.

Σύμφωνα με τον Durkeim «οι εκπαιδευτικοί σχηματισμοί είναι πάντα αποτέλεσμα και ένδειξη των κοινωνικών μετασχηματισμών» και βάση αυτών πρέπει να ερμηνεύονται. Με άλλα λόγια η εκπαίδευση αλλάζει καθώς αλλάζει η κοινωνία.³⁷

Στο βιβλίο του Durkeim “Education and Sociology”³⁸ βρίσκουμε τη «λειτουργική» ερμηνεία της εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση εκεί ορίζεται ως «η επιρροή που ασκείται από τις γενιές των ενηλίκων σε εκείνους που δεν είναι ακόμη έτοιμοι για την κοινωνική ζωή».³⁹ Όλες οι κοινωνίες υποστηρίζει χρειάζονται έναν ορισμένο βαθμό εξειδίκευσης. Μία από τις λειτουργίες της εκπαίδευσης είναι να προετοιμάζει τους ανθρώπους για το συγκεκριμένο περιβάλλον για το οποίο προορίζονται. Όλες οι μορφές εκπαίδευσης έχουν έναν κοινό πυρήνα που διδάσκεται σε όλα τα παιδιά. Κάθε κοινωνία λέει ο Durkeim⁴⁰ κατασκευάζει «μία ιδανική εικόνα του ανθρώπου, για το πώς θα έπρεπε να είναι τόσο από διανοητική όσο και από σωματική και ηθική άποψη». Για να συνεχίσει να υπάρχει χρειάζεται κάποια βασική ομοιότητα σκέψης, αξιών και κανόνων ανάμεσα στα μέλη της. Δημιουργώντας τη νέα γενιά η εκπαίδευση, φροντίζει για την συντήρηση και την εξέλιξη της κοινωνίας.⁴¹

Η ανάπτυξη της προσχολικής αγωγής και η εξέλιξη των ιδρυμάτων προσχολικής αγωγής οφείλεται σε διάφορους λόγους, οικονομικούς, πολιτικούς, κοινωνικούς, εκπαιδευτικούς.

Η βιομηχανική επανάσταση αποτέλεσε το εφαλτήριο για την αγωγή των παιδιών εκτός οικογένειας. Η αλλαγή στα μέσα παραγωγής, οι κοινωνικές συνέπειες από την είσοδο της γυναίκας στην μισθωτή εργασία, η αλλαγή της δομής της οικογένειας, οδήγησαν στην ίδρυση ιδρυμάτων για τα παιδιά των εργαζόμενων γονιών. Τα ιδρύματα αυτά δεν εστιάζουν στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, αλλά κυρίως στην φροντίδα του «μελλοντικού εργατικού δυναμικού» και στην μετάδοση κανόνων και αξιών της εποχής, προσβλέποντας στην εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας. Διαμορφώνεται λοιπόν ένας τύπος ιδρύματος φύλαξης που παραμένει έως σήμερα με τη μορφή του παιδικού σταθμού. Μπορεί να προσαρμόζονταν κάθε φορά στις κοινωνικές απαιτήσεις αλλά η λειτουργία του γενικότερα αποσκοπούσε στο να προετοιμάζει τα παιδιά ως μελλοντικούς ενήλικες. Τα νηπιαγωγεία συνεπώς ανταποκρίνονταν περισσότερο σε υπηρεσίες φύλαξης παρά παρείχαν παιδαγωγική υποστήριξη. Την φροντίδα αυτή την ανέθεταν σε γυναίκες χωρίς κάποια παιδαγωγική κατάρτιση. Τα νηπιαγωγεία ιδρύθηκαν λοιπόν αφενός για να εξυπηρετήσουν τους εργαζόμενους γονείς και αφετέρου για να παρέχουν μια αγωγή συμπληρωματική του σπιτιού.

³⁷ David Blackledge, Barry Hunt, *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, Αθήνα 1995, σ. 24

³⁸ E. Durkheim, *Education and Sociology* Free Press, Νέα Υόρκη, 1956 όπως αναφέρεται στο Κιτσαράς, Γ. (2001).

Προσχολική Παιδαγωγική.

³⁹ ό.π. Κιτσαράς, Γ. (2001). σελ. 71

⁴⁰ ό.π. Κιτσαράς, Γ. (2001). σελ. 70

⁴¹ David Blackledge, Barry Hunt *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, Αθήνα 1995, σ. 28

Το ενδιαφέρον της αστικής τάξης για εξωοικογενειακή αγωγή άρχισε μετά την αυξανόμενη οικονομική ανάπτυξη και την εμφάνιση νέων θέσεων στην παραγωγή και στη διοίκηση που απαιτούσαν βελτιωμένες ικανότητες. Τις ικανότητες αυτές καθώς και εμπειρίες κοινωνικοποίησης, δεν μπορούσαν τα παιδιά να τις αποκτήσουν μέσα στα όρια της μικρής οικογένειας. Έτσι στην Ελλάδα τα πρώτα νηπιαγωγεία ήταν ιδιωτικά και αφορούσαν τα παιδιά « εύπορων» οικογενειών.⁴² Οι απόψεις του Froebel επηρέασαν αποφασιστικά την εξέλιξη του νηπιαγωγείου όπου δεν περιορίζεται πια στον χαρακτήρα φύλαξης αλλά προάγει την πολύπλευρη ανάπτυξη των ικανοτήτων των παιδιών. Εμφανίζονται έτσι νέες ανάγκες για νηπιαγωγούς με ακαδημαϊκά προσόντα και συγκεκριμένες ικανότητες.

Και ενώ το πρώτο νηπιαγωγείο στην Ευρώπη ιδρύεται από το Froebel το 1837, στην ελληνική βιβλιογραφία αναφέρεται ότι το πρώτο νηπιαγωγείο ιδρύθηκε το 1897 από την Αικατερίνη Λασκαρίδου και εκεί τοποθετείται η αρχή της προσχολικής εκπαίδευσης στη χώρα μας.⁴³ Τα πρώτα εκπαιδευτικά ιδρύματα προσχολικής αγωγής στη χώρα μας ωστόσο, είναι βέβαιο ότι εντοπίζονται πολύ νωρίτερα από το 1897. Το 1831 στην Ερμούπολη της Σύρου ιδρύθηκε από τον Hildner ιδιωτικό σχολείο που περιλάμβανε και νηπιακό τμήμα, όπου φοίτησαν από την επόμενη σχολική χρονιά 140 μαθητές ηλικίας 2-6 ετών. Υπάρχουν επίσημα έγγραφα, του 1865 που πιστοποιούν την ύπαρξη δύο δημοσυντήρητων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων προσχολικής αγωγής, ένα θηλέων και ένα αρρένων, τα οποία αποκαλούνται «νηπιοσχολεία» και «νηπιακά σχολεία». Στην Αθήνα έχουμε παρόμοια πρωτοβουλία από τον ιεραπόστολο Hill και τη σύζυγό του η οποία στράφηκε προς την εκπαίδευση νηπιαγωγών. Έχουμε όμως και εντόπια ιδιωτική πρωτοβουλία στον Πειραιά, επίσης από την φιλεκπαιδευτική εταιρία το 1840, καθώς και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας. Γύρω στο 1880, λειτουργούσαν 108 νηπιαγωγεία στις περιοχές του υπόδουλου ελληνισμού.

Τα παιδιά των εργατών από την άλλη παρέμειναν αβοήθητα καθώς προστατεύονταν από την φτώχεια και τους κινδύνους, αλλά είχαν ελάχιστες πιθανότητες να μεταπηδήσουν στην αστική τάξη. Το δικαίωμα στην ποιοτική προσχολική αγωγή δεν αποτυπώνεται στην πράξη.

Για την μεσαία κοινωνική τάξη, το νηπιαγωγείο αποτελούσε έναν ασφαλή χώρο όπου τα παιδιά μπορούσαν να βρεθούν με άλλα παιδιά ,να παίξουν, να περάσουν ευχάριστα κάποιες ώρες της ημέρας. Η νηπιαγωγός από την άλλη πλευρά ως «αναπληρωματική μητέρα», δεν χρειαζόταν όπως η δασκάλα την ίδια εκπαίδευση.

⁴² Χαρίτος Χ., (1996). Το ελληνικό νηπιαγωγείο και οι ρίζες του, Αθήνα .

⁴³ Κιτσαράς, Γ. (2001). Προσχολική Παιδαγωγική. Αθήνα: Εκδ. του συγγ., Β' εκδ. Αυξημένη και Βελτιωμένη. Σελ 62

Συνήθως οι σχολές εκπαίδευσης νηπιαγωγών ήταν ενταγμένες κυρίως σε σχολές οικιακής οικονομίας και όχι σε παιδαγωγικές σχολές. Η προσχολική παιδαγωγική αναπτύχθηκε ξεκομμένα από την παιδαγωγική επιστήμη.

Μέχρι το **1895** δεν υπάρχει ούτε απλή αναφορά στην προσχολική αγωγή στην ελληνική νομοθεσία. Σε μία προσπάθεια αναδιοργάνωσης της δημοτικής εκπαίδευσης με τον νόμο ΒΤΜΘ', με υπουργό παιδείας τον Δ. Πετρίδη, προβλέφθηκε για πρώτη φορά η ίδρυση νηπιαγωγείων για παιδιά 3-6 ετών, από την ιδιωτική πρωτοβουλία.⁴⁴ Με τις σχετικές διατάξεις του νόμου αυτού, θεσμοθετείται **για πρώτη φορά** η προσχολική αγωγή και καθιερώνεται ο όρος «νηπιαγωγείο». Έτσι παρότι πραγματικό ενδιαφέρον του κράτους για ίδρυση νηπιαγωγείων δεν υπάρχει, εντούτοις αναλαμβάνει να ελέγχει τις ιδιωτικές πρωτοβουλίες, να καθορίζονται τα προσόντα των διδασκόντων, καθώς και ο χρόνος φοίτησης των νηπίων σε αυτά.

Είναι σημαντικό το γεγονός ότι παρά την προσπάθεια να δοθεί σχολικός χαρακτήρας στην προσχολική αγωγή, πρέπει ταυτόχρονα να φροντίζει ώστε να διατηρείται *«αμετάπτωτος η χαρά και η γαλήνη εν ταις ψυχαίς των νέων»*.⁴⁵ Οι ημερήσιες δραστηριότητες του νηπιαγωγείου που οργανώνονταν για τα παιδιά, είχαν την μορφή ωρολόγιου προγράμματος σε εβδομαδιαία βάση και έναν χαρακτήρα αρκετά δεσμευτικό για την νηπιαγωγό. Καθορίζονταν κάπως ο σκοπός του νηπιαγωγείου, αλλά έλειπε ο προσδιορισμός των στόχων μάθησης. Τέλος το πρόγραμμα αυτό ακολουθούσε πλήρως τις προτάσεις της Αικ. Λασκαράτου για το Φραιμπελιανό σύστημα.⁴⁶

Το **1962**, εκδίδεται ύστερα από 66 χρόνια, το δεύτερο επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα.⁴⁷ Είναι εμφανής η αποκλειστική σχεδόν αναγωγή της προσχολικής αγωγής στο Μοντεσσοριανό μοντέλο. Το πρόγραμμα ήταν προσαρμοσμένο στο γενικότερο κλίμα που επικρατούσε τη δεκαετία του '60 και ήταν επηρεασμένο από το τρίπτυχο θρησκεία-πατρίδα-οικογένεια. Άφηνε όμως μεγάλα περιθώρια κινήσεων στη νηπιαγωγό, σε ότι αφορά τους στόχους, την ύλη, το περιεχόμενο και τον τρόπο διδασκαλίας.

⁴⁴ Νόμος ΒΤΜΘ' - ΦΕΚ 37/1895 τ. Α': «Περί στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαίδευσης». <http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/curricula/item.html?code=1895-037A&tab=01>

⁴⁵ Β. Δ/γμα 30.4.1896 . «Περί συστάσεως νηπιαγωγείων»- ΦΕΚ68/23.5.1896, τα Α', αρθρ. 2. Ανάκτηση από: http://6dimdiapleth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/NomothesiaDiapEkpshts/02_ProedrikaDiatagma/pd497_81.pdf πρόσβαση στις 5/11/2021

⁴⁶ Κιτσαράς Δ.Γ., *Προγράμματα Προσχολικής Αγωγής, Διαχρονική και συγχρονική διερεύνηση* (Συγκριτική Ανάλυση). Ρέθυμνο: 1998, σ.σ. 39-44.

⁴⁷ Β.Δ/γμα 492/15-7-1962. - ΦΕΚ 124/6-8-1962. *Περί του αναλυτικού Προγράμματος των Νηπιαγωγείων του Κράτους* Ανάκτηση από <http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/curricula/item.html?tab=01&code=1962-124A> Πρόσβαση στις 4/11/2021

Τα νηπιαγωγεία εφάρμοζαν την ενιαία συγκεντρωτική διδασκαλία, επειδή το νήπιο αντιμετωπιζόταν ως κάτι το ενιαίο και αδιάσπαστο και επειδή πίστευαν ότι αδυνατεί να μεταθέτει τα ενδιαφέροντά του από μία περιοχή σε άλλη.⁴⁸

Το τρίτο αναλυτικό πρόγραμμα για το νηπιαγωγείο εισάγεται ύστερα από 18 χρόνια, το 1980.⁴⁹ Δίνετε έμφαση στη μάθηση με παιγνιώδη τρόπο, καθώς το παιχνίδι είναι το κύριο χαρακτηριστικό της παιδικής ηλικίας και τονίζεται για πρώτη φορά η σημασία των αυθόρμητων δραστηριοτήτων του νηπιαγωγείου (που ουσιαστικά όμως εφαρμόζονται από το 1989). Το ημερήσιο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου δίνει ελευθερία κινήσεων στη νηπιαγωγό και θεωρεί το νήπιο ως ένα ον με αυτοτέλεια, ιδιαιτερότητα και δυναμισμό. Η παιδαγωγική διαδικασία είναι εμφανώς επηρεασμένη από τις ιδέες του Dewey και του Decroly, με τα «κέντρα ενδιαφέροντος» και το «σχολείο εργασίας».

Το **1989**, νομοθετείται το τέταρτο αναλυτικό πρόγραμμα.⁵⁰ Στο πρόγραμμα, οι δραστηριότητες κατηγοριοποιούνται σε τομείς. Το νήπιο δεν αντιμετωπιζόταν πια σαν ένα ενιαίο και αυτοτελές ον, αλλά σαν μία προσωπικότητα που θέλουμε να αναπτύξουμε ολόπλευρα σε τομείς όπως ο γνωστικός, ο συναισθηματικός και ο ψυχοκινητικός. Ο διαχωρισμός αυτός ακουμπάει στην ψυχογνωστική θεωρία του Piaget, αλλά και την ταξινομία των στόχων του Bloom. Τα πορίσματα της εξελικτικής ψυχολογίας αξιοποιήθηκαν στο αναλυτικό πρόγραμμα οδηγώντας σε διδακτικούς στόχους. Οι στόχοι είναι διατυπωμένοι εξελικτικά, απευθύνονται σε όλους τους τομείς εξέλιξης και παρουσιάζονται με σύστοιχες δραστηριότητες.

Το πέμπτο αναλυτικό πρόγραμμα για το νηπιαγωγείο είναι αυτό του 2003⁵¹. Πρόκειται για ένα Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ), και επιχειρεί μια αλλαγή στην όλη εκπαιδευτική διαδικασία με προγράμματα «ευέλικτης ζώνης» και «πρόσθετες διαθεματικές προσεγγίσεις».

Σ' αυτό κρίνεται η ισότιμη ενσωμάτωση της Προσχολικής Αγωγής στον ενιαίο σχεδιασμό της εκπαίδευσης, σκιαγραφείται τι θα πρέπει να μάθουν τα νήπια και δίνονται οδηγίες με τις οποίες επιτυγχάνονται οι γενικές επιδιώξεις του νηπιαγωγείου και το πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να πραγματοποιείται η μάθηση και η διδασκαλία.

⁴⁸ Κιτσαράς Δ.Γ., 1998, όπ.π., σ. 45-51.

⁴⁹ Π.Δ. 473/31.5.1980- ΦΕΚ 132. *Περί του Αναλυτικού και Ωρολογίου Προγράμματος του Νηπιαγωγείου*. Ανάκτηση από: <http://elibrary.iep.edu.gr/iep/collection/curricula/item.html?tab=01&code=1980-132A> πρόσβαση στις 5/11/2021.

⁵⁰ Π.Δ. 486/1989 ΦΕΚ 208 /1989 Αναλυτικό και ημερήσιο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου

⁵¹ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ΦΕΚ 303 & 304/13-3-2003 ΦΕΚ των νέων ΔΕΠΠΣ – ΑΠΣ. Ανάκτηση από <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf>

Προσφέρει τις βασικές θεωρητικές αρχές που διέπουν την προσέγγιση γνώσεων και την ανάπτυξη ικανοτήτων, δεξιοτήτων και στάσεων στο νηπιαγωγείο, περιγράφει τον αναμενόμενο ρόλο της νηπιαγωγού, δίνει προτάσεις για την αποτελεσματική ενεργοποίηση των παιδιών.

Τελευταία αναδιαμόρφωση του αναλυτικού προγράμματος είναι αυτή του 2011.

Στο υποχρεωτικό ωρολόγιο πρόγραμμα όλων των Νηπιαγωγείων εντάσσονται από το Σεπτέμβριο του τρέχοντος έτους (2021), τα εργαστήρια δεξιοτήτων⁵² και η εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας. Το πρόγραμμα και το εκπαιδευτικό υλικό των «Εργαστηρίων Δεξιοτήτων» ομαδοποιείται σε τέσσερις Θεματικές Ενότητες, οι οποίες προκύπτουν από τους Παγκόσμιους Δείκτες Αειφόρου Ανάπτυξης (περιβάλλον, ευ ζην, ασφάλεια, κοινωνία των πολιτών, σύγχρονη τεχνολογία και επιχειρηματικότητα) και προσαρμόζεται ανά ηλικία. Η ομαδοποίηση των δεξιοτήτων γίνεται σε τέσσερις κύκλους στοχοθεσίας.

- Δεξιότητες μάθησης 21ου αιώνα (4cs) (Κριτική σκέψη, Επικοινωνία, Συνεργασία, Δημιουργικότητα)
- Δεξιότητες ζωής
- Δεξιότητες της τεχνολογίας, της μηχανικής και της επιστήμης
- Δεξιότητες του νου

Γενικότερα καλλιεργούνται στα παιδιά hard skills μέσω γνωστικών αντικειμένων (γραφή, ανάγνωση, αρίθμηση), αλλά και soft skills καθώς και τα εργαστήρια δεξιοτήτων είναι συνυφασμένα με το αξιακό σύστημα (στάσεις και αντιλήψεις, κουλτούρα συγκρότησης της προσωπικότητας).

Η μεθοδολογία και η φιλοσοφία των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων, ακόμη και οι θεματικές ενότητες ή το σχετικό εκπαιδευτικό υλικό αναλύονται σε μια σειρά υπουργικών αποφάσεων, σε αυτές μάλιστα περιγράφονται οι διαφοροποιήσεις για τους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή πολιτισμικές διαφορές.

Από την ιστορική αυτή αναδρομή γίνεται φανερό ότι έχουν γίνει κατά καιρούς στη χώρα μας διάφορες προσπάθειες για την αναδιαμόρφωση των αναλυτικών προγραμμάτων για να ανταποκρίνονται στις νέες μεταρρυθμίσεις.

Όμως μια ανάλογη εκπαίδευση των νηπιαγωγών δεν προωθούνταν ανάλογα.

⁵² Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (2021). *Νέες θεματικές στα Νηπιαγωγεία από το Σεπτέμβριο, μέσω των εργαστηρίων δεξιοτήτων*. Ανάκτηση από: <https://www.minedu.gov.gr/news/49672-03-08-21-nees-thematikes-sta-nipiagogeia-dimotika-kai-gymnasia-olis-tis-xoras-apo-septemvrio-meso-ton-ergastirion-deksiotit>

Θετική ήταν η ίδρυση Παιδαγωγικών Τμημάτων στη χώρα μας μετά από απαίτηση για ενιαία και επιστημονική θεμελίωση της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών νηπιαγωγών.⁵³

Η ιστορική αυτή εξέλιξη της προσχολικής αγωγής μας βοηθάει να καταλάβουμε τις αιτίες των προβλημάτων που εμφανίζουν τα συστήματα προσχολικής αγωγής στον ελλαδικό και ευρωπαϊκό χώρο, όπως η κατάρτιση των σημερινών νηπιαγωγών, το μειωμένο ενδιαφέρον αντρών για το επάγγελμα αυτό, το επίπεδο και το κύρος της προσχολικής εκπαίδευσης, η στοχοθεσία και η βαρύτητα που δίνεται, η σχέση θεωρίας και πράξης.

Η σημασία της προσχολικής αγωγής πια, αναγνωρίζεται σε όλη της τη διάσταση. Έρευνες στην επιστήμη της αγωγής, οδηγούν στην εφαρμογή πολλών αντισταθμιστικών προγραμμάτων καθώς και σε έναν διαρκή επαναπροσδιορισμό της προσχολικής εκπαίδευσης για να εναρμονίζεται με τις διεθνείς κοινωνικοοικονομικές απαιτήσεις και εξελίξεις.

2.3. Γιατί είναι σημαντική η προσχολική εκπαίδευση

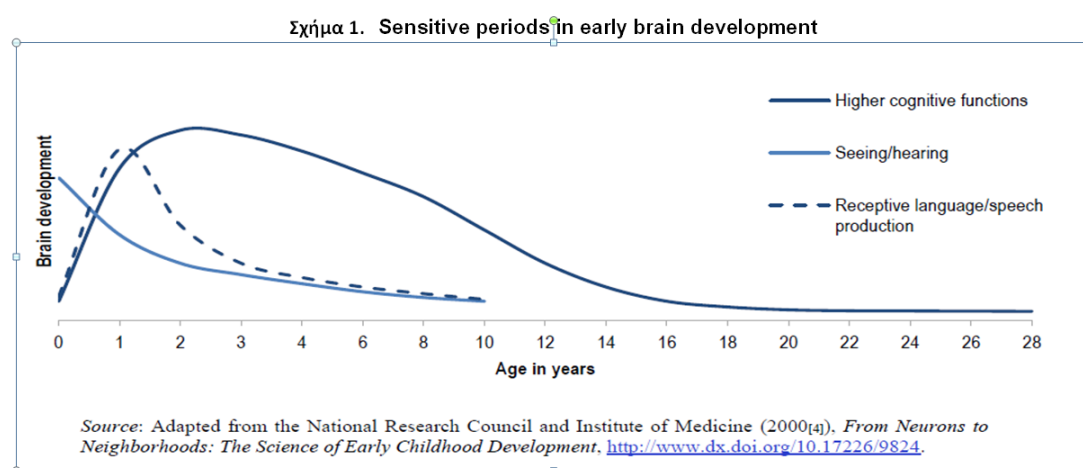
Η πρώιμη μάθηση έχει τεράστια σημασία και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής θέλουν να καταλάβουν καλύτερα με ποιον τρόπο μπορεί να ενισχυθεί και να υποστηριχθεί μέσω των πλαισίων όπου τα παιδιά περνούν μέρος του χρόνου τους. Όταν οι εμπειρίες πρώιμης μάθησης που έχουν τα παιδιά είναι ισχυρές κατά τα πρώτα χρόνια τους δίνουν την ευκαιρία να ανακαλύψουν τα ενδιαφέροντά τους και να εξερευνήσουν τις αναπτυσσόμενες ικανότητές τους.

Κατά την διάρκεια των πέντε πρώτων ετών τα παιδιά μαθαίνουν με ταχύτερο ρυθμό από οποιαδήποτε άλλη στιγμή της ζωής τους και αναπτύσσονται γνωστικές, κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες που είναι θεμελιώδης για το μέλλον τους. Αυτές οι δεξιότητες θα αποδειχτούν πολύ χρήσιμες για την μετέπειτα επαγγελματική και προσωπική τους ζωή.

Η πρώιμη παιδική ηλικία είναι η πιο εντατική περίοδος ανάπτυξης του εγκεφάλου κατά τη διάρκεια της ανθρώπινης ζωής. Είναι η μόνη στιγμή στον κύκλο της ζωής, που ο άνθρωπος μπορεί να αυξήσει τον βαθμό ευφυΐας του.

⁵³ Νόμος 1268 - ΦΕΚ Α' 87/16.7.1982 Για τη δομή και λειτουργία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων.
Ανάκτηση από : <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/tritobathmia-ekpaideuse/nomos-1268-1982.html>

Μέχρι την ηλικία των 6 ετών ο εγκέφαλος φτάνει περίπου το 90% του όγκου των ενηλίκων⁵⁴. Οι συνάψεις (συνδέσεις μεταξύ των νευρώνων του εγκεφάλου), αναπτύσσονται με αξιοσημείωτο ρυθμό. Περισσότερο από ένα εκατομμύριο συνάψεις σχηματίζονται κάθε δευτερόλεπτο.⁵⁵ Η συναπτική αυτή ανάπτυξη όπως φαίνεται από το (*σχήμα 1*)⁵⁶ παρακάτω είναι πιο έντονη κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του ατόμου και αφορά περιοχές του εγκεφάλου που εμπλέκονται με την αντίληψη (δηλ. βλέποντας και ακούοντας) και την γλώσσα. Επίσης η ανάπτυξη και η πυκνότητα των συνάψεων στον προμετωπιαίο φλοιό, μια περιοχή του εγκεφάλου που είναι υπεύθυνη για υψηλότερες γνωστικές λειτουργίες συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής συμπεριφοράς είναι ισχυρότερη στην πρώιμη παιδική ηλικία. Έτσι πριν τα παιδιά μπουν στο σχολείο, μαθαίνουν από τα περιβάλλοντα γύρω τους καθώς ο εγκέφαλος αναπτύσσει συνδέσεις που αποτελούν τη βάση για συνεχιζόμενη μάθηση.

Η πρώιμη παιδική ηλικία είναι μια εποχή με πολλές ευκαιρίες για μάθηση καθώς οι δεξιότητες των παιδιών μπορεί να βασίζονται σε βιολογικούς παράγοντες αλλά επηρεάζονται και από άλλους περιβαλλοντικούς⁵⁷. Η φύση και η έκταση αυτής της πρώιμης μάθησης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από ένα υποστηρικτικό περιβάλλον που παρέχεται από την οικογένεια, την ΠΕΦ, και την ευρύτερη κοινότητα.

Τα παιδιά στην ηλικία αυτή σχηματίζουν στενές σχέσεις, μαθαίνουν να ελέγχουν τα συναισθήματά και τις πράξεις τους και αποκτούν ενσυναίσθηση. Οι δεξιότητες αυτές είναι η βάση για την ανάπτυξη πιο σύνθετων κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων.

⁵⁴ Stiles, J. and T. Jernigan (2010), *The basics of brain development*, <http://dx.doi.org/10.1007/s11065-010-9148-4>

⁵⁵ Center on the Developing Child at Harvard University (2016), *From Best Practices to Breakthrough Impacts: A science-based approach to building a more promising future for young children and families*, <http://www.developingchild.harvard.edu>.

⁵⁶ Shuey, E. and M. Kankaraš (2018), "The Power and Promise of Early Learning", *OECD Education Working Papers*,

No. 186, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/f9b2e53f-en>

⁵⁷ Raver, C. and C. Blair (2016), "Neuroscientific insights: Attention, working memory and inhibitory control", *The Future of Children*, Vol. 26/2, pp. 95-118.

Ερευνητικά αποτελέσματα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι όταν τα παιδιά βελτιώνουν τις αυτορρυθμιστικές τους δεξιότητες μέσα από την υποστήριξη τους σε προσχολικές δομές, πετυχαίνουν υψηλότερα εισοδήματα, καλύτερη κοινωνικοοικονομική κατάσταση, λιγότερες εξαρτήσεις από ουσίες, εμφανίζουν μικρότερα ποσοστά εγκληματικότητας. Αν ένα παιδί παρουσιάσει αύξηση της αυτορρύθμισης και του αυτοελέγχου και βελτιώσει τα αποτελέσματα του κατά ένα τρίτο, παρουσιάζει ταυτόχρονα 10% μεγαλύτερη πιθανότητα να πάρει πτυχίο μέχρι τα 30 του και να έχει μείωση κατά 10% στην πιθανότητα να έχει κακή υγεία στα 42 του χρόνια.⁵⁸

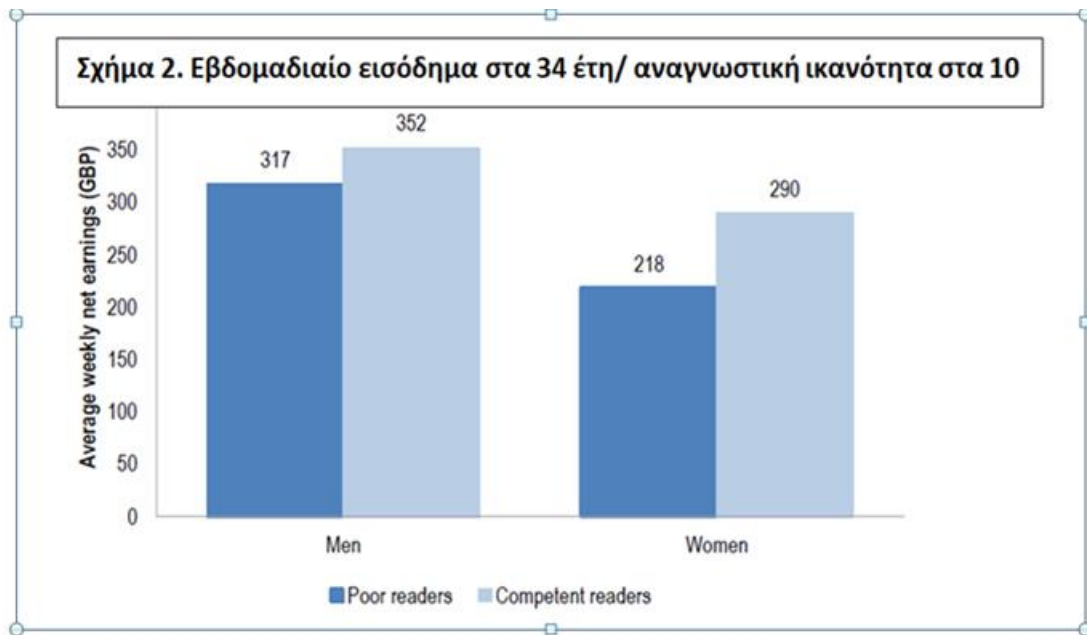
Η ικανότητα της εστίασης, της παρακίνησης, του αυτοελέγχου, της κοινωνικότητας είναι χαρακτηριστικά που χτίζει το ανθρώπινο μυαλό κατά την διάρκεια της προσχολικής ηλικίας. Τα παιδιά αναπτύσσουν γρήγορα τις πνευματικές τους ικανότητες μέσω της συγκέντρωσης, ανάλυσης και επεξεργασίας πληροφοριών και συμμετέχουν ενεργά στη δική τους μάθηση. Η εξερεύνηση και η εμπλοκή τους με άλλους και το περιβάλλον τους, βάζουν τα θεμέλια για την γλωσσική τους ανάπτυξη, την φαντασία. Η πρώιμη μάθηση έχει σημασία για την γενική ευημερία των μικρών παιδιών. Στο παρόν τα παιδιά μέσα από την συμμετοχή τους σε προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης έχουν ευκαιρίες να γνωρίσουν τον εαυτό τους, να χτίσουν και να διατηρήσουν σχέσεις, να εμπλακούν με τις χαρές της ζωής και να αντιμετωπίζουν προκλήσεις στην καθημερινότητά τους. Τα πρώτα χρόνια δεν είναι αποκλειστικά προετοιμασία για το μέλλον αλλά και για το παρόν.⁵⁹

Έρευνες επιβεβαιώνουν ότι τα θετικά αποτελέσματα από την συμμετοχή σε προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης τείνουν να παραμένουν σε μεταγενέστερα στάδια της ανάπτυξης των παιδιών και ενισχύουν τα θεμέλια για την δια βίου μάθηση. Σε ηλικία 15 ετών φαίνεται ότι παρουσιάζουν μεγαλύτερα επιτεύγματα σε ακαδημαϊκό επίπεδο, αποκτούν περισσότερες δεξιότητες σε τομείς όπως η γλώσσα και τα μαθηματικά και αυτό τους ακολουθεί και πέρα από τα εφηβικά τους χρόνια. Έρευνες έχουν καταδείξει πως γλωσσικές δεξιότητες που αποκτούν τα παιδιά στην ηλικία των 5 ετών όπως η καλή κατανόηση και χρήση της γλώσσας του σχολείου, οδηγούν με την σειρά τους σε υψηλή αναγνωστική ικανότητα σε ηλικία 10 ετών και αυτό με την σειρά του έχει αντίκτυπο σε κοινωνικό οικονομικό επίπεδο στην ενήλικη ζωή. Η διαφορά αυτή είναι πιο εμφανής στις γυναίκες, όπως φαίνεται στο σχήμα 2 παρακάτω.⁶⁰

⁵⁸ Schoon, I. et al. (2015), *The Impact of Early Life Skills on Later Outcomes*, OECD Directorate for Education and Skills, Education Policy Committee.

⁵⁹ OECD Network on Early Childhood Education and Care (2015), *Early Learning and Development: Common Understandings*, OECD.

⁶⁰ Parsons, S., Schoon, I., Rush, R. and Law, J. (2011), *Long-term Outcomes for Children with Early Language Problems: Beating the Odds*. *Children & Society*, 25: 202-214., <http://dx.doi.org/10.1111/j.1099-0860.2009.00274.x>.

Πηγή : Shuey, E. and M. Kankaraš (2018), "The Power and Promise of Early Learning", *OECD Education Working Papers*, No. 186, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/f9b2e53f-en>

Οι επενδύσεις στην πρώιμη μάθηση παράγουν σημαντικά οφέλη όχι μόνο για τα άτομα μεμονωμένα, αλλά και για τις κυβερνήσεις και τις κοινωνίες. Η έρευνα του νομπελίστα οικονομολόγου Τζέιμς Χέκμαν από το πανεπιστήμιο του Σικάγου την δεκαετία του '60, κατέδειξε πως η επένδυση ενός κράτους στην προσχολική ηλικία είναι η επένδυση με την μεγαλύτερη απόδοση από οποιαδήποτε επένδυση σε οποιαδήποτε στάδιο της εκπαίδευσης. Το αντισταθμιστικό πρόγραμμα λεγόταν "High/Score Perry", συμμετείχαν 123 παιδιά, η εξέλιξη των οποίων μελετήθηκε σε διάρκεια 40 ετών. Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψε πως για κάθε δολάριο που επενδύθηκε από το κράτος στο κάθε παιδί του προγράμματος High/Score Perry η απόδοση προς την κοινωνία ήταν 7 έως 10% ετησίως, πιο συγκεκριμένα το κάθε δολάριο που επενδύθηκε στη ηλικία των 4 ετών, «επιστρέφει» στην κοινωνία από 60 έως 500 δολάρια συνολικά έως την ηλικία των 65 ετών.⁶¹

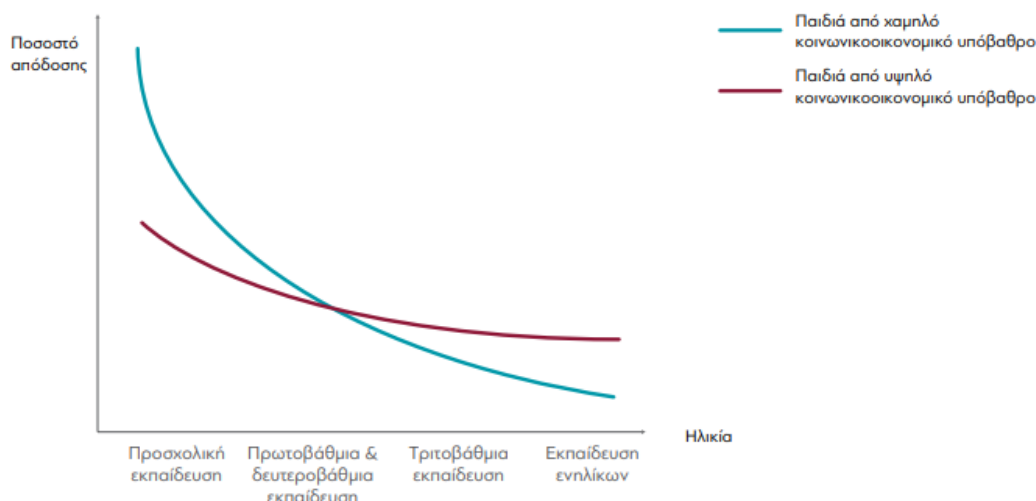
Η άρτια εκπαίδευση συντελεί και στην πολιτική εξυγίανση ενός κράτους που έρχεται μέσα από την σωστή λειτουργία του κοινοβουλευτισμού, ο οποίος έχει τις ρίζες του στη δημοκρατία μια έννοια που διδάσκεται στα σχολεία από την προσχολική κιόλας βαθμίδα. Η σωστή εκπαίδευση λοιπόν φέρνει την ισότητα και την δημοκρατία, η οποία με τη σειρά της αγωνίζεται για μια καθολική και σφαιρική εκπαίδευση.⁶²

⁶¹ Διανέοσις,,Φεβρουάριος 2017,Γιατί η Ελλάδα πρέπει να επενδύσει στην Προσχολική Αγωγή <https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2019/07/preschool-education.pdf>

⁶² Φραγκουδάκη Άννα, (1985), «Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης» Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, σελ 15

Το παρακάτω γράφημα καταδεικνύει τα οφέλη της επένδυσης στην προσχολική αγωγή και φροντίδα των μη προνομιούχων παιδιών αλλά ακόμη και εκείνων που προέρχονται από ανώτερες κοινωνικές τάξεις. **Γράφημα 1 Η**

Απόδοση της επένδυσης σε διάφορα επίπεδα της διά βίου μάθησης

Πηγή: Cuhna et al, European Commission

Η ΠΕΦ συμπληρώνει τον βασικό ρόλο της οικογένειας και έχει μεγάλο αντίκτυπο για το μέλλον των παιδιών. Η πρώτη παρέμβαση της ΠΕΦ είναι πολύ ουσιαστική καθώς τα μέτρα που λαμβάνονται αργότερα δεν πετυχαίνουν πάντα. Στις πρώτες εμπειρίες των παιδιών στηρίζεται η μάθηση που θα ακολουθήσει. Έτσι όταν μπαίνουν γερά θεμέλια, τότε η μάθηση γίνεται αποτελεσματικότερη και συνεχίζεται πιθανότατα δια βίου, μειώνεται η πιθανότητα πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, μειώνεται το κόστος για την κοινωνία από την πλευρά χαμένων ταλέντων και δημόσιων δαπανών σε υγειονομικά, κοινωνικά και δικαστικά συστήματα.⁶³

2.4. Η θετική επίδραση της προσχολικής εκπαίδευσης για τα παιδιά από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες. (Ίσες ευκαιρίες).

Ένα θέμα στο οποίο δίνουν ιδιαίτερη έμφαση οι ευρωπαϊκές χώρες είναι η παροχή ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση, που σημαίνει ιδιαίτερη μέριμνα για τα παιδιά που βρίσκονται σε κίνδυνο για σχολική αποτυχία και αυτά είναι συνήθως τα παιδιά από μη προνομιούχα περιβάλλοντα ή παιδιά αλλόγλωσσα.

⁶³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ανακοίνωση της Επιτροπής (2006). « Αποδοτικότητα και ισότητα στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης» (COM (2006) 481) Ανάκτηση από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:52006DC0481>

Τα παιδιά αυτά συνήθως προέρχονται από εθνικές και θρησκευτικές μειονότητες, φτωχές ή χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου οικογένειες, μετανάστες, από απομακρυσμένες αγροτικές ή υποανάπτυκτες αστικές περιοχές, ομάδες που χρησιμοποιούν γλωσσικά ιδιώματα διαφορετικά από την επίσημη γλώσσα του κράτους.⁶⁴ Η προσχολική εκπαίδευση μπορεί να παρέχει σε παιδιά που ξεκινούν από διαφορετικές πολιτισμικές, μορφωτικές και κοινωνικές αφετηρίες, τέτοια ερεθίσματα που θα τα βοηθήσουν στην προσωπική τους ανάπτυξη αλλά και στην πορεία τους στην επόμενη σχολική βαθμίδα.

Η εκπαίδευση είναι κοινωνικός θεσμός και αντανακλά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της κοινωνίας στην οποία λειτουργεί. Μέσα από τη νομιμοποιημένη λειτουργία της παράγει ένα σύνολο από αποτελέσματα που διοχετεύονται στο κοινωνικό σύνολο. Για τον λόγο αυτό παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνικής κινητικότητας και διαστρωμάτωσης.⁶⁵ Η εκπαίδευση στις μέρες μας ενισχύει την κοινωνική ανισότητα. Είναι ένας σημαντικός μηχανισμός που μεταδίδει στους ανθρώπους μιας κοινωνίας γνώσεις, αξίες, δεξιότητες προκειμένου να ενταχθούν ομαλά και ισότιμα σε αυτήν. Όμως η ανισότητα που προϋπάρχει – τα άτομα που εισάγονται στην εκπαιδευτική διαδικασία έχουν διαφορετικά φυσικά, διανοητικά, κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά - αντί να εξαλείφεται, συνήθως γίνεται πιο έντονη.

Η σύγχρονη πραγματικότητα αύξησε τις απαιτήσεις και πολλαπλασίασε τις ικανότητες που πρέπει να έχουν τα άτομα για να ενταχθούν χωρίς πρόβλημα στο κοινωνικό σύνολο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να καλλιεργηθεί μια ανταγωνιστική κουλτούρα όπου το ιδανικό είναι η επικράτηση του καλύτερου, του πιο έξυπνου, του πιο δυνατού, αυτού που έχει πρόσβαση σε εξειδικευμένη γνώση και τεχνολογία. Αυτό όμως δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την θέση αυτών που μειονεκτούν, οδηγεί σε περιθωριοποίηση και κοινωνικό αποκλεισμό. Η οικονομική κρίση, η έλλειψη αντισταθμιστικών προγραμμάτων για τις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες, μοιραία οδηγεί σε άνισες ευκαιρίες να αποκτήσουν τα μορφωτικά αγαθά που επιθυμούν.

Το ζητούμενο όμως είναι η ικανοποίηση των προσωπικών στόχων όλου του κοινωνικού συνόλου και όχι μιας ομάδας. Η ισότητα ευκαιριών δεν είναι αρκετή. Το να αντιμετωπίζεις με τον ίδιο τρόπο όλους τους ανθρώπους, ενώ έχουν διαφορετικό μορφωτικό, κοινωνικό, οικονομικό υπόβαθρο, οδηγεί σε διαιώνιση της ανισότητας. Αντίθετα μια εκπαιδευτική κουλτούρα της ανοχής, της αλληλεγγύης, της δικαιοσύνης, εξομαλύνει τις διαφορές, αντισταθμίζει τις αδικίες και ενισχύει το αίσθημα εμπιστοσύνης στους θεσμούς μιας κοινωνίας.

⁶⁴ Ζαχαρενάκης, Κ. (1991). *Αντισταθμιστική Αγωγή για Ίσες Εκπαιδευτικές Αφετηρίες*. Ηράκλειο: Έκδ. του συγγ.

⁶⁵ Κυρίτσης Δ., (2016), *Εκπαιδευτικές ανισότητες και κοινωνική δικαιοσύνη*, Αθήνα, Gutenberg,

Σύμφωνα με την θεωρία του John Rawls (κοινωνικός φιλελευθερισμός), οι έννοιες ίσες ευκαιρίες και κοινωνική δικαιοσύνη είναι διαφορετικές. Η ισότητα όπου όλα τα άτομα έχουν ακριβώς τις ίδιες ανάγκες, είναι κάτι διαφορετικό από την ουσιαστική ισότητα που στοχεύει στην αντιστάθμιση των αδικιών.⁶⁶ Η εκπαιδευτική πολιτική θα πρέπει να κινηθεί προς αυτή την κατεύθυνση, θα πρέπει να έχει ανθρωπιστικό προσανατολισμό στοχεύοντας στην κατανόηση της ετερότητας και της υπεράσπισης όλων των ατόμων κοινωνικά ευάλωτων και μη.⁶⁷

Η πρώιμη παιδική ηλικία είναι μια περίοδος μεγάλων δυνατοτήτων ανάπτυξης, είναι επίσης μια εποχή που τα παιδιά είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στο να μένουν πίσω. Αυτό συμβαίνει συχνά στις φτωχότερες χώρες αλλά και στα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα πολύ εύπορων χωρών (Πίνακας 1.). Ένα παιδί που γεννιέται στον αναπτυσσόμενο κόσμο έχει τέσσερις στις δέκα πιθανότητες να ζήσει σε ακραία φτώχεια και η σχετική φτώχεια είναι ιδιαίτερα εμφανής σε ορισμένες ανεπτυγμένες χώρες.⁶⁸ Και στα δύο πλαίσια, τα παιδιά από μειονεκτούσες ομάδες μπορούν να αποκομίσουν σημαντικά οφέλη από την ΠΕΦ και φυσικά μπορεί να συμβεί το αντίθετο αν τεθούν σε ένα πλαίσιο αποκλεισμού από την ΠΕΦ.

Πίνακας 1

«Μην αφήνετε κανένα παιδί πίσω»: Στοιχεία από χώρες του ΟΟΣΑ

Μια μελέτη της UNICEF το 2010 για 24 χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) εξέτασε πόσο επιτυχημένες ήταν οι κυβερνήσεις στον περιορισμό της «ανισότητας κάτω άκρου» (bottom-inequality) - δηλαδή το χάσμα μεταξύ των παιδιών σε χαμηλότερο σημείο από το 90% των παιδιών στην κοινωνία και εκείνων που βρίσκονται στο μέσο. Η μελέτη, η οποία αντλεί στοιχεία από την περίοδο 2006-2008 και δεν αντικατοπτρίζει καμία επίπτωση της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης μετά το 2008, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε σταθερή αύξηση της ανισότητας του κάτω-άκρου στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ τις τελευταίες τρεις δεκαετίες. Στην εκπαίδευση, η μελέτη διαπίστωσε ότι στην Ιταλία, την Αυστρία, τη Γαλλία και το Βέλγιο, τα παιδιά στο δέκατο εκατοστημόριο έπεσαν πιο πίσω από το μέσο όρο από ό, τι είναι απαραίτητο, ενώ το μικρότερο χάσμα βρέθηκε στη Φινλανδία, την Ιρλανδία, τον Καναδά και τη Δανία.

Πηγή: Unicef (2010).⁶⁹

⁶⁶ Rawls, J., (2001) *Θεωρία της δικαιοσύνης*, Πόλις .

⁶⁷ Κυρίτσης, Δ.(2016). *Εκπαιδευτικές ανισότητες και κοινωνική δικαιοσύνη* . Αθήνα, Gutenberg

⁶⁸ UNESCO (2010a). *Reaching the marginalized: EFA Global Monitoring Report 2010*, Paris. Ανάκτηση από <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000186525>

⁶⁹ UNICEF (2010). *The children left behind: A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries*. Report Card 9, Florence, Innocenti Research Centre.

Η έγκαιρη παρέμβαση στην εκπαίδευση των παιδιών είναι ζωτικής σημασίας. Οι δεξιότητες που αναπτύσσονται στην πρώιμη παιδική ηλικία αποτελούν τη βάση για τη μελλοντική επιτυχία της μάθησης των παιδιών. Επιπλέον, συνιστούν το υπόβαθρο για την ανάπτυξη δεξιοτήτων απαραίτητων σε μεταγενέστερο στάδιο για την ομαλή ένταξη στην κοινωνία, την αγορά εργασίας και γενικότερα μέσα στο πλαίσιο αξιοποίησης του ανθρώπινου κεφαλαίου.⁷⁰

Οι καθυστερήσεις που παρατηρούνται στη γνωστική και συνολική ανάπτυξη στην προσχολική ηλικία έχουν συχνά μακροχρόνιες συνέπειες για τα παιδιά, τις οικογένειές τους και την κοινωνία γενικότερα. Αντίθετα, στοιχεία από πολλές χώρες δείχνουν ότι η ποιότητα στην ΠΕΦ μπορεί να περιορίσει το «χάσμα ευκαιριών» και να μειώσει τη φτώχεια, τα εθνοτικά και γλωσσικά μειονεκτήματα.⁷¹ Ωστόσο οι ομάδες ανθρώπων που χρειάζονται περισσότερο τις υπηρεσίες μιας ποιοτικής ΠΕΦ είναι εκείνες που τις λαμβάνουν και λιγότερο. Η πλειονότητα των φτωχών παιδιών σε χώρες με χαμηλό και μεσαίο εισόδημα δεν έχουν πρόσβαση σε μια ΠΕΦ υψηλής ποιότητας.⁷² Η φτώχεια των νοικοκυριών και τα χαμηλά επίπεδα γονικής εκπαίδευσης είναι δύο από τα πιο κρίσιμα εμπόδια στα προγράμματα προσχολικής ηλικίας.⁷³ Οι ίσες ευκαιρίες πρόσβασης διασφαλίζουν ότι οι γονείς, ιδίως οι γυναίκες, έχουν την ευελιξία να (επαν)ενταχθούν στην αγορά εργασίας.

Η κοινωνία που θέλει να αναπτυχθεί θα πρέπει να εκπαιδεύσει όλα τα μέλη της ώστε να αποδίδουν ως ανθρώπινο κεφάλαιο.⁷⁴ Αν κάποια άτομα λόγω της μη κατάλληλης εκπαίδευσης δεν μπορούν να συνεισφέρουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή, αποτελούν κίνδυνο για την κοινωνία γιατί συχνά στρέφονται εναντίον της. Έτσι η κοινωνία οφείλει να βοηθήσει όλα τα άτομα από πολύ νωρίς. Η μη παροχή βοήθειας στα παιδιά ευάλωτων κοινωνικά ομάδων οδηγεί στο φαύλο κύκλο της μειονεξίας. Παιδιά με περιορισμένες εμπειρίες και ερεθίσματα μάθησης οδηγούνται στην αγορά εργασίας με ελλιπή κατάρτιση, υποαπασχολούνται ή οδηγούνται στην ανεργία. Έρευνες έχουν δείξει ότι η κοινωνική προέλευση των μαθητών δεν διαφέρει σημαντικά από την κοινωνική θέση στην οποία καταλήγουν ως ενήλικοι.⁷⁵ Είναι κατανοητό εδώ πόσο μεγάλη σημασία έχει το νηπιαγωγείο ως πρώτη βαθμίδα για την υποστήριξη και την ανάπτυξη των παιδιών, ώστε να εντάσσονται στο σχολικό περιβάλλον με τις καλύτερες προϋποθέσεις.

⁷⁰ Naudeau, S. et al. 2011. *Investing in young children: An early childhood development guide for policy dialogue and project preparation*. Washington, DC, World Bank.

⁷¹ UNESCO (2010a). *Reaching the marginalized: EFA Global Monitoring Report 2010*, Paris.

⁷² Naudeau, S. et al. 2011.

⁷³ UNESCO (2010a).

⁷⁴ Φραγκουδάκη, Α. (1985). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την Κοινωνική Ανισότητα στο Σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήσης.

⁷⁵ Τσομπάνογλου Γ. Οικονόμου Θ. (2005) «Κοινωνική πολιτική για την κοινωνική ενσωμάτωση. Εκπαίδευση, δια βίου κατάρτιση και αειφορία εργασίας», στο Τσομπάνογλου Γ. Κορρές Γ. Γιαννοπούλου Ι. (επιμ.). *Κοινωνικός αποκλεισμός και πολιτικές ενσωμάτωσης*. Παπαζήσης. Αθήνα.

Η αντισταθμιστική αγωγή στο νηπιαγωγείο συμβάλλει στην δυνατότητα των παιδιών –αλλόγλωσσων, μεταναστών – να επικοινωνήσουν αποτελεσματικά στην επίσημη γλώσσα του σχολείου, γιατί όπως υποστηρίζει ο Berstein⁷⁶ «η γλώσσα, η γνώση του χειρισμού της και η ευχέρεια εκμάθησής των κανόνων της είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες της σχολικής επιτυχίας ή αποτυχίας».

Η αντισταθμιστική αγωγή μέσω κατάλληλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων αποτελεί βασική δέσμευση κάθε δημοκρατικής κοινωνίας. Η θετική επίδραση που έχουν τα προγράμματα αυτά έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να πετύχει όταν εφαρμόζονται όσο το δυνατόν νωρίτερα.⁷⁷ Τα αντισταθμιστικά προγράμματα μπορούν να αμβλύνουν τις ανισότητες στην επίδοση και τις γνωστικές ικανότητες, το στοίχημα όμως είναι αν μπορούν να επηρεάσουν τα χαρακτηριστικά των μαθητών που οφείλονται σε κοινωνική ανισότητα, γιατί είναι διαπιστωμένο ότι όσο χαμηλότερη η κοινωνική τάξη από την οποία προέρχονται οι μαθητές, τόσο μικρότερα είναι τα κίνητρα επιτυχίας, οι προσδοκίες των γονιών, οι φιλοδοξίες των παιδιών.⁷⁸ Οικογένειες και κοινωνίες που τοποθετούν την εκπαίδευση σε υψηλό επίπεδο είναι περισσότερο πιθανό να υποστηρίζουν τα παιδιά τους και να τα ενισχύσουν στο σχολείο. Τα πιο πετυχημένα εκπαιδευτικά συστήματα είναι αυτά που καλλιεργούν υψηλές προσδοκίες στους μαθητές τους.

Στην κατεύθυνση αυτή υποστήριξης του οικογενειακού περιβάλλοντος παιδιών από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες κινούνται τα παρεμβατικά προσχολικά προγράμματα. Τα αντισταθμιστικά αυτά προγράμματα θεωρούν τη σχέση μεταξύ γονιών και προσχολικών ιδρυμάτων ουσιαστική, ιδιαίτερα για τα παιδιά από μη προνομιούχα περιβάλλοντα, οι γονείς των οποίων είναι περισσότερο πιθανόν να μην εμπλέκονται στην εκπαίδευση των παιδιών τους.⁷⁹ Πρόκειται για παιδιά που χρειάζονται εξατομικευμένη φροντίδα και παροχή υπηρεσιών, καθώς και προγράμματα που να μπορούν να συνεισφέρουν στην υποστήριξη αυτών των παιδιών όσον αφορά την γενική τους ανάπτυξη, αλλά και την σχολική τους επιτυχία και συμπεριφορά.⁸⁰

⁷⁶ Berstein Basil, 1961, "Social class and linguistic development: a theory of social learning", In A.H. Haslsey, J. Floud and C. A. Anderson (eds.) Education, economy and society (288-314). New York: Free Press. Ανάκτηση από <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/223388>

⁷⁷ Κιτσαράς, Γ. (2001). Προσχολική Παιδαγωγική. Αθήνα: Εκδ. του συγγ., Β' εκδ..

⁷⁸ Φραγκουδάκη, Α. (1985). Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την Κοινωνική Ανισότητα στο Σχολείο. Αθήνα: Παπαζήσης.

⁷⁹ Desforjes, C. & Abouchaar, A (2003). *The impact of paternal involvement, parental support and family education on pupil achievement and adjustment: A literature review*. Department for Education and Skills, Research. Report No 433 Ανάκτηση από https://www.nationalnumeracy.org.uk/sites/default/files/documents/impact_of_parental_involvement/the_impact_of_parental_involvement.pdf

⁸⁰ Γκλιάου - Χριστοδούλου, Νικολέττα. Πολιτικές και μέτρα για την ένταξη όλων των παιδιών προσχολικής αγωγής στο εκπαιδευτικό σύστημα. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ανάκτηση από: <http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teyxos17/040-056.pdf>

Ευρήματα ερευνών από 3 προγράμματα που εφαρμόστηκαν σε μη προνομιούχα παιδιά προσχολικής ηλικίας (High Scope Perry Preschool Program, Abecedarian Child Care Program, Chicago Child Care Centers), κατέληξαν σε θετικά μακροπρόθεσμα αποτελέσματα, όπως: καλύτερη επίδοση των παιδιών, σχολικά επιτεύγματα κατά την εφηβική ηλικία, υψηλή βαθμολογία στην αποφοίτηση αλλά και υποστήριξη των γονέων ώστε και αυτοί με τη σειρά τους να επηρεάσουν την γνωστική αλλά και την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

3.1. Η προστασία του δικαιώματος του παιδιού στην εκπαίδευση σε διεθνές πλαίσιο.

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση αποτελεί βασικό ανθρώπινο δικαίωμα και λόγω της μεγάλης του σπουδαιότητας, προστατεύεται από ένα σύνολο από διεθνή και περιφερειακά όργανα. Τα παιδιά επωφελούνται προστασίας στο ευρύτερο διεθνές δίκαιο μέσα από μια σειρά συμβάσεων και διατάξεων που αφορούν την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων γενικότερα, αλλά και μέσα από έναν αριθμό εξειδικευμένων μέσων που χορηγούν πρόσθετη προστασία στα παιδιά λόγω του ευάλωτου της ηλικίας τους αλλά και της σημασίας που δίνουν οι κοινωνίες για την υγιή ανάπτυξη και την ενεργή συμμετοχή των νέων μελών τους. Το δίκαιο αναγνωρίζοντας την αδυναμία του παιδιού οργανώνει ένα ολόκληρο πλέγμα προστασίας του. Ταυτόχρονα όμως αναγνωρίζοντας τον εξελικτικό χαρακτήρα της παιδικής ηλικίας προχωρεί στην σταδιακή αναγνώριση κάποιων νομικών δυνατοτήτων στον ανήλικο ο οποίος με τον τρόπο αυτό και σταδιακά εντάσσεται στον κοινωνικό και νομικό κόσμο των ενηλίκων.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι παγκόσμια και θα πρέπει να τα απολαμβάνουν όλοι οι άνθρωποι χωρίς καμία διάκριση, είναι μια ιδέα γνωστή ακόμη από την Αμερικανική και τη Γαλλική Επανάσταση. Η προστασία τους ξεκίνησε για πρώτη φορά με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών το 1948 και στη συνέχεια ενισχύθηκε από την **Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου**. Η ΟΔΔΑ διασφαλίζει ισότητα δικαιωμάτων για όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτου ηλικίας καλύπτοντας έτσι και τα παιδιά.

Η ΟΔΔΑ αποτελείται από ένα προοίμιο και 30 άρθρα. Το άρθρο 26 της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα δικαιώματα του Ανθρώπου αφορά την εκπαίδευση και ορίζει:

«Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική βαθμίδα της, η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική.....»

«Η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρωπίνης προσωπικότητας και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και την φιλία ανάμεσα σε όλα τα έθνη και σε όλες τις φυλές και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις.....»

«Οι γονείς έχουν κατά προτεραιότητα , το δικαίωμα να επιλέγουν το είδος της παιδείας που θα δοθεί στα παιδιά τους».⁸¹

Το δικαίωμα του ατόμου στην εκπαίδευση αναγνωρίζεται για πρώτη φορά σε παγκόσμιο επίπεδο και μάλιστα δίνεται έμφαση στην υποχρέωση του κράτους να οργανώσει ένα δωρεάν σύστημα εκπαίδευσης όπου θα έχουν πρόσβαση όλα τα παιδιά. Στις 3 παραγράφους του άρθρου τονίζεται με την σειρά η πρόσβαση σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, ο ρόλος της εκπαίδευσης στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και το δικαίωμα των γονιών να επιλέγουν το είδος της αγωγής που επιθυμούν για τα παιδιά τους και δεδομένου ότι η βασική εκπαίδευση είναι υποχρεωτική, οι γονείς πρέπει να στείλουν τα παιδιά τους σχολείο.⁸² Αυτή η παράμετρος αγγίζει κυρίως παιδιά από μειονότητες, μειονεκτικά περιβάλλοντα, διαφορετικές θρησκείες και αντιλαμβανόμενα την σπουδαιότητά της.

Ομοίως, το μεγαλύτερο σε μέγεθος άρθρο στο **Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά δικαιώματα** (ΔΣΟΚΠΔ) που υπογράφηκε το 1966, είναι το άρθρο 13 και αναγνωρίζει στα κράτη μέλη του ΟΗΕ το δικαίωμα της εκπαίδευσης. Τονίζεται ότι: «η μόρφωση πρέπει να αποβλέπει στην **πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και του αισθήματος της αξιοπρέπειάς της και να ενισχύει το σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες**». Επίσης «η μόρφωση πρέπει να καθιστά **κάθε** πρόσωπο **ικανό να διαδραματίσει ένα χρήσιμο ρόλο** σε μια ελεύθερη κοινωνία, να ευνοεί την κατανόηση, την ανοχή και φιλία μεταξύ όλων των εθνών και όλων των φυλετικών ομάδων, των εθνικών ή θρησκευτικών». Επαναλαμβάνει επίσης την σημασία της καθολικής και δωρεάν παιδείας στην βασική εκπαίδευση. «**Η βασική εκπαίδευση πρέπει να είναι υποχρεωτική και να παρέχεται σε όλους δωρεάν**» και πιο κάτω αναφέρει: «**Πρέπει να επιδιωχθεί ενεργά η ανάπτυξη συστήματος σχολείων για όλες τις βαθμίδες.....**».⁸³

Αντιλαμβανόμενα εδώ πως και στα δύο κείμενα αυτό της ΟΔΔΑ και του ΔΣΠΚΠΔ το δικαίωμα στην εκπαίδευση θεμελιώνεται πάνω σε μία κοινή βάση , την αρχή της αξιοπρέπειας. Στην ΟΔΔΑ η αξιοπρέπεια αναφέρεται ως εγγενές ανθρώπινο χαρακτηριστικό ενώ στο ΔΣΠΚΠΔ η αρχή της αξιοπρέπειας προσδιορίζει το δικαίωμα της εκπαίδευσης σε κάθε έκφασή του και συνεπώς τα κράτη δεσμεύονται για να εκπληρώσουν την παροχή του.

⁸¹ Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (1948). Ηνωμένα Έθνη. Διαθέσιμο από <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk> (πρόσβαση στις 23 Μαρ. 21)

⁸² Δ. Αναγνωστοπούλου, Π. Νάσκου Περράκη, Δ. Σκιαδάς, 2020, *Δικαίωμα στην εκπαίδευση και εκπαιδευτικές πολιτικές. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Ανικούλα , σελ. 78

⁸³ Διεθνές σύμφωνο για τα Οικονομικά , Κοινωνικά και Πολιτικά δικαιώματα. Διαθέσιμο από <https://unric.org/el/> (πρόσβαση στις 25 Μαρ. 21)

Το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας είναι να «αναπτυχθεί» το άτομο και να μπορεί να διαδραματίσει ένα χρήσιμο ρόλο στην κοινωνία.

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση όπως ορίζεται στο ΔΣΠΚΠΔ είναι οικουμενικό, θα πρέπει να μπορεί να το απολαμβάνει κάθε άνθρωπος, γεγονός που συνεπάγεται την εξάλειψη όλων των κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών εμποδίων για την απόλαυση του. Επίσης τα εκπαιδευτικά συστήματα κατευθύνονται στην αρχή της μη διάκρισης, της ελευθερίας, της ισότητας συμβάλλοντας έτσι στην διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και της ασφάλειας. Επίσης στο ΔΣΠΚΠΔ τονίζεται ο κοινωνικός χαρακτήρας του δικαιώματος της εκπαίδευσης καθώς γίνεται αναφορά για την υποχρέωση κάθε κράτους να φροντίσει ώστε η εκπαίδευση να είναι δωρεάν, να προσφέρεται σε όλες τις βαθμίδες (και προσχολική), με επαρκής υποδομές, και ικανούς δασκάλους. Ένα εκπαιδευτικό σύστημα θα πρέπει να διακρίνεται από τα 4 «α», “availability, accessibility, acceptability, adaptability” . (Διαθεσιμότητα, προσβασιμότητα, αποδοχή και προσαρμοστικότητα).⁸⁴

Το κύριο ωστόσο πλαίσιο προάσπισης των δικαιωμάτων των παιδιών είναι η **Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού** του 1989. Η σύμβαση υπογράφηκε και κυρώθηκε από όλα τα μέλη του Ο.Η.Ε., (εκτός από Η.Π.Α και Σομαλία), σε μια προσπάθεια να παρασχεθεί κάθε μορφής βοήθεια στην τρυφερή αυτή ηλικία του ανθρώπου έως την ενηλικίωσή του. Η σύμβαση αυτή καθιστά τις κυβερνήσεις νομικά υπεύθυνες για την αποτυχία να ανταποκριθούν στις ανάγκες των παιδιών. Ενσωματώνει όλο το εύρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τα παιδιά (ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά, και πολιτιστικά). Η Σύμβαση δικαιωμάτων των παιδιών αντιλαμβάνεται τα παιδιά ως φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων κατάλληλων για την ηλικία τους, επικεντρώνεται στο συμφέρον τους, απαγορεύει κάθε μορφής διακρίσεις και υπογραμμίζει την συμβολή της οικογένειας στην ανάπτυξη και ευημερία τους. Οι διατάξεις της Σύμβασης για τα δικαιώματα καλύπτουν κάθε πτυχή της ζωής των παιδιών. Τα άρθρα 28 και 29 αναφέρονται στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση ανήκει στην κατηγορία δικαιωμάτων ανάπτυξης όπου επιτρέπουν στα παιδιά να εκμεταλλευτούν στο έπακρο της δυνατότητες τους, για παράδειγμα εκπαίδευση, πολιτιστικές εκδηλώσεις, παιχνίδι και αναψυχή, ελευθερία σκέψης, συνείδησης, θρησκείας. Η εκπαίδευση θεωρείται τόσο ανθρώπινο δικαίωμα, όσο και μέσο για την επίτευξη άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Σύμφωνα με το **άρθρο 28**: *Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και, ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών :*

⁸⁴ Αναγνωστοπούλου Δ., Π. Νάσκου Περράκη, Δ. Σκιαδάς, 2020, *Δικαίωμα στην εκπαίδευση και εκπαιδευτικές πολιτικές. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις*. Θεσσαλονίκη: εκδ. Ανικούλα, σελ. 137

α. καθιστούν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους.....

ε. παίρνουν μέτρα για να ενθαρρύνουν την τακτική σχολική φοίτηση και τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης των σχολικών σπουδών.

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την εφαρμογή της σχολικής πειθαρχίας με τρόπο που να ταιριάζει στην αξιοπρέπεια του παιδιού ως ανθρώπινου όντος,

Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση (μέρος της είναι και η προσχολική) είναι υποχρεωτική και δωρεάν σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 για όλα τα παιδιά χωρίς εξαίρεση.

Σύμφωνα με το **άρθρο 29** τα κράτη μέλη συμφωνούν ότι πρωταρχικά η εκπαίδευση θα πρέπει να στοχεύει:

α. στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του,

β. στην ανάπτυξη του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και για τις αρχές που περιέχονται στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών,

γ. στην ανάπτυξη του σεβασμού για τους γονείς του παιδιού, την ταυτότητά του, τη γλώσσα του και τις πολιτιστικές του αξίες,επομένως η ανάπτυξη καλής σχέσης διαλόγου γονέων και σχολείου είναι καθοριστική για την επίτευξη του στόχου.

δ. στην προετοιμασία του παιδιού για μια υπεύθυνη ζωή σε μία ελεύθερη κοινωνία

ε. στην ανάπτυξη του σεβασμού για το φυσικό περιβάλλον.⁸⁵

Πρωθείται έτσι το συμφέρον του παιδιού ως κατευθυντήρια γραμμή, υπογραμμίζεται η ευθύνη των γονιών ενώ ταυτόχρονα αναγνωρίζεται το δικαίωμα του παιδιού στο παιχνίδι και την ψυχαγωγία, τα οποία θα κατευθύνονται προς τους ίδιους σκοπούς της εκπαίδευσης. Οι δημόσιες αρχές καλούνται να συμβάλλουν στην πραγματοποίηση του δικαιώματος αυτού.

Η Σύμβαση προβλέπει έναν μηχανισμό ελέγχου εφαρμογής των δικαιωμάτων που κατοχυρώνει, την Επιτροπή, η οποία αποτελείται από 18 ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες με μεγάλο κύρος και αναγνωρισμένη αρμοδιότητα στον τομέα προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού. Κύριο έργο τους είναι η εξέταση των Εκθέσεων που υποβάλλονται από τα κράτη μέλη κάθε 5 χρόνια.

⁸⁵Νόμος 2101/1992 –ΦΕΚ 192/Α/2-12-1992. «Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού». Ανάκτηση από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anilikoi/nomos-2101-1992-phek-192-a-2-12-1992.html>(πρόσβαση στις 28 Μαρ 21)

3.2. Η προστασία του δικαιώματος στην εκπαίδευση από Διεθνείς πράξεις. (Ισότιμη πρόσβαση όλων των παιδιών χωρίς διακρίσεις).

Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1967, εγγυούνται μία σειρά από δικαιώματα στους πρόσφυγες που διαμένουν στην χώρα υποδοχής και ανάμεσα σε αυτά είναι και το δικαίωμα στην δημόσια εκπαίδευση όπως αναλύεται στο άρθρο 22.⁸⁶

Τα κράτη τα οποία έχουν κυρώσει τις δύο αυτές διεθνείς πράξεις, θα παρέχουν στους πρόσφυγες όπως και στους ημεδαπούς υπηκόους τους την ίδια μεταχείριση αναφορικά με το δικαίωμα στη στοιχειώδη εκπαίδευση, και κάποιες φορές ευνοϊκή μεταχείριση ίσης σε κάθε περίπτωση με την μεταχείριση που λαμβάνουν οι υπόλοιποι αλλοδαποί στη χώρα αν πληρούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις. Η Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες (ΥΑΟΗΕΠ), λειτουργεί ως θεματοφύλακας της Σύμβασης κάνει περιοδικά εκθέσεις για την πρόοδο που έχουν κάνει τα κράτη μέλη στην ένταξη προσφύγων στα εθνικά συστήματα εκπαίδευσης. Στην Ελλάδα έχει γίνει αρκετή πρόοδος τα τελευταία χρόνια στην πρόσβαση προσφύγων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. συγκεκριμένα έχουν ιδρυθεί για αυτό το σκοπό νηπιαγωγεία μέσα στις δομές φιλοξενίας προσφύγων, επίσης υπάρχει και ειδική μέριμνα για την καλύτερη προσαρμογή των προσφυγόπουλων προκειμένου να παρακολουθήσουν μαθήματα σε νηπιαγωγεία στην ελληνική επικράτεια εκτός δομών.

Το ίδιο καθεστώς προστασίας ισχύει και για τους ανιθαγενείς.⁸⁷ Η Σύμβαση του 1954 για το καθεστώς των ανιθαγενών προστατεύει το δικαίωμα τους στην δημόσια εκπαίδευση, αναγνωρίζοντας μεταχείριση τουλάχιστον εξίσου ευνοϊκή με αυτήν που επιφυλάσσουν στους πολίτες άλλου κράτους ή στους αλλοδαπούς που διαμένουν στο ίδιο έδαφος.

Διατάξεις για την εκπαίδευση υπάρχουν και στην Σύμβαση για την Κατάργηση πάσης Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων.⁸⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 5 τα κράτη μέλη, αναλαμβάνουν την υποχρέωση «απαγόρευσης και εξάλειψης της φυλετικής διάκρισης κάθε μορφής, και εγγυούνται στον καθένα το δικαίωμα της ισότητας χωρίς διακρίσεις καθώς και την απόλαυση δικαιωμάτων Εκπαίδευσης» Σύμφωνα με το άρθρο 7, τα κράτη μέλη θα πρέπει να υιοθετήσουν νόμους και κανονισμούς για την κατάργηση των φυλετικών διακρίσεων ή την κατάργηση νόμων που αρνούνται την πρόσβαση των παιδιών στο σχολείο, επειδή ανήκουν σε συγκεκριμένη φυλετική ομάδα.

⁸⁶ Σύμβαση για το καθεστώς των προσφύγων. (Διαθέσιμο από) Διαδίκτυο <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf> (πρόσβαση στις 14 Απρ. 21)

⁸⁷ Σύμβαση για το καθεστώς των ανιθαγενών. Διαδίκτυο <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4ba87f6b2> πρόσβαση στις 14 Απρ. 21

⁸⁸ Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων. Διαδίκτυο <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c2aff2b2> Πρόσβαση στις 14 Απρ. 21

Η Επιτροπή ελέγχει την εφαρμογή της Σύμβασης και δίνει ιδιαίτερη σημασία στην εκπαίδευση για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται για τους μαθητές Ρομά. Η επιτροπή έκρινε ότι στην Ελλάδα η θέση των Ρομά δεν έχει βελτιωθεί αισθητά και τα παιδιά συναντούν συχνά εμπόδια στην πρόσβασή τους στα δημόσια σχολεία. Στην προσχολική αγωγή συμμετέχει μόνο το 9% των Ρομά παιδιών. Υφίστανται διαχωρισμό από την πλειονότητα των παιδιών στη χώρα.⁸⁹ Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου καταδίκασε την στάση αυτή και ζήτησε την ανάπτυξη εποικοδομητικού συνεχές διαλόγου με την κοινότητα αυτή.

Η Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων όλων των μεταναστών εργατών και των μελών των οικογενειών τους προστατεύει τα δικαιώματα όλων των μεταναστών είτε έχουν δικαιολογητικά και τους έχει επιτραπεί η είσοδος, διαμονή και εργασία στο κράτος, είτε στερούνται δικαιολογητικών και φροντίζει για την πρόσβαση των τέκνων τους στην δημόσια εκπαίδευση, χωρίς διάκριση σε σχέση με τους ημεδαπούς. Κάθε παιδί μετανάστη δικαιούται πρόσβαση σε δημόσιους προσχολικούς οργανισμούς ή σχολεία σε περίπτωση μη κανονικής παραμονής ή απασχόλησης γονέων, ή μη κανονικής παραμονής παιδιών στο κράτος, (άρθρο 30 της σύμβασης)⁹⁰.

Ανάμεσα στα δικαιώματα που κατοχυρώνει η **Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών των Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW)**, είναι η υποχρέωση των κρατών μελών να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, έτσι ώστε να εξασφαλίσουν στις γυναίκες δικαιώματα ίσα με εκείνα των αντρών σε θέματα εκπαίδευσης και μόρφωσης⁹¹. Στο άρθρο 10, μας αφορούν οι διατάξεις εκείνες που παρέχουν στα κορίτσια την δυνατότητα να συμμετέχουν ισότιμα στην προσχολική εκπαίδευση, να παρακολουθούν τα ίδια προγράμματα με τα αγόρια, να έχουν ένα εκπαιδευτικό προσωπικό με προσόντα της ίδια τάξης, σχολικούς χώρους και ίδιο εξοπλισμό καθώς και τις διατάξεις εκείνες όπου τα κράτη μέλη αναλαμβάνουν να καθιερώσουν την μικτή εκπαίδευση, την εξάλειψη στερεοτύπων για τον ρόλο του άντρα και της γυναίκας, αναθεωρώντας σχολικά βιβλία και προγράμματα.

⁸⁹ ΑΝΤΙΓΟΝΗ - Κέντρο Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης (2014) *Σκιώδης Έκθεση για τον Διαχωρισμό των Ρομά στην Εκπαίδευση*. ανακτήθηκε από διαδικτυο <http://docplayer.gr/3123708-Skioidis-ekthesi-shadow-report-gia-ton-diahorismo-ton-roma-stin-ekpaideysi-dimioyrgithike-apo-tin-antigoni.html> πρόσβαση στις 14 Απρ. 21

⁹⁰ Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Μεταναστών Εργαζομένων και των Μελών των Οικογενειών τους. Διαδίκτυο. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c0f3b9d9> Πρόσβαση στις 14 Απρ. 21

⁹¹ Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών των Διακρίσεων κατά των Γυναικών (1979), Ηνωμένα Έθνη. (CEDAW). Από https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/04/Conventions_Women.pdf?fbclid=IwAR1loZfLesBJ8QED06zHYJi6t4Z1yquzc7I5WTPisxj1xg80COYgLNp22Kg Πρόσβαση στις 15 Απρ. 21

Η Επιτροπή μετά από εξέταση της 7^{ης} περιοδικής Έκθεσης της Ελλάδας ⁹², σχετικά με το δικαίωμα στην εκπαίδευση, ζήτησε την λήψη μέτρων έτσι ώστε να έχουν ίση πρόσβαση σε όλες τις βαθμίδες στην εκπαίδευση (και προσχολική) και κορίτσια που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες, όπως Ρομά, κοριτσιών μεταναστών και εκείνων που ανήκουν στη Μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη.

Το συμφέρον του παιδιού με αναπηρία (Α.Μ.Ε.Α), κατοχυρώνεται στη **Σύμβαση για τα δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία**⁹³, όπως και στη Σύμβαση για τα δικαιώματα του Παιδιού. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση αναπτύσσεται στο άρθρο 24 με κάθε λεπτομέρεια υπογραμμίζοντας με αυτόν τον τρόπο το ενδιαφέρον της για τα παιδιά Α.Μ.Ε.Α. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, τα παιδιά με αναπηρίες θα πρέπει να έχουν πρόσβαση σε μία ενταξιακή εκπαίδευση χωρίς διακρίσεις και να επωφεληθούν από αυτήν αναπτύσσοντας την προσωπικότητά τους, τις δεξιότητες και ικανότητες τους, σωματικές και διανοητικές, για να μπορέσουν να συμμετέχουν αποτελεσματικά σε μία κοινωνία που αποδέχεται την διαφορετικότητα.

Τα κράτη διασφαλίζουν ότι όλα τα παιδιά Α.Μ.Ε.Α. θα έχουν ελεύθερη και υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση, σε ίση βάση με τα άλλα παιδιά και θα τους παρέχονται μέτρα υποστήριξης όπου χρειάζονται. Τα παιδιά με σωματικές ή διανοητικές αναπηρίες, έχουν δικαίωμα να εκπαιδεύονται σε συνθήκες που εγγυώνται την αξιοπρέπεια τους και ευνοούν την αυτονομία τους. Τα κράτη μέλη επίσης θα πρέπει να προσλάβουν κατάλληλα εκπαιδευμένους εκπαιδευτικούς, αλλά και να εκπαιδεύσουν επαγγελματίες και προσωπικό που θα ασχολούνται με παιδιά Α.Μ.Ε.Α. σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης ⁹⁴.

Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η Σύμβαση **δεν** προβλέπει την υποχρέωση του κράτους να παρέχει προσχολικές υπηρεσίες για τα Α.Μ.Ε.Α και γι αυτό το λόγο υπολείπεται σε παροχές αν αναλογιστούμε τη σημασία που έχει η προσχολική εκπαίδευση γενικότερα και ειδικά γι αυτά τα παιδιά.

Επίσης το δικαίωμα του παιδιού Α.Μ.Ε.Α. στην εκπαίδευση, εξαρτάται από την διάθεση πόρων των κρατών μελών και αυτό έρχεται σε αντίθεση με την σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού όπου στο άρθρο 28 τονίζεται ότι η πρωτοβάθμια

⁹² Επιτροπή για την εξάλειψη των διακρίσεων στις γυναίκες. *Συμπερασματικές παρατηρήσεις σχετικά με την έβδομη περιοδική έκθεση της Ελλάδας που ενέκρινε η Επιτροπή κατά την πενήντα τέταρτη σύνοδό της* (11 Φεβρουαρίου - 1 Μαρτίου 2013). Ανάκτηση από :

<http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPrICAqhKb7yhslidCrOIUTvLRFDjh6%2F%2Fx1pWCT%2BNjkQB%2BECOrawUqIXuTO%2BAvPXIbccbOj2ZfuplKLOZ77Vj2QxpNZqRbHA7Mh1aw933FUzcf9mPkICt7Fss2> Πρόσβαση στις 15/4/21.

⁹³ Σύμβαση για τα δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (2008), Ηνωμένα Έθνη. Διαδίκτυο <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=50fe63392> Πρόσβαση στις 15 Απρ.21

⁹⁴ Βλ. Άρθρο 24 παρ.4 της Σύμβασης.

εκπαίδευση είναι δωρεάν για κάθε παιδί και μάλιστα χωρίς να υπάρχει ιδιαίτερη μεταχείριση για κανένα παιδί⁹⁵.

Η Επιτροπή για τα δικαιώματα των ΑμεΑ, στις Συμπερασματικές της παρατηρήσεις το 2019⁹⁶, σχολιάζοντας τις ενέργειες της Ελλάδας στην προσπάθειά της να ενσωματώσει τις διατάξεις της Σύμβασης, εξέφρασε τις ανησυχίες της που αφορούσαν την έλλειψη στρατηγικής, σαφούς νομοθεσίας για τα παιδιά με αναπηρία, πόρων για την εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, τα μη κατάλληλα προσβάσιμα κτίρια, τη μη ύπαρξη εξοπλισμού και τεχνολογίας για τα ΑμεΑ. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται για τα παιδιά ΑμεΑ πρόσφυγες και Ρομά και το γεγονός ότι η εκπαίδευση για τα παιδιά με αναπηρίες χρειάζεται περισσότερα χρήματα για να υποστηριχθεί. Η επιτροπή ΑμεΑ προσπαθεί να βοηθήσει τα κράτη μέλη να οργανώσουν ένα αποτελεσματικό σύστημα εκπαίδευσης για όλα τα επίπεδα , ξεκινώντας από την προσχολική εκπαίδευση, χωρίς διάκριση , καθώς όλα τα παιδιά θα πρέπει να εκπαιδεύονται μαζί, ανεξάρτητα από τις όποιες διαφορές έχουν, γιατί κάθε παιδί διαθέτει ικανότητες , διαφορετικές δυνάμεις και τρόπο μάθησης, δίνοντας τους έτσι ίσες ευκαιρίες.

3.3. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση βασική αποστολή της UNESCO.

Η Εκπαιδευτική, Επιστημονική και Πολιτιστική Οργάνωση του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών, (UNESCO), αποτελεί σημαντική δύναμη για την υποστήριξη του δικαιώματος της εκπαίδευσης. Πρόκειται για έναν εξειδικευμένο οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών για όλο το φάσμα της εκπαίδευσης. Είναι ο επικεφαλής οργανισμός υλοποίησης της ατζέντας για την παγκόσμια εκπαίδευση από την αρχή του κινήματος της «Εκπαίδευσης για Όλους» έως και την «Εκπαίδευση του 2030». Το δικαίωμα στην εκπαίδευση αποτελεί για την UNESCO προτεραιότητα από την πρώτη μέρα λειτουργία της. Πιο συγκεκριμένα φροντίζει για την προβολή του ζητήματος της εκπαίδευσης ως πρωταρχικής σημασίας σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο και την δημιουργία αποτελεσματικών συστημάτων εκπαίδευσης σε όλο τον κόσμο από την νηπιακή ηλικία έως και την ενηλικίωση.⁹⁷ Θεωρεί ότι η εκπαίδευση είναι ένα ανθρώπινο δικαίωμα που πρέπει να απολαμβάνουν όλοι, καθ όλη τη διάρκεια της ζωής τους, αποτελεί προϋπόθεση για την απόλαυση όλων των άλλων δικαιωμάτων του ανθρώπου⁹⁸, είναι το όχημα με το

⁹⁵ Δ. Αναγνωστοπούλου, Π. Νάσκου Περράκη, Δ. Σκιαδάς, 2020, *Δικαίωμα στην εκπαίδευση και εκπαιδευτικές πολιτικές. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις*, εκδ. Ανικούλα , Θεσσαλονίκη, σελ. 110

⁹⁶ Επιτροπή Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία. *Συμπερασματικές παρατηρήσεις σχετικά με την αρχική έκθεση της Ελλάδας*. Διαδίκτυο <https://digitallibrary.un.org/record/3848325#record-files-collapse-header> πρόσβαση στις 17/4/21

⁹⁷ Δ. Αναγνωστοπούλου, Π. Νάσκου Περράκη, Δ. Σκιαδάς, 2020, *Δικαίωμα στην εκπαίδευση και εκπαιδευτικές πολιτικές. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις*, εκδ. Ανικούλα , Θεσσαλονίκη, σελ. 156

⁹⁸ UNESCO, (2008). *“The right to education”. Monitoring standard –setting instruments of UNESCO*, Paris, p.31.

Ανάκτηση από: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000161161>

οποίο οι οικονομικά και κοινωνικά περιθωριοποιημένοι πληθυσμοί έχουν την ευκαιρία να ξεφύγουν από την φτώχεια και να αποκτήσουν τα μέσα για να μπορούν να ενσωματωθούν ισότιμα στην κοινωνία.

Το δικαίωμα για εξασφάλιση της βασικής εκπαίδευσης για όλο τον κόσμο χωρίς διάκριση είναι ένα ηθικό στοίχημα της εποχής μας και δημιουργεί υποχρεώσεις στα κράτη μέλη σε 3 επίπεδα, υποχρεώσεις σεβασμού του δικαιώματος της εκπαίδευσης, προστασίας του, και υποχρεώσεις υλοποίησής του. Η Γενική Διάσκεψη της UNESCO υιοθέτησε έναν μεγάλο αριθμό Συμβάσεων και Συστάσεων σχετικά με την εκπαίδευση. Τα κράτη μέλη έχουν την υποχρέωση να αποστέλλουν εκθέσεις αναφορικά με τον τρόπο ενσωμάτωσης των συστάσεων στην εσωτερική έννομη τάξη τους.

Η Γενική Διάσκεψη της UNESCO κατά την διάρκεια της 11^{ης} συνόδου της στο Παρίσι, υιοθέτησε την **Σύμβαση κατά των Διακρίσεων στην εκπαίδευση** την 14^η Δεκεμβρίου 1960.⁹⁹ Η Σύμβαση γέννησε ένα πλήθος προσδοκιών καθώς αντικατοπτρίζοντας τις δύο βασικές αρχές του καταστατικού της UNESCO, σκοπός της δεν ήταν μόνο η πρόληψη και ο περιορισμός των διακρίσεων και η προαγωγή της ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών για όλους, αλλά και η υποχρέωση των κρατών μελών, (άρθρο 3) να λάβουν νομοθετικά και άλλα μέτρα για την εφαρμογή των αρχών και κανόνων αυτών στην επικράτεια τους. Σύμφωνα με την Σύμβαση αυτή, ο όρος εκπαίδευση αναφέρεται σε όλους τους τύπους και τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, (στην παρούσα εργασία μας ενδιαφέρει η πρωτοβάθμια βαθμίδα, μέρος της οποίας είναι η προσχολική εκπαίδευση) και περιλαμβάνει την πρόσβαση, το επίπεδο και την ποιότητα της εκπαίδευσης και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αυτή παρέχεται.

Στο πρώτο άρθρο της περιέχει τον ορισμό των διακρίσεων στην εκπαίδευση. Ο όρος «διακρίσεις» περιλαμβάνει οποιαδήποτε διάκριση, αποκλεισμό, περιορισμό ή προτίμηση. Ένα κράτος μπορεί να λαμβάνει ειδικά μέτρα για να υποστηρίξει άτομα που ανήκουν σε ευάλωτα κοινωνικές ομάδες (π.χ. πρόσφυγες, Ρομά, μετανάστες) ή ομάδα ατόμων που ανήκουν σε ειδικές καταστάσεις (Α.Μ.Ε.Α, παιδιά με νοητική στέρωση, τυφλοί) προκειμένου να απολαμβάνουν των ευεργεμάτων του δικαιώματος της εκπαίδευσης όλοι ισότιμα. Οι αρχές ενός κράτους οφείλουν να διαμορφώσουν ένα σύστημα εισδοχής στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και την μεταχείριση γενικότερα στον χώρο της εκπαίδευσης με τέτοιο τρόπο που να μην επιδέχεται διακρίσεις.

⁹⁹Σύμβαση κατά των διακρίσεων στην εκπαίδευση, UNESCO, (1960). Διαθέσιμο από : <http://unescochair.uom.gr/?p=84> (Πρόσβαση στις 10 Απρ. 21)

Η Σύμβαση της UNESCO είναι η μόνη ειδική σύμβαση η οποία ασχολείται με τα εκπαιδευτικά δικαιώματα των μειονοτήτων και, υιοθετώντας αφενός την απαγόρευση των διακρίσεων αλλά και προβλέποντας την λήψη θετικών μέτρων επίλυσης εκπαιδευτικών ζητημάτων των ομάδων αυτών.¹⁰⁰ Η Σύμβαση θα λέγαμε ότι βάζει την εκπαίδευση σε ένα νέο πλαίσιο ισονομίας και δικαιοσύνης.

Σημαντική ήταν η συμβολή της UNESCO για να επιτευχθούν οι στόχοι της «Εκπαίδευσης για όλους». Η «**Εκπαίδευση για όλους 1990-2015**» (Education for All-EFA), ξεκίνησε ως ένα παγκόσμιο κίνημα, μία παγκόσμια δέσμευση με στόχο την παροχή βασικής εκπαίδευσης σε όλα τα παιδιά, τους νέους και τους ενήλικες. Μεταξύ του Jomtien της Ταϊλάνδης (1990) όπου συγκλήθηκε η πρώτη Παγκόσμια Διάσκεψη , και του Παγκόσμιου Forum στο Ντακάρ της Σενεγάλης (2000), επιβεβαιώνεται μια πιο ολιστική προσέγγιση της βασικής εκπαίδευσης. 164 κυβερνήσεις δεσμεύτηκαν να επιτύχουν εκπαίδευση για όλους και εντόπισαν έξι στόχους που πρέπει να επιτευχθούν μέχρι το 2015. Μέσα στους έξι βασικούς στόχους που υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο δράσης του Ντακάρ ήταν η *επέκταση και βελτίωση της εκπαίδευσης για την πρώτη παιδική ηλικία, ιδιαίτερα για τα πιο ευάλωτα και μη προνομιούχα παιδιά*, η διασφάλιση της πρόσβασης σε πλήρη, δωρεάν και υποχρεωτική στοιχειώδη εκπαίδευση καλής ποιότητας για όλα τα παιδιά, εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων, με έμφαση στην ενδυνάμωση των κοριτσιών και την πολύπλευρη εκπαίδευσή τους¹⁰¹.

Η διακήρυξη του Ντακάρ ενσωμάτωσε την αρχή της ποιότητας στην εκπαίδευση καθώς είναι αυτή που αναδεικνύει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις ικανότητες των παιδιών. Η UNESCO υποστήριξε τις προσπάθειες των κρατών μελών και των διάφορων εταίρων προκειμένου τα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα να γίνουν αποτελεσματικά για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, από την πρώιμη ακόμη παιδική ηλικία. Κανένας από τους 6 στόχους δεν επετεύχθηκε έως το 2015 οπότε και έληξαν οι στόχοι της Χιλιετίας, παρά τη μεγάλη πρόοδο που σημειώθηκε. Σύμφωνα με την Μπάρμπαρα Μαλίνα, υπεύθυνη για θέματα εκπαίδευσης στη γερμανική επιτροπή της UNESCO: «Πρόοδος έχει σημειωθεί κυρίως στο ζήτημα της πρόσβασης στην εκπαίδευση. Από το 2000 μέχρι σήμερα διαπιστώνεται μεγάλη πρόοδος στο

¹⁰⁰ Δ. Αναγνωστοπούλου, Π. Νάσκου Περράκη, Δ. Σκιαδάς, *Δικαίωμα στην εκπαίδευση και εκπαιδευτικές πολιτικές. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις*. εκδ. Ανικούλα , Θεσσαλονίκη 2020 σελ. 176. Το κεφάλαιο είναι του Κ. Χατζηκωνσταντίνου, ομότιμου Καθηγητή , Νομικής Α.Π.Θ.

Στηρίζεται στην διδακτορική διατριβή του Κ. Χατζηκωνσταντίνου , « *Η Σύμβαση της UNESCO περί Απαγορεύσεως διακρίσεων εις την Εκπαίδευσιν- Προσπάθεια αναλύσεως και Ερμηνείας*», Επιστημονικά Δημοσιεύματα Ινστιτούτου Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων Θεσσαλονίκης, Νο 15, 1982. Βλ. και Daudet Y. και Elsenmann M. "Commentary on the Convention against Discrimination in Education" (UNESCO, 2005).

¹⁰¹ UNESCO, (2000). *Εκπαίδευση για Όλους - Education for All (EFA)*, Dakar. Ανάκτηση από:

<http://www.gsae.edu.gr/el/international-organisations/ounesco-unesco/ekpaidefsi-gia-olous-education-for-all-efa>. Πρόσβαση στις 20/4/21

πεδίο της προσχολικής εκπαίδευσης. Τότε μόνο το ένα τρίτο όλων των παιδιών πήγαινε σε παιδικούς σταθμούς, σήμερα πηγαίνουν τα μισά.....».¹⁰²

Τον Μάιο του 2015, πραγματοποιήθηκε στην Κορέα, παγκόσμιο forum για την εκπαίδευση, συνεχίζοντας το όραμα του Ζομπιέν και του Ντακάρ. Από τα κείμενα που συμφωνήθηκαν, η Διακήρυξη του Ίντσεον, με τίτλο: “*Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all*”¹⁰³, είναι το πιο σημαντικό, και προωθήθηκε για την τελική διαμόρφωση του Στόχου 4 (SDG4) για την εκπαίδευση. Η Διακήρυξη Ίντσεον αποτελεί τη δέσμευση της εκπαιδευτικής κοινότητας για την Εκπαίδευση 2030 και την Ατζέντα 2030 για την Αειφόρο Ανάπτυξη, αναγνωρίζοντας τον σημαντικό ρόλο της εκπαίδευσης ως κύριου μοχλού ανάπτυξης. Υιοθετήθηκαν οι 17 στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης που αποτελούν τη νέα αντζέντα. Η UNESCO ανέλαβε τον ηγετικό ρόλο του συντονισμού όλων των ενδιαφερόμενων μερών για την υλοποίηση του προγράμματος « Εκπαίδευση 2030». Διαμορφώνει ένα πλαίσιο παγκόσμιας διακυβέρνησης.

3.4. Η προστασία του δικαιώματος της εκπαίδευσης στον Ευρωπαϊκό χώρο.

Η «Ευρωπαϊκή νομοθεσία» για το δικαίωμα στην εκπαίδευση προκύπτει από συνθήκες, συμβάσεις, δευτερογενές δίκαιο, νομολογία που έχουν θεσπιστεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣΤΕ) και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.). Τα Ηνωμένα Έθνη και άλλοι διεθνείς οργανισμοί, εξακολουθούν να επηρεάζουν την Ευρωπαϊκή νομοθεσία με σημαντικές πράξεις. Τα παιδιά είναι κάτοχοι δικαιωμάτων και όχι απλώς αντικείμενα προστασίας. Την Ευρωπαϊκή νομολογία έχουν εμπλουτίσει υποθέσεις που έχουν εκδικαστεί μετά από προσφυγή γονέων ή άλλων νόμιμων εκπροσώπων των παιδιών καθώς τα ίδια έχουν περιορισμένη δικαιοπρακτική ικανότητα¹⁰⁴.

3.4.1. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης και τα ειδικά όργανα αυτού, από την στιγμή της ίδρυσής του είναι ταυτισμένο με την προστασία και την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁰⁵.

¹⁰² Από άρθρο της Deutsche Welle 2021 *Παγκόσμια κρίση και στην εκπαίδευση?* Ανάκτηση από διαδίκτυο <https://www.dw.com/el/%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7/a-17395292>. Πρόσβαση στις 21/4/21

¹⁰³ UNESCO, (December 2015). Incheon Declaration: Education 2030: *Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all*, Paris. Ανάκτηση από το διαδίκτυο. <http://uis.unesco.org/en/document/education-2030-incheon-declaration-towards-inclusive-equitable-quality-education-and> Πρόσβαση στις 22/4/21

¹⁰⁴ Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα του παιδιού. FRA. σελ. 20

¹⁰⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 1 π αρ. 3του Καταστατικού του ΣΤΕ που υιοθετήθηκε τον Νοέμβριο του 1950 και τέθηκε σε ισχύ το 1953. Διαδίκτυο <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c10af9a2> Πρόσβαση στις 25 Απρ. 21.

Η κύρια σύμβασή του είναι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών Ελευθεριών, ή αλλιώς **Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)** και των πρόσθετων πρωτοκόλλων της, η οποία περιέχει πολλές αναφορές στα παιδιά. Εκτός από τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα των ατόμων που διαμένουν στην «επικράτεια» ενός κράτους μέλους, προστατεύει και κάποια κοινωνικά δικαιώματα, όπως αυτό της εκπαίδευσης.

Η ΕΣΔΑ θεσπίζει έναν αποτελεσματικό μηχανισμό που κατοχυρώνει σε περιφερειακό-ευρωπαϊκό επίπεδο τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες του ατόμου. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), και η επιτροπή υπουργών του ΣτΕ απαρτίζουν αυτόν τον μηχανισμό¹⁰⁶.

Το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ¹⁰⁷ στο άρθρο 2, προβλέπει το δικαίωμα στην εκπαίδευση και υποχρεώνει τα κράτη μέλη να σέβονται το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν τη μόρφωση και την εκπαίδευση των παιδιών τους σύμφωνα με τις δικές τους θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις. Δύο είναι τα βασικά σημεία του άρθρου αυτού. Ουδείς στερείται του δικαιώματος της εκπαίδευσης, επομένως τα κράτη μέλη οφείλουν να εγγυηθούν σε όλα τα άτομα που βρίσκονται στην επικράτεια τους να έχουν πρόσβαση στα δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα (καθολικότητα πρόσβασης). Επίσης τα κράτη πρέπει να σέβονται τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των γονιών καθ' όλη την φοίτηση των παιδιών και να τα προστατεύουν από προσηλυτισμό, ιδιαίτερα τα μικρά παιδιά που δεν έχουν ακόμη αναπτύξει κριτική σκέψη.

Το **Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)** επιβλέπει την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των πρωτοκόλλων της. Σε αυτό μπορούν να προσφύγουν, είτε κράτη μέλη, μη κυβερνητικές οργανώσεις αλλά και μεμονωμένα άτομα ή ομάδες ατόμων, όταν ισχυρίζονται ότι έχει παραβιαστεί ένα δικαίωμα τους που έχει κατοχυρωθεί με διεθνή πράξη. Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ είναι δεσμευτικές για τα κράτη μέλη και πολλές φορές χρειάζεται να προβούν σε ρυθμίσεις της εσωτερικής τους νομοθεσίας ώστε να εναρμονιστούν με τις επιταγές της ΕυΣΔΑ.

¹⁰⁶ Παρασκευή Νάσκου –Περράκη, Αφ, Καθηγήτρια Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, πανεπιστήμιο Μακεδονίας, *Δικαίωμα στην εκπαίδευση και εκπαιδευτικές πολιτικές. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις*. Επιμέλεια Δ. Αναγνωστοπούλου, Π. Νάσκου Περράκη, Δ. Σκιαδάς, εκδ. Ανικούλα, Θεσσαλονίκη 2020 κεφ. 3.1 σελ. 217

¹⁰⁷ ΠΡΩΤΟ ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ Εις την Σύμβασιν περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών. Άρθρον 2 Δικαίωμα στην εκπαίδευση «Ουδείς δύναται να στερηθή του δικαιώματος όπως εκπαιδευθή. Παν Κράτος εν τη ασκήσει των αναλαμβανομένων υπ' αυτού καθηκόντων επί του πεδίου της μορφώσεως και της εκπαιδύσεως θα σέβεται το δικαίωμα των γονέων όπως εξασφαλίζωσι την μόρφωσιν και εκπαίδευσιν ταύτην συμφώνως προς τας ιδίας αυτών θρησκευτικάς και φιλοσοφικάς πεποιθήσεις» Ανάκτηση από Διαδίκτυο https://www.echr.coe.int/documents/convention_ell.pdf πρόσβαση στις 25/4/21.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η προσφυγή Σαμπάνης κατά του ελληνικού κράτους¹⁰⁸. Αφορά παιδιά Ρομά στην περιοχή Ασπρόπυργου Αττικής, τα οποία δεν συμμετείχαν στην υποχρεωτική εκπαίδευση για ένα έτος, επειδή αντιδρούσαν γονείς και κηδεμόνες του σχολείου και δεν υπήρξε σχετική νομοθετική ρύθμιση. Το Δικαστήριο διαπίστωσε την ύπαρξη χωριστών αιθουσών διδασκαλίας, που δεν υπήρχαν πριν, υπήρξε δηλαδή χωρισμός των παιδιών με βάση την φυλετική καταγωγή τους, έκρινε ότι υπήρχε διάκριση από πλευράς Υπουργείου και αυτό συνιστά διάκριση σε σχέση με το δικαίωμα στην εκπαίδευση όπως υπαγορεύουν μια σειρά από διεθνείς πράξεις προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Ελλάδα καταδικάστηκε για παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου και αποζημίωσε για ηθική βλάβη και έξοδα παράστασης κάθε έναν από τους προσφεύγοντες. Οι παραβιάσεις του δικαιώματος στην εκπαίδευση είναι αρκετά σοβαρές σύμφωνα με την νομολογία του δικαστηρίου όπου υπάρχουν περιπτώσεις διαφορετικής μεταχείρισης παιδιών όπως Ρομά ή ΑμεΑ και τα κράτη μέλη οφείλουν να δώσουν ικανοποιητικές λύσεις για την εφαρμογή των αποφάσεων.

Άλλα σημαντικά όργανα του ΣτΕ στο χώρο της εκπαίδευσης είναι ο **Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου** όπου κύριο έργο του είναι η προαγωγή της εκπαίδευσης και η ευαισθητοποίηση των κρατών μελών για τα δικαιώματα των ανθρώπων, η **Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI)**¹⁰⁹, η οποία παρακολουθεί από κοντά ζητήματα που σχετίζονται με φαινόμενα ρατσισμού και μισαλλοδοξίας και συντάσσει εκθέσεις που απευθύνονται στις κυβερνήσεις κάνοντας συστάσεις. Στην Ελλάδα συνέστησε να εντείνει τις προσπάθειές της στην διαπολιτισμική εκπαίδευση, στην ευαισθητοποίηση εκπαιδευτικών για τον σεβασμό στην ετερότητα, καθώς και την προώθηση ίσων ευκαιριών για πρόσβαση στην εκπαίδευση παιδιών που προέρχονται από μειονοτικές ομάδες.

Η προάσπιση οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων πραγματοποιείται και από τον **Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (ΕΚΧ)** που υπογράφηκε στο πλαίσιο του ΣτΕ το 1961 και τον **αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (ΑΕΚΧ)** το 1996¹¹⁰, ο οποίος πρόσθεσε ρυθμίσεις για την απαγόρευση των διακρίσεων που στερούν την απόλαυση όλων των δικαιωμάτων και αυτό της εκπαίδευσης.

¹⁰⁸ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, (ΕΔΔΑ). (2012.)Σαμπάνης και άλλοι κατά Ελλάδα. No 32526/05, 05/06/2008, παρ.85

¹⁰⁹ Ευρωπαϊκή διαδικτυακή πύλη της νεολαίας Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) Διαδίκτυο https://europa.eu/youth/get-involved/your%20rights%20and%20inclusion/fighting-racism-europe_el

Πρόσβαση στις 26/4/21

¹¹⁰ Από την αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη» Προς τη Βουλή των Ελλήνων Διαδίκτυο <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/k-euromap-eis-synoliko.pdf> Πρόσβαση στις 26/4/21

Στα άρθρα του γίνεται αναφορά για την απόλαυση του δικαιώματος της εκπαίδευσης. Η εφαρμογή του ελέγχεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων η οποία προβαίνει σε συστάσεις στα κράτη μέλη για τροποποίηση της νομοθεσίας τους και αυτά με τη σειρά τους την ενημερώνουν για τα μέτρα που έλαβαν. Ο ΑΕΚΧ μαζί με την ΕυΣΔΑ, συν-προσδιορίζουν σήμερα το ευρωπαϊκό κεκτημένο των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Στην **Σύμβαση Πλαίσιο επίσης για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων**¹¹¹, υπάρχει διάταξη που αναφέρει ότι η προστασία των ατόμων που ανήκουν σε εθνική μειονότητα, επιτυγχάνεται αν προστατεύουμε τα δικαιώματά τους, ανάμεσα σε αυτά και το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Στο άρθρο 12, γίνεται αναφορά για την ανάγκη ενίσχυσης μια διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στα κράτη όπου υπάρχουν εθνικές μειονότητες. Να δίνονται ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στην παιδεία σε όλα τα επίπεδα, να μαθαίνουν την μειονοτική τους γλώσσα παράλληλα με τη επίσημη γλώσσα του κράτους. Η Ελλάδα δεν κύρωσε αυτήν τη σύμβαση, με την αιτιολογία ότι υπάρχει μια προηγμένη νομοθεσία για την προστασία των μειονοτήτων πέρα από τη Συνθήκη της Λωζάννης.

3.4.2. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση στο πλαίσιο του δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η θέσπιση του Χάρτη των θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2000 σε συνδυασμό με την συνθήκη της Λισσαβόνας που τέθηκε σε ισχύ το 2009, αποτελούν ορόσημα για την πολλαπλή προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών κατά την εφαρμογή της ενωσιακής νομοθεσίας. Δεν έχει δεσμευτική νομική ισχύ, ωστόσο το άρθρο 6 παρ. 1 ΣΕΕ αναγνωρίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές του χάρτη, προσδίδοντάς του την ίδια νομική ισχύ με τις Συνθήκες (ΣΕΕ και ΣΛΕΕ). Ο Χάρτης υποχρεώνει την Ε.Ε. και τα κράτη να προστατεύουν τα δικαιώματα των παιδιών που κατοχυρώνονται σε αυτόν, όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης¹¹².

Το άρθρο 14 παράγραφος 2 του **Χάρτη των θεμελιωδών Δικαιωμάτων** κατοχυρώνει το δικαίωμα της εκπαίδευσης, που έχει πλέον αυτόνομη υπόσταση στο πρωτογενές δίκαιο της Ε.Ε.

¹¹¹ Συμβούλιο της Ευρώπης (1997). *Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων*

ΕΕ C 96, 24/03/1997. Διαδίκτυο:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c1303>

Πρόσβαση στις 26/4/21

¹¹² Αναγνωστοπούλου Δ. Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, πανεπιστήμιο Μακεδονίας. *Δικαίωμα στην εκπαίδευση και εκπαιδευτικές πολιτικές. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις*. Επιμέλεια Δ. Αναγνωστοπούλου, Π. Νάσκου Περράκη, Δ. Σκιαδάς, εκδ. Ανικούλα, Θεσσαλονίκη 2020 κεφ. 3 σελ.274,275.

Συγκεκριμένα ορίζει ότι¹¹³ : « Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση....., το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ευχέρεια δωρεάν παρακολούθησης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης....., καθώς και το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν την εκπαίδευση και τη μόρφωση των τέκνων τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές, φιλοσοφικές και παιδαγωγικές πεποιθήσεις τους.....».

Η **Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση** στο άρθρο 2¹¹⁴ ορίζει τις αξίες στις οποίες βασίζεται η Ένωση και θα πρέπει να σέβεται και να προωθεί η εκπαίδευση, όπως τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, την δικαιοσύνη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και αντρών. Στο άρθρο 3 επίσης της ΣΕΕ ανάμεσα στους στόχους της Ε.Ε. που αναφέρεται είναι «ότι σέβεται τον πλούτο της πολιτιστικής και γλωσσικής της πολυμορφίας και μεριμνά για την προστασία και ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς και επίσης καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού.¹¹⁵ Τέλος σημαντική είναι η αποφασιστικότητα των κρατών μελών «όπως αναφέρεται στο προοίμιο της ΣΕΕ¹¹⁶ «να προάγουν την ανάπτυξη του υψηλότερου δυνατού επιπέδου γνώσης για τους λαούς τους μέσω της ευρείας πρόσβασης στην εκπαίδευση και της συνεχούς αναπροσαρμογής της».

Πολύ σημαντική είναι επίσης η **Οδηγία 2000/43/ΕΚ**¹¹⁷, η οποία έχει ενσωματωθεί στην νομοθεσία των κρατών μελών και προστατεύει τα πρόσωπα που υφίστανται διακρίσεις εντός ενός κράτους μέλους λόγω εθνοτικής ή φυλετικής καταγωγής. Το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας περιλαμβάνει και τον τομέα της εκπαίδευσης και όλες τις βαθμίδες της, ξεκινώντας από την προσχολική.

Το άρθρο 14 ΧΘΔΕΕ με μια πρώτη ανάγνωση φαίνεται να «εμπνέεται» από το άρθρο 2 του Πρώτου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και ο λόγος φαίνεται να είναι οι

¹¹³ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Χάρτης των θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2016/C 202/02) Ανάκτηση από το διαδίκτυο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT> Πρόσβαση στις 23/4/21

¹¹⁴ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 202 17 της 07/06/2017 **Άρθρο 2 ΣΕΕ** «Η Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών.» Ανάκτηση από διαδίκτυο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A12016M002> Πρόσβαση στις 24/4/21

¹¹⁵ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 202 17 της 07/06/2016 **Άρθρο 3 ΣΕΕ** Ανάκτηση από το διαδίκτυο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A12016M003> Πρόσβαση στις 24/4/21.

¹¹⁶ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 202 15 της 07/06/2016. **Προοίμιο της ΣΕΕ** Ανάκτηση από το διαδίκτυο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A12016M000> πρόσβαση στις 24/4/21

¹¹⁷ Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 180 της 19/07/2000 σ. 0022 - 0026 **Οδηγία 2000/43/ΕΚ** του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής ανάκτηση από διαδίκτυο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:32000L0043> Πρόσβαση στις 24/4/21.

αντιδράσεις των εθνικών συνταγματικών δικαστηρίων και η αρχική έλλειψη εμπιστοσύνης στην Ε.Ε.¹¹⁸

Σύμφωνα με την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας (άρθρο 4 παρ 3 της Συνθήκης της Ε.Ε.)¹¹⁹ «τα κράτη μέλη διευκολύνουν την Ένωση στην εκπλήρωση της αποστολής της και απέχουν από τη λήψη οποιοδήποτε μέτρου ικανού να θέσει σε κίνδυνο την πραγματοποίηση των στόχων της Ένωσης» Η έννομη τάξη της Ένωσης έχει ανάγκη από την στήριξη των εθνικών έννομων τάξεων. Η τύχη ενός κανόνα δικαίου της Ε.Ε. εξαρτάται μετά από ένα ορισμένο σημείο από τους εθνικούς κανόνες. Ωστόσο όταν μία διάταξη του δικαίου της Ένωσης βρίσκεται σε αντίθεση με το περιεχόμενο κανόνων του εθνικού δικαίου, έχουμε άμεση εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης. Το δίκαιο της Ένωσης υπερέχει έναντι εθνικών διατάξεων.

Η πρακτική σημασία του άμεσου αποτελέσματος του δικαίου της Ε.Ε. όπως δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε από το ΔΕΕ είναι σημαντική, γιατί βελτιώνει τη νομική θέση του ιδιώτη. Έτσι μπορεί να επικαλεστεί τα δικαιώματα του ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. (π.χ. προσφυγές εθνοτικών μειονοτήτων για την ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση).

3.5. Το δικαίωμα της εκπαίδευσης στην ελληνική έννομη τάξη .

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση είναι το αρχαιότερο κοινωνικό δικαίωμα στο ελληνικό συνταγματικό δίκαιο.¹²⁰ Όλα τα ελληνικά συντάγματα μετά το 1827 περιέχουν ειδικές διατάξεις που αφορούν την παιδεία και αυτό γιατί είναι αντιληπτό ότι από την επιτυχία της εκπαίδευσης εξαρτάται όχι μόνο το μέλλον των παιδιών αλλά και ολόκληρης της κοινωνίας. Στο ισχύον Σύνταγμα το δικαίωμα στην εκπαίδευση είναι πολυσύνθετο και κατοχυρώνεται με τις διατάξεις του άρθρου 16. Στα προηγούμενα συντάγματα το δικαίωμα στην εκπαίδευση αντιλαμβανόταν ως ατομικό δικαίωμα, στο σύνταγμα όμως του 1975, το δικαίωμα στην εκπαίδευση έχει δύο παράλληλες, βασικές όψεις, μία ατομική και μία συλλογική. Αυτές αντιστοιχούν στην διττή φύση του αφενός ως ατομικό δικαίωμα και αφετέρου ως κοινωνικό δικαίωμα και αποστολή του κράτους.¹²¹

Πρόκειται για το μόνο κοινωνικό και συνάμα πολιτιστικό δικαίωμα που κατοχυρώνεται ευθέως στην Ε.Σ.Δ.Α. (1^ο Πρόσθετο Πρωτόκολλο) Το Συνταγματικό

¹¹⁸ Αναγνωστοπούλου Δ. Αναπληρώτρια καθηγήτρια , Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών , πανεπιστήμιο Μακεδονίας. *Δικαίωμα στην εκπαίδευση και εκπαιδευτικές πολιτικές. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις*. Επιμέλεια Δ. Αναγνωστοπούλου, Π. Νάσκου Περράκη, Δ. Σκιαδάς, εκδ. Ανικούλα , Θεσσαλονίκη 2020 κεφ. 3 σελ. 283

¹¹⁹ Επίσημη εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 92/C 191/01. **Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση** Διαδίκτυο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL&from=EL> Πρόσβαση στις 25/4/21

¹²⁰ Χρυσόγονος, Κ. (2006). *Ατομικά και Κοινωνικά δικαιώματα*, 3^η έκδ., Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα , σελ. 338

¹²¹ Δαλτόγλου, Π., 2006, «Συνταγματικό δίκαιο. Ατομικά δικαιώματα», τομ. Α΄4^η εκδ , Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκουλα, σ. /Κατρούγκαλος, Γ., 2006, «Τα κοινωνικά δικαιώματα» ,Αθήνα –Κομοτηνή: Εκδ. Αντ. Σάκουλα, σ. 214

δικαίωμα στην εκπαίδευση συμπληρώνεται από την προστασία του ως ανθρώπινο δικαίωμα στο διεθνές δίκαιο. Στην εσωτερική έννομη τάξη η Δ.Σ.Δ.Π. είναι ένα εργαλείο αξιοποιήσιμο, ειδικά τα άρθρα 27 και 28, το άρθρο 2 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρ.Σ.Δ.Α., που εγγυάται την εκπαίδευση ως δικαίωμα επιλογής των γονιών¹²², το άρθρο 14 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. και του άρθρου 13 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα του Ο.Η.Ε. Τα διεθνή κείμενα γενικότερα που έχουν κυρωθεί αποτελούν εσωτερικό δίκαιο με δεσμευτικό χαρακτήρα και ισχύ ανώτερη του κοινού νόμου (αρθρ.28 παρ 1 του Συντάγματος)¹²³ έτσι ώστε ο ερμηνευτής ή εφαρμοστής του δικαίου να μπορεί να επωφεληθεί από το κανονιστικό περιεχόμενο της σύμβασης και να ερμηνεύει τις σχετικές διατάξεις του Συντάγματος διασφαλίζοντας ένα πληρέστερο και πιο εξειδικευμένο πλαίσιο κατοχύρωσης των δικαιωμάτων.

Το Άρθρο 16 του Συντάγματος, περί Παιδείας, Τέχνης και Επιστήμης, ρητά ορίζει ότι «η παιδεία αποτελεί **βασική αποστολή του Κράτους** και έχει ως σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και την διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες». Πρωταρχική ευθύνη του κράτους είναι να αναλάβει την υλοποίηση των συνταγματικών διατάξεων. Το κράτος δηλαδή έχει την υποχρέωση να οργανώνει και να παρέχει **ένα δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα**. Έχει την ευθύνη να διασφαλίσει την παρεχόμενη εκπαίδευση και την διαρκή βελτίωσή της. Η συνταγματική επιταγή για «ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης», θα πρέπει να συμβαδίζει με τις σύγχρονες αντιλήψεις, και τις κοινωνικές ανάγκες. Να μην γίνεται με τρόπο μονοδιάστατο που επιβάλλει μια επίσημη κρατική ιδεολογία, αλλά να γίνεται αντιληπτή ως το δικαίωμα των εκπαιδευόμενων σε μία εκπαίδευση πλουραλιστική, ιδεολογικά ανοικτής και απαλλαγμένη από μισαλλοδοξίες και δογματισμούς και εν τέλει ποιοτικής, ώστε να δίνει τα εφόδια για ανάπτυξη της προσωπικότητας και ομαλής κοινωνικής ένταξης.¹²⁴

Κατοχυρώνεται επίσης και το δικαίωμα της **δωρεάν** παιδείας σε όλες τις βαθμίδες και της **υποχρεωτικής** δεκάχρονης εκπαίδευσης. (κοινωνική όψη του δικαιώματος της εκπαίδευσης). Προκειμένου να πραγματοποιηθεί η εκπαίδευση, απαιτείται και

¹²² **Πρώτο Πρωτόκολλο της Ε.Σ.Δ.Α. Άρθρον 2 Δικαίωμα στην εκπαίδευση** Ουδείς δύναται να στερηθεί του δικαιώματος όπως εκπαιδευτή. Παν Κράτος εν τη ασκήσει των αναλαμβανομένων αυτού καθηκόντων επί του πεδίου της μορφώσεως και της εκπαιδεύσεως θα σέβεται το δικαίωμα των γονέων όπως εξασφαλίζει την μόρφωση και εκπαίδευση ταύτη συμφώνως προς τας ιδίας αυτών θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις Διαδίκτυο. <https://www.lawspot.gr/nomikes-pliersfories/nomothesia/esda/proto-protokollo-esda> Πρόσβαση στις 12 Απρ. 21.

¹²³ **Σύνταγμα αρθρ.28. παρ 1** « Οι γενικά παραδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ σύμφωνα με τους όρους καθεμιάς, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου. Η εφαρμογή των κανόνων του διεθνούς δικαίου και των διεθνών συμβάσεων στους αλλοδαπούς τελεί πάντοτε υπό τον όρο της αμοιβαιότητας.» Διαδίκτυο <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-28/> πρόσβαση στις 11 Απρ.21

¹²⁴ Σαραφινός, Δ, άρθρο 16, σε Συρρόπουλου, Φ, Κοντιάδη, Ξ., Ανθόπουλου, Χ., Γεραπετρίτη, Γ. (Επιστημ. Διευθ.), «Σύνταγμα, Κατ άρθρο ερμηνεία» (Αθήνα –Θεσσαλονίκη. Εκδ. Σάκκουλα, 2017), σελ 388-389 όπου υποστηρίζεται ότι κατά την ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων, ως εκπαιδευτικός στόχος θα πρέπει να λαμβάνεται υπ όψη η αρχή της φιλίας των λαών και η ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης των αλλογενών.

από τους πολίτες να εκπληρώνουν κάποιες θετικές κοινωνικές υποχρεώσεις. Στο πλαίσιο αυτό με το άρθρο 2 παρ. 3 του νόμου 1566/1985 επιβάλλεται στους γονείς και επιτρόπους η υποχρέωση να μεριμνούν για την εγγραφή των παιδιών τους στο σχολείο και την παρακολούθηση των μαθημάτων¹²⁵ και στο άρθρο 1518 Α.Κ. θεσπίζεται ένα καθήκον συνεργασίας γονέων και εκπαιδευτικών.

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση σύμφωνα με τον Ν. 2910/2001 (άρθρο 40(1))¹²⁶, είναι ένα δικαίωμα που παρέχεται σε **όλα** τα παιδιά που κατοικούν στην ελληνική επικράτεια, ελληνόπουλα και μη, ανεξαρτήτως φύλου, εθνικότητας, χρώματος, θρησκείας ή άλλης διακρίσεως και τελεί υπό την εγγύηση του κράτους. Μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, που έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, φοιτούν σε ειδικά σχολεία ή σε ειδικές τάξεις ή εντάσσονται σε κανονικές τάξεις, για να πάρουν την κατάλληλη, σε κάθε περίπτωση, ειδική αγωγή και μάθηση.¹²⁷

Με το άρθρο 21 του Ν. 4251/2014¹²⁸ **ανήλικοι πολίτες τρίτων χωρών**, που διαμένουν στην ελληνική επικράτεια, υπάγονται στην υποχρεωτική σχολική φοίτηση, όπως και οι ημεδαποί. Οι ανήλικοι πολίτες τρίτων χωρών, που φοιτούν σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, έχουν, χωρίς περιορισμούς, πρόσβαση στις δραστηριότητες της σχολικής ή εκπαιδευτικής κοινότητας, ακόμη και αν δεν έχει ρυθμισθεί η νόμιμη διαμονή τους στη χώρα. Μπορεί να εγγραφούν κατ'εξαιρεση και με ελλιπή δικαιολογητικά. (κοινωνικό δικαίωμα καθολικότητας της δωρεάν παιδείας)

Ο νόμος 3699/2008¹²⁹ προστατεύει το δικαίωμα στην εκπαίδευση ατόμων **με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες**, δηλαδή τα άτομα που έχουν σημαντική δυσκολία μάθησης και προσαρμογής εξαιτίας σωματικών, διανοητικών, ψυχολογικών, συναισθηματικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων. Η εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες παρέχεται δωρεάν από το κράτος σε δημόσια σχολεία και για την προσχολική βαθμίδα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Τα νήπια με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορούν να φοιτούν:

¹²⁵ Όποιος έχει την επιμέλεια ανήλικου και παραλείπει την εγγραφή ή την εποπτεία ως προς την φοίτηση, τιμωρείται σύμφωνα με το άρθρο 458 του Ποινικού Κώδικα.

¹²⁶ Ανήλικοι αλλοδαποί, που διαμένουν στην ελληνική επικράτεια, υπάγονται στην υποχρέωση της ελάχιστης σχολικής φοίτησης, όπως και οι ημεδαποί.

¹²⁷ Ν. 1566/1985 αρθρο 2 . Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις Ανάκτηση από: https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2018/EPAL_N_1566_1985.pdf

¹²⁸ ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4251 Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις. (ΦΕΚ Α' 80/01-04-2014) Διαδίκτυο <https://www.taxheaven.gr/law/4251/2014> Πρόσβαση στις 12 Απρ. 21

¹²⁹ ΝΟΜΟΣ ΥΠ ΑΡΙΘ, 3699/2008 ΦΕΚ 199/Α/2-10-2008 Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Διαδίκτυο <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3699-2008.html>

- Στη συνήθη σχολική τάξη με παράλληλη στήριξη από εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής
- Σε ειδικά οργανωμένα και κατάλληλα στελεχωμένα τμήματα ένταξης που λειτουργούν μέσα στα νηπιαγωγεία γενικής εκπαίδευσης
- Σε αυτοτελή νηπιαγωγεία ειδικής αγωγής
- Σε τμήματα που λειτουργούν σε νοσοκομεία, κέντρα αποκατάστασης, εφόσον οι νοσηλευόμενοι σε αυτά είναι παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
- Στο σπίτι σε εξαιρετικές περιπτώσεις

Σκοπός της Ε.Α.Ε. είναι να βοηθήσει τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες : στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους, τη βελτίωση των ικανοτήτων και δεξιοτήτων ώστε να καταστεί δυνατή η ένταξή τους στο κοινό εκπαιδευτικό σύστημα, η αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο και η ισότιμη εξέλιξή τους. Η πολιτεία δεσμεύεται να μεριμνά για την παροχή δωρεάν δημόσια ειδική αγωγή για τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες για όλα τα στάδια και όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες και για την προσχολική.

Σύμφωνα με τον βασικό Ν. 1566/1985, σχετικά με τη «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης»¹³⁰, ο βασικός σκοπός της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, είναι να συμβάλλει στην ολοκληρωμένη, αρμονική και ισορροπημένη ανάπτυξη της νοητικής, ψυχολογικής και φυσικής δύναμης των μαθητών, έτσι ώστε, ανεξάρτητα από φύλο και καταγωγή, να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν αρμονικά.

Με το Ν. 3518/06 (άρθρο 73)¹³¹ θεσπίστηκε η υποχρεωτικότητα της προσχολικής εκπαίδευσης για τα παιδιά από την ηλικία των πέντε (5) ετών. Ως εκ τούτου, η φοίτηση στο νηπιαγωγείο αποτελεί πλέον μέρος της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Και πρόσφατα με τον Νόμο 4704/2020 (άρθρο 34)¹³², η φοίτηση στα Νηπιαγωγεία

¹³⁰ Ν. 1566/1985 (ΦΕΚ 167 Α') Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις. Διαδίκτυο https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2018/EPAL_N_1566_1985.pdf πρόσβαση στις 11 Απρ 21

¹³¹ **Άρθρο 73 Θέματα Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης**

1.α) Η παρ. 3 του άρθρου 3 του ν. 1566/1985 (ΦΕΚ 167 Α'), όπως τροποποιήθηκε με τις διατάξεις του άρθρου 10 παρ. 1 στοιχείο α' του ν. 2327/1995 (ΦΕΚ 156 Α'), αντικαθίσταται ως εξής: «Η φοίτηση στα νηπιαγωγεία είναι διετής και εγγράφονται σε αυτά νήπια που συμπληρώνουν την 31η Δεκεμβρίου του έτους εγγραφής ηλικία τεσσάρων (4) ετών. Η φοίτηση όσων την 31η Δεκεμβρίου του έτους εγγραφής συμπληρώνουν ηλικία πέντε (5) ετών είναι υποχρεωτική και στην περίπτωση αυτή έχει εφαρμογή το δεύτερο εδάφιο της παρ. 3 του άρθρου 2 του ν. 1566/1985. Διαδίκτυο <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ergasia-koinonike-asphalise/n-3518-2006.html> Πρόσβαση στις 11 Απρ 21

¹³² **Άρθρο 34. Ρύθμιση θεμάτων δίχρονης προσχολικής εκπαίδευσης**

Η παρ. 4 του άρθρου 3 του ν. 1566/1985 (Α' 167) αντικαθίσταται ως εξής: «4. Η φοίτηση όσων νηπίων την 31 η Δεκεμβρίου του έτους εγγραφής συμπληρώνουν ηλικία πέντε (5) ετών, είναι υποχρεωτική σε όλη τη Χώρα. Για τα νήπια που συμπληρώνουν ηλικία τεσσάρων (4) ετών, σύμφωνα με την παρ. 3 γίνεται υποχρεωτική σταδιακά, από το σχολικό έτος 20182019 και σε κάθε περίπτωση εντός τριετίας, κατά δήμους, οι οποίοι ορίζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Παιδείας και Θρησκευμάτων, εφαρμοζομένου σε κάθε περίπτωση του δεύτερου εδαφίου της παρ. 3 του άρθρου 2 του ν. 1566/1985. Διαδίκτυο <https://www.taxheaven.gr/law/4704/2020> Πρόσβαση στις 11 Απρ 21

για τα νήπια που συμπληρώνουν ηλικία τεσσάρων (4) ετών, στις 31 Δεκεμβρίου γίνεται επίσης **υποχρεωτική**.

Η σωματική τιμωρία απαγορεύεται ρητά στον χώρο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με το άρθρο 13, παρ. 8, του Π.Δ. 201/1998. Επιπλέον στο Ν. 3500/2006 «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας» γίνεται σαφές ότι η σωματική τιμωρία δεν είναι επιτρεπτή στο πλαίσιο τόσο της ανατροφής όσο και της διαπαιδαγώγησης των παιδιών.

ΜΕΡΟΣ 2ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΥΨΗΛΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Εισαγωγή

Η Ε.Ε. λειτουργεί υποστηρικτικά στη λήψη αποφάσεων για τις πολιτικές εκπαίδευσης, την βασική ευθύνη σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας την έχουν τα κράτη μέλη. Ωστόσο ορισμένες κρίσιμες προκλήσεις είναι κοινές για όλα τα κράτη μέλη μεταξύ των οποίων και η προσχολική εκπαίδευση.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι: « η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα (ΠΕΦ) αποτελεί την ουσιαστική βάση για την επιτυχή δια βίου μάθηση, την κοινωνική ένταξη, την προσωπική ανάπτυξη και την μετέπειτα απασχολησιμότητα»¹³³, και ότι « η ΠΕΦ δύναται να προσφέρει τα υψηλότερα ποσοστά απόδοσης κατά τον μαθησιακό κύκλο της ζωής του ατόμου, ειδικά για τις πλέον ευάλωτες ομάδες»¹³⁴ και, τέλος, συνυπολογίζοντας «τις σαφείς ενδείξεις ότι η «επένδυση» στην πολύ μικρή ηλικία έχει ασύγκριτα οφέλη, όχι μόνο για τους αποδέκτες αυτής της επένδυσης, δηλαδή τα ίδια τα παιδιά, αλλά γενικότερα και για τις κοινωνίες στις οποίες ζουν και για τις γενιές που τους ακολουθούν»¹³⁵, συμπεριέλαβε σε όλες τις πολιτικές που αφορούν την εκπαίδευση, την πρώιμη ηλικία.

Η συμμετοχή σε προγράμματα προσχολικής αγωγής αποτελεί έναν από τους 16 δείκτες για την εκπλήρωση των στόχων της Λισσαβόνας(2008). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστήριξε ότι η βελτίωση της προσχολικής εκπαίδευσης και η δυνατότητα πρόσβασης σε αυτήν αποτελούν την πιο σημαντική προσφορά των εκπαιδευτικών συστημάτων για την εκπλήρωση των στόχων της Λισσαβόνας.

Οι στόχοι αναθεωρήθηκαν και ακολουθεί ένα σχήμα πολυετούς αναπτυξιακού προγραμματισμού, η Στρατηγική «Ευρώπη 2020», που προβάλλει την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και των προσόντων των ατόμων ως ένα από τους βασικούς στόχους της. Η εκπαίδευση αναγνωρίζεται ως παράγοντας οικονομικής και κοινωνικής συνοχής.¹³⁶

¹³³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011). *Προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα: Παροχή σε όλα τα παιδιά μας του καλύτερου δυνατού ξεκινήματος για τον κόσμο του αύριο* [COM (2011) 66] Διαδίκτυο <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0066:FIN:EL:PDF> Πρόσβαση στις 30/4/21

¹³⁴ Συμβούλιο ΕΕ (2006). Συμπεράσματα του Συμβουλίου και των Αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών, συνελθόντων στα πλαίσια του Συμβουλίου, σχετικά με την αποτελεσματικότητα και τη δικαιοσύνη στην εκπαίδευση και κατάρτιση ((2006/C 298/03). Διαδίκτυο : <http://eurlex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C .2006.298.01.0003.01.ELL> Πρόσβαση στις 30/4/21

¹³⁵ OMEP (2012). *International journal of early childhood*. Samuelsson I. & Wagner J. *Open Appeal to Local, National, Regional and Global Leaders. Secure the World's Future: Prioritize Early Childhood Development, Education, and Care*. Διαδίκτυο

https://www.researchgate.net/publication/257797519_Open_Appeal_to_Local_National_Regional_and_Global_Leaders_to_Secure_the_World's_Future Πρόσβαση στις 30/4/21

¹³⁶ Σοφία Μπουτσιούκη Επίκουρη Καθηγήτρια , τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. *Δικαίωμα στην εκπαίδευση και εκπαιδευτικές πολιτικές. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις*. Επιμέλεια Δ. Αναγνωστοπούλου, Π. Νάσκου Περράκη, Δ. Σκιαδάς, εκδ. Ανικούλα , Θεσσαλονίκη 2020 Μέρος Β. κεφ 2 σελ.456.

Ενώ εξελίσσεται η Στρατηγική «Ευρώπη 2020» εισάγεται το 2009 το στρατηγικό πλαίσιο «Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020», (ΕΚ 2020), το οποίο βασίζεται στην προσέγγιση της δια βίου μάθησης. Υποστηρίζει επίσης την επίτευξη σε ευρωπαϊκό επίπεδο μέχρι το 2020 συγκεκριμένων στόχων όπως τουλάχιστον το 95% των παιδιών ηλικίας μεταξύ τεσσάρων ετών και της ηλικίας έναρξης της υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης θα πρέπει να συμμετέχει στην προσχολική εκπαίδευση (ποσοστό 2020 : 94,8%).

Κατά την τελευταία τριετία, το Συμβούλιο ενέκρινε σειρά συστάσεων με στόχο την υλοποίηση του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην ανακοίνωση της με τίτλο «Ισχυροποίηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας μέσω της εκπαίδευσης και του πολιτισμού»¹³⁷, περιγράφει το όραμα ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης, αναγνωρίζοντας τον ρόλο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας στη διαμόρφωση σταθερής βάσης για τη μάθηση στο σχολείο και καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής.

Στην 11^η αρχή του, ο Ευρωπαϊκός πυλώνας κοινωνικών δικαιωμάτων¹³⁸, ορίζει ότι τα παιδιά θα πρέπει να έχουν δικαίωμα σε οικονομικά προσιτή και καλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. Τα παιδιά από μειονεκτούντα περιβάλλοντα έχουν δικαίωμα σε ειδικά μέτρα για την ενίσχυση της ισότητας των ευκαιριών. Αυτό συμβαδίζει με το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αναγνωρίζει την εκπαίδευση ως δικαίωμα, με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού και με τον Στόχο Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών 4.2. που προβλέπει ότι όλα τα κορίτσια και τα αγόρια θα πρέπει να έχουν πρόσβαση σε ποιοτική ανάπτυξη στην παιδική ηλικία, φροντίδα και προσχολική εκπαίδευση ως το 2030.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε ψήφισμά του στις 14 Σεπτεμβρίου 2017, σχετικά με ένα «θεματολόγιο για τις νέες δεξιότητες στην Ευρώπη»¹³⁹, τονίζει ότι «η ποιοτική προσχολική εκπαίδευση και αγωγή (ECEC) συνιστούν καίριας σημασίας προϋποθέσεις για την ανάπτυξη δεξιοτήτων».

Θεωρεί ότι η ΕΕ χρειάζεται μια αλλαγή μοντέλου στους στόχους και τη λειτουργία του τομέα εκπαίδευσης, συμφωνεί με την έμφαση στην αναβάθμιση των ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης σε συμφωνία με το ταχέως μεταβαλλόμενο οικονομικό, τεχνολογικό και κοινωνικό περιβάλλον, με σκοπό την πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση σε όλα τα στάδια.

¹³⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017). Ανακοίνωση της επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών *Ισχυροποίηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας μέσω της εκπαίδευσης και του πολιτισμού*.

Διαδίκτυο: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EL/ALL/?uri=CELEX%3A52017DC0673> Πρόσβαση στις 6/5/21

¹³⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017). *Οι 20 αρχές του πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων*. Διαδίκτυο https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_el Πρόσβαση 29/4/21

¹³⁹ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2017). *Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 14ης Σεπτεμβρίου 2017 σχετικά με ένα νέο θεματολόγιο δεξιοτήτων για την Ευρώπη (2017/2002(INI))* Διαδίκτυο

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0360_EL.html Πρόσβαση στις 6/5/21

Το Συμβούλιο της Ε.Ε. στις 22 Μαΐου 2019¹⁴⁰ συνιστά στα κράτη μέλη, σύμφωνα με την εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία, τους διαθέσιμους πόρους και τις εθνικές περιστάσεις, να βελτιώσουν την πρόσβαση σε συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας υψηλής ποιότητας, όπως αυτή ορίζεται στο «Πλαίσιο Ποιότητας για την Προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα».¹⁴¹ Να προσπαθήσουν ώστε να διασφαλίσουν οι υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας να είναι προσβάσιμες, οικονομικά προσιτές και χωρίς αποκλεισμούς, για όλα τα παιδιά και για αυτά που προέρχονται από διαφορετικά περιβάλλοντα, και για τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή αναπηρίες.

Για την δημιουργία του πλαισίου ποιότητας συστήθηκε ομάδα εργασίας με εμπειρογνώμονες από 35 χώρες, οι οποίοι συνεργάστηκαν μεταξύ τους για να υποστηρίξουν τα κράτη μέλη στις προσπάθειες τους να βελτιώσουν την προσβασιμότητα και την ποιότητα των συστημάτων προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας των χωρών τους. Το πλαίσιο ποιότητας περιγράφει τι συνιστά ποιότητα στα συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας σε 5 τομείς : **πρόσβαση, εργατικό δυναμικό, πρόγραμμα σπουδών, αξιολόγηση και παρακολούθηση, διακυβέρνηση και χρηματοδότηση.**

Σε ψήφισμα του Συμβουλίου, στις 19 Φεβρουαρίου 2021, επόμενος στόχος που έχουν συμφωνήσει τα κράτη μέλη βάση του στρατηγικού πλαισίου για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και κατάρτισης με στόχο τον Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης και πέραν αυτού (2021-2030) είναι το **96%** των παιδιών μεταξύ 3 ετών και της ηλικίας έναρξης της υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης να συμμετέχει στην ΠΕΦ. Το πρόγραμμα Erasmus+ είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς συμβάλλει στην ποιότητα της προσχολικής εκπαίδευσης και την κατάρτιση και επαγγελματική εξέλιξη του προσωπικού που ασχολείται με την εκπαίδευση της πρώιμης ηλικίας.

4.1. Υψηλής ποιότητας Προσχολική Εκπαίδευση και Φροντίδα

Τα παιδιά έχουν δικαίωμα σε υψηλής ποιότητας , χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση, σύμφωνα με τις 20 αρχές του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων¹⁴² που

¹⁴⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019). *Σύσταση του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2019 σχετικά με συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας υψηλής ποιότητας.* (2019/C 189/02) Διαδίκτυο [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32019H0605\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32019H0605(01)) πρόσβαση στις 2/5/21

¹⁴¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018). *Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας υψηλής ποιότητας* {SWD(2018) 173 final} Διαδίκτυο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:52018DC0271> Πρόσβαση στις 2/5/21

¹⁴² Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017). Οι 20 αρχές του πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων . Διαδίκτυο https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_el Πρόσβαση στις 4/5/21

καθοδηγεί για μια κοινωνική, δίκαιη Ευρώπη χωρίς αποκλεισμούς και γεμάτη ευκαιρίες. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε όλα τα έγγραφα γίνεται λόγος για ποιότητα στην ΠΕΦ. Τα προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης δεν είναι όλα το ίδιο αποτελεσματικά. Μόνο τα υψηλής ποιότητας προγράμματα έχουν μακροπρόθεσμα αποτελέσματα στην προσωπική, οικογενειακή και κοινωνική ανάπτυξη. Η χαμηλής ποιότητας ΠΕΦ μπορεί να είναι περισσότερο επιβλαβής παρά ωφέλιμη ιδίως για τα παιδιά που προέρχονται από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες¹⁴³.

Είναι σκόπιμο εδώ να αποσαφηνίσουμε τον ορισμό και τις έννοιες «ποιότητα» και «υψηλή ποιότητα». Υπάρχουν πλήθος μελέτες και έρευνες που δίνουν απαντήσεις σε αυτό το θέμα.

Οι δύο ακόλουθες ερμηνείες είναι πολύ αξιόλογες καθώς τα κριτήρια που θέτουν είναι πολύ σαφή και μετρήσιμα.

Η πρώτη αναφορά είναι της «UNICEF (2008)»¹⁴⁴ και περιλαμβάνει 10 δείκτες, δύο αφορούν το πολιτικό πλαίσιο, δύο αφορούν την πρόσβαση σε προγράμματα ΠΕΦ, δύο σχετίζονται με το υποστηρικτικό περιβάλλον και τέσσερις σχετίζονται με την ποιότητα.

UNICEF (2008). The child care transition: A league table of early childhood education and care in economically advanced countries. Report Card 8. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
(http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc8_eng.pdf)

Μετάφραση στα ελληνικά: Νεκτάριος Στελλάκης: Περιφερειακός Αντιπρόεδρος Ευρώπης της Παγκόσμιας Οργάνωσης Προσχολικής Αγωγής (OMEP)

	Πολιτικό πλαίσιο
1	Γονική άδεια ενός έτους με αποδοχές στο 50 % του μισθού
2	Εθνικό σχέδιο με προτεραιότητα για τις μη προνομιούχες κοινωνικές κατηγορίες
	Πρόσβαση
3	Επιδοτούμενες υπηρεσίες φροντίδας για το 25 % των παιδιών κάτω των 3
4	Επιδοτούμενες υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης για το 80 % των παιδιών από 4 ετών
	Ποιότητα
5	Το 80 % του προσωπικού που εργάζεται στην ΠΕΦ θα πρέπει να έχει ειδική εκπαίδευση
6	Το 50 % του προσωπικού που εργάζεται στην ΠΕΦ θα πρέπει να έχει τριτοβάθμια εκπαίδευση
7	Η αναλογία προσωπικού/παιδιών δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το 1:15 «σε ένα ασφαλές, συνεκτικό, ευαίσθητο, ενθαρρυντικό και επιβραβευτικό περιβάλλον» (σελίδα 23)
8	1% του ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν) επενδύεται στην ΠΕΦ
	Υποστηρικτικό περιβάλλον
9	Το ποσοστό της παιδικής φτώχειας θα πρέπει να είναι κάτω του 10%
10	Καθολική πρόσβαση στις βασικές υπηρεσίες υγείας

¹⁴³ Edward Melhuish, Katharina Ereky-Stevens, Konstantinos Petrogiannis, *CARE project (Curriculum Quality Analysis and Impact Review of European ECEC*, University of Oxford, 2014-2015 Ανάκτηση από: https://ecec-care.org/fileadmin/careproject/Publications/reports/new_version_CARE_WP4_D4_1_Review_on_the_effects_of_ECEC.pdf

¹⁴⁴ UNICEF (2008). The child care transition: *A league table of early childhood education and care in economically advanced countries*. Report Card 8. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

Η δεύτερη αναφορά είναι από το « Δίκτυο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την φροντίδα των παιδιών (1996)»¹⁴⁵, είναι πιο λεπτομερής καθώς περιλαμβάνει 40 στόχους καταναμεμένους σε 9 άξονες: πολιτικό πλαίσιο 6 στόχοι, 5 στόχοι για τα είδη των υπηρεσιών, 5 για την εκπαίδευση, 4 στόχοι για την αναλογία προσωπικού και παιδιών, 5 στόχοι για απασχόληση και κατάρτιση του προσωπικού, περιβάλλον και υγεία 5 στόχοι, 3 στόχοι για τους γονείς και την κοινότητα και 4 στόχοι επίδοσης¹⁴⁶.

Αν συνδυαστούν τα δύο αυτά κείμενα και ληφθούν υπόψη όλες οι συστάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής μετά την Βαρκελώνη (2002), καθώς και τα συμπεράσματα του Συμβουλίου της Ε.Ε. μπορούμε να ορίσουμε ένα πλαίσιο ποιότητας ή έστω τις συνθήκες που κάνουν εφικτή την ποιότητα.

Τέλος, η τελευταία σύσταση του Συμβουλίου της Ε.Ε.(2019) και το πλαίσιο ποιότητας που παρουσιάζεται στο παράρτημα δίνουν κατευθυντήριες γραμμές στη βελτίωση της προσφοράς προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας.

4.2. Πλαίσιο Ποιότητας για την Προσχολική Εκπαίδευση και Φροντίδα.

«Το πλαίσιο ποιότητας για την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα (2019)», είναι ένα εργαλείο που κύριος στόχος του είναι να παράσχει γενικές κατευθύνσεις για την παροχή προσχολικής εκπαίδευσης καλής ποιότητας για όλα τα παιδιά. Το πλαίσιο ποιότητας διέπεται από βασικές αρχές με βάση τις πιο σύγχρονες έρευνες για τα συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης.

οι υπηρεσίες υψηλής ποιότητας συμβάλλουν στην ανάπτυξη και την μάθηση των παιδιών αλλά και συνεισφέρουν στην ενίσχυση των εκπαιδευτικών ευκαιριών τους. οι υπηρεσίες θα πρέπει να ενθαρρύνουν την συμμετοχή των γονέων, καθώς η οικογένεια είναι το σημαντικότερο μέρος όπου τα παιδιά μεγαλώνουν και αναπτύσσονται, με τους γονείς να είναι υπεύθυνοι για την ευημερία των παιδιών. το παιδί θα πρέπει να έχει ενεργό συμμετοχή και να ακούγονται οι απόψεις του.

¹⁴⁵ European Commission Network on Childcare and Other Measures to Reconcile the Employment and Family Responsibilities of Men and Women. (ECNC). (January 1996). Proposals for a Ten Year Action Programme. *Quality Targets in Services for Young Children*. Διαδίκτυο:

<https://childcarecanada.org/sites/default/files/Qualitypaperthree.pdf>

Επίσης, συμπεριλαμβάνονται στο “Early Childhood Education and Care Services in the European Union Countries: Proceedings of the Child ON Europe Seminar and integrated review. (2010). Istituto degli Innocenti di Firenze. (σελίδες 81-84)], Διαδίκτυο

http://www.childoneurope.org/issues/publications/ECEC_Report_rev.pdf πρόσβαση στις 4/5/21

¹⁴⁶ Στελλάκης Ν.(ΟΜΕΡ),2015,Πρόσβαση και η Ποιότητα της Προσχολικής Εκπαίδευσης και Φροντίδας στην Ελλάδα, Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού, Τεύχος 14.

Αποτελείται από 10 δηλώσεις ποιότητας σε 5 βασικούς τομείς που περιγράφουν τα βασικά χαρακτηριστικά των υπηρεσιών υψηλής ποιότητας, όπως προσδιορίζονται στην πράξη. Τα 5 αυτά βασικά σημεία ενός ποιοτικού συστήματος είναι¹⁴⁷:

- Η πρόσβαση στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα
- Η κατάρτιση και οι συνθήκες εργασίας του προσωπικού που είναι επιφορτισμένο με την εκπαίδευση των νηπίων.
- Ο καθορισμός κατάλληλων προγραμμάτων σπουδών
- Η διακυβέρνηση και η χρηματοδότηση
- Η παρακολούθηση και η αξιολόγηση των συστημάτων

4.2.1. Πρόσβαση

Η πρόσβαση σε ποιοτική προσχολική εκπαίδευση συμβάλλει στην υγιή ανάπτυξη των παιδιών και την επαγγελματική επιτυχία τους στο μέλλον , μειώνει την κοινωνική ανισότητα και περιορίζει το χάσμα των ικανοτήτων μεταξύ παιδιών από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά περιβάλλοντα. Οι ίσες ευκαιρίες πρόσβασης σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης δίνουν την ευκαιρία σε γυναίκες κυρίως να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας.

1. *«Υπηρεσίες που είναι διαθέσιμες και οικονομικά προσιτές για όλες τις οικογένειες και τα παιδιά τους».*

Η πρόσβαση σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης είναι καθολικό νομικό δικαίωμα και για αυτό το λόγο θα πρέπει να είναι οικονομικά προσιτές και χωρίς αποκλεισμούς. Είναι απαραίτητο προκειμένου να προσαρμοστεί καλύτερα η προσφορά των υπηρεσιών προσχολικής εκπαίδευσης στις ανάγκες των οικογενειών , να γίνεται έρευνα στα πληθυσμιακά δεδομένα και την ζήτηση. Αντιμετώπιση όλων των εμποδίων που μπορεί να συναντήσουν οι γονείς όπως το κόστος των διδασκτρων ,εμπόδια λόγω ένδειας, τα ανελαστικά ωράρια λειτουργίας , πολιτισμικά και γλωσσικά εμπόδια, γεωγραφική τοποθεσία, διακρίσεις ή και ελλιπή πληροφόρηση.

2. *«Παροχή υπηρεσιών που ενθαρρύνουν τη συμμετοχή, ενισχύουν την κοινωνική ένταξη και προάγουν την πολυμορφία».*

Για ένα ποιοτικό σύστημα προσχολικής εκπαίδευσης είναι απαραίτητο να διευκολύνεται η πρόσβαση και να ενθαρρύνεται η συμμετοχή όλων των παιδιών, και αυτών που προέρχονται από διαφορετικά περιβάλλοντα και αυτά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή αναπηρίες, χωρίς αποκλεισμούς, ανεξάρτητα από το

¹⁴⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021). Eurydice Ellada: *Προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα*. Διαδίκτυο: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-education-and-care-33_el

εργασιακό καθεστώς των γονιών. Πολύ σημαντική επίσης είναι η επιδίωξη επαφών με όλες τις οικογένειες, η συμμετοχή τους στη εκπαιδευτική διαδικασία και στη λήψη αποφάσεων ιδιαίτερα με τις οικογένειες που βρίσκονται σε μειονεκτική κατάσταση. Έτσι δημιουργείται ένα κλίμα εμπιστοσύνης στις υπηρεσίες, ενημερώνονται για τα οφέλη της προσχολικής εκπαίδευσης. Το περιβάλλον είναι σημαντικό να είναι φιλόξενο και να εκτιμά την μητρική γλώσσα και το οικογενειακό τους υπόβαθρο. Το εκπαιδευτικό προσωπικό θα πρέπει να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των δίγλωσσων παιδιών και να δημιουργεί τις απαραίτητες γέφυρες για την μετάβαση των παιδιών από το οικογενειακό στο σχολικό περιβάλλον.

4.2.2. Το προσωπικό

Το έργο των επαγγελματιών στον κλάδο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας έχει μακροχρόνιο αντίκτυπο στη ζωή των παιδιών. Ωστόσο σε πολλές χώρες έχει χαμηλό προφίλ και κύρος. Στόχος είναι η επαγγελματοποίηση του προσωπικού στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας.

3. *«Το άρτια ειδικευμένο προσωπικό με αρχική και συνεχή κατάρτιση έχει τη δυνατότητα να εκπληρώνει τον επαγγελματικό του ρόλο».*

Απαιτείται αναβάθμιση του επαγγελματικού κύρους του προσωπικού της ΠΕΦ, είναι απαραίτητο να διαθέτουν άρτια επαγγελματική κατάρτιση με εξειδίκευση επιπέδου ISCED 6 στον τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης. Η συνεχής κατάρτιση, επιμόρφωση και συμμετοχή σε προγράμματα, συμβάλλουν στην επαγγελματική τους εξέλιξη.

Επίσης, είναι απαραίτητο να μάθουν να εργάζονται με ομάδες που χαρακτηρίζονται από γλωσσική και πολιτισμική πολυμορφία, όπως ομάδες μειονοτήτων (όπως Ρομά), ομάδες μεταναστών, οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα.

Οι επαγγελματίες στο χώρο της ΠΕΦ απαιτείται να διαθέτουν σύνθετες γνώσεις και δεξιότητες και βαθιά κατανόηση της ανάπτυξης των παιδιών, ώστε να διαθέτουν την ικανότητα να εντοπίζουν πιθανά αναπτυξιακά προβλήματα και να μπορούν να υποστηρίξουν την πολύπλευρη ανάπτυξη των παιδιών.

4. *«Υποστηρικτικές συνθήκες εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής ηγεσίας, η οποία δημιουργεί ευκαιρίες για παρατήρηση, προβληματισμό, σχεδιασμό, ομαδική εργασία και συνεργασία με τους γονείς».*

Τα ποιοτικά συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης στοχεύουν στην βελτίωση των συνθηκών εργασίας, έτσι ώστε να καταστήσουν τον χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης μια ελκυστική επαγγελματική επιλογή που προσελκύει προσωπικό με αυξημένα επαγγελματικά προσόντα. Η αναλογία ενηλίκων –παιδιών και το μέγεθος των ομάδων είναι καθοριστικό για την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης καθώς η ηλικία αυτή των παιδιών χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή. Στις υποστηρικτικές συνθήκες εργασίας συμπεριλαμβάνονται η εξασφάλιση χρόνου για

επαγγελματικές δραστηριότητες όπως σχεδιασμός, συζήτηση με γονείς, συνεργασία με συναδέλφους και άλλους επαγγελματίες.

4.2.3. Πρόγραμμα σπουδών

Το πρόγραμμα σπουδών είναι ισχυρό εργαλείο για την ανάπτυξη και ευημερία των παιδιών. Η ανάπτυξη κατάλληλων αναλυτικών προγραμμάτων προσχολικής εκπαίδευσης που καλύπτουν τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητες των παιδιών είναι βασικό στοιχείο ποιοτικής παροχής.

5. «Πρόγραμμα σπουδών που βασίζεται σε παιδαγωγικούς στόχους, αξίες και προσεγγίσεις που επιτρέπουν στα παιδιά να αναπτύξουν πλήρως τις δυνατότητές τους, καλύπτοντας την κοινωνική, συναισθηματική, γνωστική και σωματική τους ανάπτυξη και την ευημερία τους».

Τα αναλυτικά προγράμματα που στηρίζονται σε παιδοκεντρικές προσεγγίσεις και αξιοποιούν την εμπειρική μάθηση, το παιχνίδι και τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, υποστηρίζουν καλύτερα την σωματική, κοινωνική, γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει ένα σαφές πρόγραμμα που καθορίζει τους επιμέρους μαθησιακούς στόχους και δίνει την δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς να εξατομικεύουν την προσέγγισή τους ανάλογα με τις ανάγκες κάθε μαθητή. Ένα αποτελεσματικό πλαίσιο σπουδών προάγει την ενσωμάτωση των μεταναστών, προωθώντας την πολυμορφία, την ισότητα, τη γλωσσική συνείδηση.

6. «Πρόγραμμα σπουδών που απαιτεί από το προσωπικό να συνεργάζεται με τα παιδιά, τους συναδέλφους και τους γονείς και να αναπτύσσει προβληματισμό για τις πρακτικές που ακολουθεί».

Ένα αποτελεσματικό πρόγραμμα σπουδών ενισχύσει την συμμετοχή των γονιών, των ενδιαφερόμενων μερών ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών, επίσης προωθεί συνεργασίες και τακτική επικοινωνία με γονείς, άλλους επαγγελματίες που συνδέονται με το παιδί όπως και με συναδέλφους της επόμενης βαθμίδας για ομαλή μετάβαση του παιδιού στην σχολική εκπαίδευση.

4.2.4. Η παρακολούθηση και αξιολόγηση

Η παρακολούθηση και η αξιολόγηση αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την διατήρηση της ποιότητας στις παρεχόμενες υπηρεσίες. Εντοπίζοντας τα δυνατά και αδύναμα σημεία, προτείνονται βελτιώσεις και παρέχεται στήριξη στους υπευθύνους χάραξης πολιτικής για να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών, γονιών και της τοπικής κοινωνίας.

7. «Η παρακολούθηση και η αξιολόγηση παράγουν πληροφορίες στο εκάστοτε τοπικό, περιφερειακό και/ή εθνικό επίπεδο για την υποστήριξη συνεχών βελτιώσεων στην ποιότητα της πολιτικής και των πρακτικών».

Η αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, των υπηρεσιών, του προσωπικού είναι βασικό στοιχείο κάθε ποιοτικού συστήματος ΠΕΦ σε τοπικό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Η διαφάνεια στις πληροφορίες συμβάλλει στην βελτίωση των πολιτικών, στην καλύτερη χρήση των δημόσιων κονδυλίων, στην αξιοποίηση των αποτελεσματικών πρακτικών. Χρήσιμο επίσης είναι να ανιχνεύονται έγκαιρα οι μαθησιακές ανάγκες του προσωπικού ώστε να παίρνουν τις κατάλληλες αποφάσεις οι υπεύθυνοι εκπαιδευτικού σχεδιασμού.

8. «Παρακολούθηση και αξιολόγηση προς το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού».

Προκειμένου να προστατευτούν τα δικαιώματα των παιδιών, θα πρέπει να ενσωματωθούν στο σύστημα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας ισχυρά πρότυπα προστασίας των παιδιών. Τα 4 παγκοσμίως αναγνωρισμένα πρότυπα « Keeping Children Safe»¹⁴⁸, (Κρατώντας τα παιδιά ασφαλή), αντιπροσωπεύουν την δέσμευση εκείνων που εργάζονται με και για τα παιδιά να διασφαλίσουν ότι «δεν κάνουν κακό» και ότι πληρούν τις ευθύνες που ορίζονται από την « Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού» για την προστασία των παιδιών από κάθε μορφή κακοποίησης, παραμέληση, εκμετάλλευση ή βία.

Κάθε ένα από τα 4 πρότυπα (Πολιτική – Άνθρωποι - Διαδικασίες – Ευθύνη), περιγράφει τα βασικά στοιχεία που πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή για να διατηρήσουν τα παιδιά ασφαλή.

Στην διαδικασία αξιολόγησης της παιδαγωγικής διαδικασίας, θα πρέπει να προωθείται η συμμετοχή των παιδιών, να ακούγονται οι απόψεις, οι ανησυχίες και οι ιδέες τους. Όλοι όσοι εμπλέκονται στην ανάπτυξη της ποιότητας μπορούν να συμβάλουν στις διαδικασίες παρακολούθησης και αξιολόγησης, καθώς και να επωφεληθούν από αυτές.

Η παρατήρηση, η περιγραφική αξιολόγηση των ικανοτήτων και της μάθησης των παιδιών μπορεί να παράσχει χρήσιμες πληροφορίες για τις εμπειρίες και την ανάπτυξη των παιδιών και συμβάλλει με αυτόν τον τρόπο στην ομαλή μετάβασή τους στο δημοτικό.

4.2.5. Η διακυβέρνηση και η χρηματοδότηση

Η διακυβέρνηση και η χρηματοδότηση παίζουν καθοριστικό ρόλο στη μείωση του χάσματος όσον αφορά τις εκπαιδευτικές επιδόσεις, στην κοινωνική συνοχή, στην βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών ΠΕΦ.

¹⁴⁸ Keeping Children Safe. Τα πρότυπα διασφάλισης. Διαδίκτυο <https://www.keepingchildrensafe.global/accountability/> Πρόσβαση στις 9/5/21.

9. *«Τα ενδιαφερόμενα μέρη έχουν σαφή και κοινή αντίληψη του ρόλου και των αρμοδιοτήτων τους, ενώ επίσης γνωρίζουν ότι θα πρέπει να συνεργάζονται με οργανώσεις-εταίρους».*

Τα ποιοτικά συστήματα ΠΕΦ προωθούν άριστες συνεργασίες με όλες τις υπηρεσίες που απευθύνονται σε παιδιά, μεταξύ άλλων υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και υγείας, σχολεία, σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Αυτές οι συμμαχίες για να είναι πιο αποτελεσματικές πρέπει να υπάρχει ένα συνεκτικό πλαίσιο πολιτικής το οποίο προωθεί τη συνεργασία και επενδύει στις τοπικές κοινότητες. Χρειάζεται η συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών για το σχεδιασμό των παρεχόμενων υπηρεσιών ΠΕΦ. Η ενοποίηση ή ο συντονισμός των υπηρεσιών που είναι αρμόδιες για την προσχολική εκπαίδευση μπορεί να έχει αντίκτυπο στην ποιότητα του συστήματος.

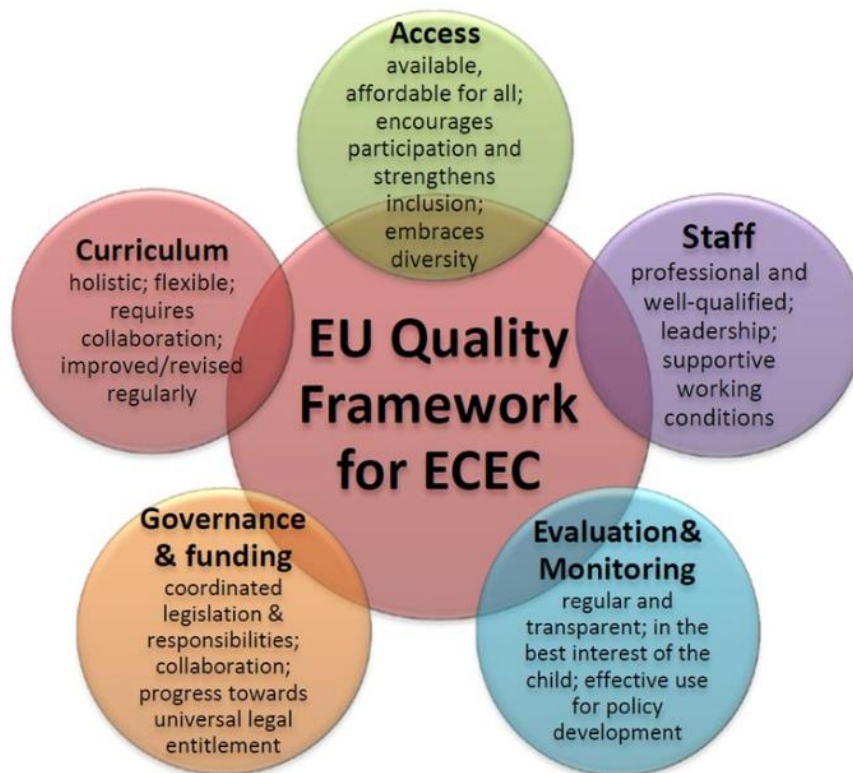
10. *«Η νομοθεσία, οι κανονισμοί ή/και η χρηματοδότηση στηρίζουν την πρόοδο προς ένα καθολικό δικαίωμα σε υψηλής ποιότητας, οικονομικά προσιτή προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, ενώ και η πρόοδος που συντελείται κοινοποιείται τακτικά σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη».*

Χρειάζεται αύξηση των επενδύσεων στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα και να δοθεί έμφαση στην διαθεσιμότητα, την ποιότητα και την οικονομική προσιτότητα. Τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά ταμεία προσφέρουν ευκαιρίες χρηματοδότησης που δεν πρέπει να μένουν αναξιοποίητες.

Η βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών ΠΕΦ για όλα τα παιδιά προϋποθέτει την οικοδόμηση ενός καθολικού νομικού δικαιώματος.

Αυτό πρακτικά σημαίνει συμμετοχή από πολύ μικρή ηλικία για όλα τα παιδιά σε δομές ΠΕΦ, και μάλιστα να αυτές να αξιολογούνται αν παρέχουν άνισες ή χαμηλότερου επιπέδου υπηρεσίες για τα μειονεκτούντα παιδιά και να γίνονται διορθωτικές ενέργειες. Χρειάζεται στενή σύνδεση με υγειονομικές, εργασιακές και κοινωνικές πολιτικές για αποδοτικότερη αναδιανομή πόρων, με επιπλέον χρηματοδότηση κυρίως προς όφελος των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων.

Τέλος όλη αυτή η πρόοδος που σημειώνεται στην πρόσβαση και την ποιότητα των συστημάτων προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας είναι χρήσιμο να κοινοποιείται σε τακτικές εκθέσεις, να ανταλλάσσονται εμπειρίες και καλές πρακτικές.

Πηγή: eur-lex-europe.eu

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΦ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Εισαγωγή

Το ενδιαφέρον της παγκόσμιας κοινότητας για την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα είναι ξεκάθαρο και διαφαίνεται μια εντατική προσπάθεια σε πολλά επίπεδα για μια αναβάθμισή της στα εκπαιδευτικά συστήματα των χωρών σε διεθνή και περιφερειακό επίπεδο, ποια είναι όμως η κατάσταση της ΠΕΦ στην Ελλάδα; Πως αξιοποιούνται οι συστάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου; Ποιες είναι οι εθνικές δράσεις για την βελτίωση της πρόσβασης και της ποιότητας των προσχολικών εκπαιδευτικών δομών;

Στις 25 Οκτωβρίου 2013, ο László Andor, Επίτροπος αρμόδιος για την Απασχόληση, τις Κοινωνικές Υποθέσεις και την Κοινωνική Ένταξη, απαντώντας στον Ευρωβουλευτή της ΝΔ- ΛΚ Γεώργιο Παπανικολάου διαπίστωνε ότι: «*Η Ελλάδα δεν έχει εκπληρώσει κανέναν από τους στόχους της Βαρκελώνης για τη φροντίδα των παιδιών*».¹⁴⁹

¹⁴⁹ Στελλάκης, Ν. (2018). Πρόσβαση και η Ποιότητα της Προσχολικής Εκπαίδευσης και Φροντίδας στην Ελλάδα, *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού, ΟΜΕΡ*, 2018, <https://doi.org/10.12681/icw.17943> πρόσβαση στις 16/5/21

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται δείκτες πρόσβασης και ποιότητας για την Ελλάδα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να σχηματίσουμε μία γνώμη για το ποια είναι η κατάσταση της ΠΕΦ στην Ελλάδα και πως θα μπορούσε να βελτιωθεί.

Πίνακας 1: Κριτήρια ποιότητας στην ΠΕΦ

	UNICEF 2008	ECNC & EU συστάσεις
	<u>Πολιτικό πλαίσιο</u>	
1	Γονική άδεια ενός έτους με αποδοχές στο 50 % του μισθού	
2	Εθνικό σχέδιο με προτεραιότητα για τις μη προνομιούχες κοινωνικές κατηγορίες	ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ Investing in children: breaking the cycle of disadvantage 20 February 2013 (2013/112/EU) Μείωση των ανισοτήτων με την επένδυση στην ΠΕΦ Περαιτέρω ανάπτυξη της κοινωνικής ένταξης και τις δυνατότητες ανάπτυξης της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας (ΠΕΦ), χρησιμοποιώντας τη ως κοινωνική επένδυση για την αντιμετώπιση της ανισότητας και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα μη προνομιούχα παιδιά μέσω της έγκαιρης παρέμβασης.
	<u>Πρόσβαση</u>	
3	Επιδοτούμενες υπηρεσίες φροντίδας για το 25 % των παιδιών κάτω των 3	Τουλάχιστον στο 33% των παιδιών κάτω των 3 ετών θα πρέπει να παρέχεται μια θέση σε παιδικό σταθμό
4	Επιδοτούμενες υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης για το 80 % των παιδιών από 4 ετών	Τουλάχιστον το 95% των παιδιών από τεσσάρων ετών έως την έναρξη της υποχρεωτικής (δημοτικής) εκπαίδευσης θα πρέπει να συμμετέχει στην προσχολική εκπαίδευση
	<u>Ποιότητα</u>	
5	Το 80 % του προσωπικού που εργάζεται στην ΠΕΦ θα πρέπει να έχει ειδική εκπαίδευση	Μεγιστοποίηση της επαγγελματικής κατάρτισης του προσωπικού που εργάζεται στην ΠΕΦ Αρχική κατάρτιση, συνεχής εκπαίδευση και συνεχής επαγγελματική ανάπτυξη, αντίστοιχης των δασκάλων του δημοτικού
6	Το 50 % του προσωπικού που εργάζεται στην ΠΕΦ θα πρέπει να έχει τριτοβάθμια εκπαίδευση	Το εξειδικευμένο προσωπικό θα πρέπει να αμειβεται με τον ίδιο μισθό με τους δασκάλους 20% του προσωπικού θα πρέπει να είναι άνδρες (κοίτα, Σημείωση 2)
7	Η αναλογία προσωπικού/παιδιών δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το 1:15 «σε ένα ασφαλές, συνεκτικό, ευαίσθητο, ενθαρρυντικό και επιβραβευστικό περιβάλλον» (σελίδα 23)	1:4 για παιδιά κάτω των 12 μηνών 1: 6 για παιδιά ηλικίας 12-23 μηνών 1: 8 για παιδιά ηλικίας 24-35 μηνών 1: 15 για παιδιά ηλικίας 36-71 μηνών
8	1% του ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν) επενδύεται στην ΠΕΦ	Οι δημόσιες δαπάνες για τις υπηρεσίες για μικρά παιδιά δεν πρέπει να είναι μικρότερες από 1% του ΑΕΠ, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι Τουλάχιστον 5% από το παραπάνω ποσό διατίθεται για την υποστήριξη και τις συμβουλευτικές υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένης της συνεχούς ή ενδοϋπηρεσιακής κατάρτισης και τουλάχιστον 1% για την έρευνα και την παρακολούθηση. Θα πρέπει να υπάρχει ένα πρόγραμμα δαπανών για ανοικοδόμηση κτηρίων και ανακαινίσεις που συνδέονται με το περιβάλλον και τους στόχους υγιεινής. Όταν οι γονείς πληρώνουν για δημόσιες υπηρεσίες ΠΕΦ, τα έξοδα δεν πρέπει να υπερβαίνουν το 15% του καθαρού μηνιαίου εισοδήματος των νοικοκυριών ή το ποσοστό να είναι ακόμη μικρότερο.
	<u>Υποστηρικτικό περιβάλλον</u>	
9	Το ποσοστό της παιδικής φτώχειας θα πρέπει να είναι κάτω του 10%	ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ Investing in children: breaking the cycle of disadvantage 20 February 2013 (2013/112/EU) «Μειώστε την ανισότητα στις μικρές ηλικίες επενδύοντας στην ΠΕΦ»
10	Καθολική πρόσβαση στις βασικές υπηρεσίες υγείας	ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ Investing in children: breaking the cycle of disadvantage 20 February 2013 (2013/112/EU) Αναπτύξτε την ανταπόκριση των συστημάτων υγείας στις ανάγκες των παιδιών από μη προνομιούχα περιβάλλοντα. Βελτώστε την στήριξη της οικογένειας και την ποιότητα των πλαισίων παροχής φροντίδας.

Πηγή : ΟΜΕΡ Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού. Τομ. 14, 2015 Πρόσβαση και η Ποιότητα της Προσχολικής Εκπαίδευσης και Φροντίδας στην Ελλάδα.
<https://doi.org/10.12681/icw.17943>

Θα επικεντρωθούμε στους δείκτες που αφορούν την πρόσβαση και την ποιότητα. Στην πρόσβαση θα δούμε πως εναρμονίζεται η εθνική προσπάθεια με τις συστάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου για ιδιαίτερη μέριμνα για τα παιδιά των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων ώστε να ωφεληθούν από τις υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας στο μέγιστο βαθμό.

5.1. Δείκτες που αφορούν την πρόσβαση

Το 2009 οι ευρωπαϊκές χώρες συμφώνησαν σε έναν από τους 7 στόχους του προγράμματος (ΕΚ 2020), την συμμετοχή του 95% των παιδιών 4+ ετών στην ΠΕΦ.

Η Ευρώπη έφτασε τον στόχο αυτό το 2016. Η ανοδική πορεία συνεχίζεται ,έφτασε 95,4% (το 2017), με 15 χώρες να ξεπερνάνε τον στόχο αυτό.

Η Ελλάδα δεν έφτασε τον στόχο , με ποσοστό **81,5%** (2017) ,από τα μικρότερα της Ευρώπης. (Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη ενημέρωση (2019) έχουμε φτάσει το **85,6%**, ποσοστό που μας κατατάσσει στις τελευταίες θέσεις στην Ευρώπη).

Μαθητές από την ηλικία των 4 έως την αρχική ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης στο δημοτικό επίπεδο, ανά φύλο - ως% του πληθυσμού της αντίστοιχης ηλικιακής ομάδας[educ_uoe_enra10]

Τελευταία ενημέρωση: 20-05-2021

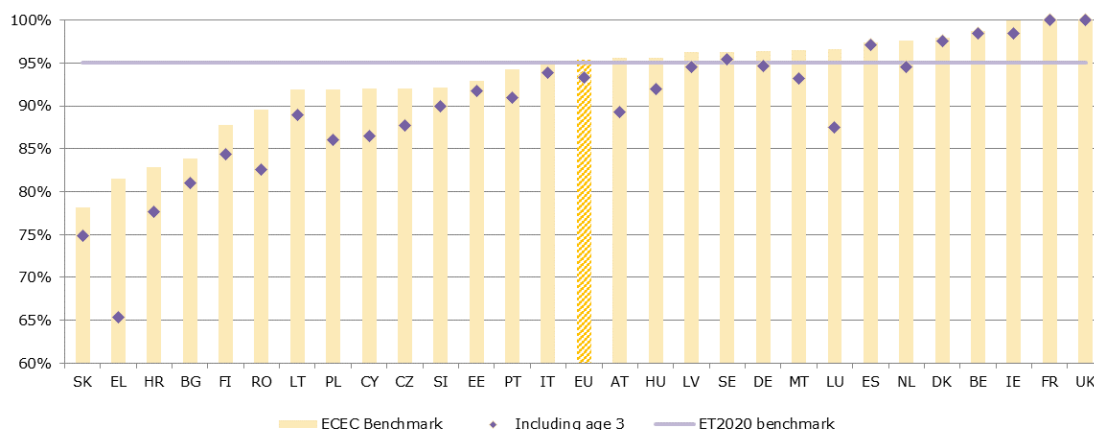
ΧΡΟΝΟΣ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ευρωπαϊκή Ένωση - 27 χώρες	92,8	93,1	93,8	93,9 ^(a)	93,9 ^(a)	94,5	94,9	94,9 ^(a)	94,8	95,3 ^(a)
Ευρωπαϊκή Ένωση - 28 χώρες	93,0	93,3	94,0	94,1 ^(a)	94,2 ^(a)	94,9	95,3	95,4 ^(a)	95,3	95,7 ^(a)
Βέλγιο	99,1	98,1	98,1	98,4	98,4	98,3	98,3	98,7 ^(a)	98,5	98,5
Βουλγαρία	85,3	86,6	87,1	87,8	89,3	89,2	86,5	83,9	82,4	82,7
Τσεχία	89,5	87,8	86,1	85,7	86,4	88,0	90,7	92,0	91,5	90,7
Δανία	98,1	97,9	98,0	98,3	98,1	98,5	98,1	98,0	100,0	98,3
Γερμανία (έως το 1990 πρώην)	96,3	96,4	96,5	97,5	97,4	97,4	96,6	96,4	96,0	95,8
Εσθονία	90,4	89,9	90,0	90,4	91,7	91,9 ^(b)	92,6	92,9	92,8	92,9
Ιρλανδία	100,0	98,6	99,1	99,8	99,7	97,7	98,8	100,0 ^(a)	100,0	100,0 ^(a)
Ελλάδα	74,0	76,0	75,2	76,9 ^(a)	84,0	80,5	79,8	81,5 ^(a)	75,2 ^(a)	85,6
Ισπανία	97,9	97,7	97,4	97,1	97,1 ^(a)	97,7	97,3	97,4	98,0	97,8
Γαλλία	100,0	100,0	100,0	100,0	99,6 ^(b)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0 ^(a)

Πηγή : Eurostat¹⁵⁰

¹⁵⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Eurostat δείκτες για πρόσβαση. (2021). Από διαδίκτυο https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uoe_enra10&lang=en Πρόσβαση στις 30/5/21

Αν κατεβούμε λιγάκι στην ηλικία 3+ (είναι η ηλικία όπου ξεκινά το δεύτερο συνήθως μέρος της προσχολικής εκπαίδευσης, 0-3 και 3-6 στα διαχωρισμένα συστήματα ΠΕΦ), θα παρατηρήσουμε μια μείωση περίπου της τάξης του 2% ακόμη και για τις χώρες που έχουν ξεπεράσει τον στόχο του 95%, με την Ελλάδα να εμφανίζει την μεγαλύτερη απόκλιση με συμμετοχή μόλις **65,3%**. (σχήμα 1).

Σχήμα 1. Συμμετοχή σε προσχολική εκπαίδευση παιδιών ηλικίας (4+ και 3+), 2017 (%)

Source: Eurostat (UOE). Online data code: [educ_uoe_enra10] for the benchmark indicator (counting children from the age of 4 to the starting age of compulsory primary education) and [educ_uoe_enra21], including children from the age of 3.

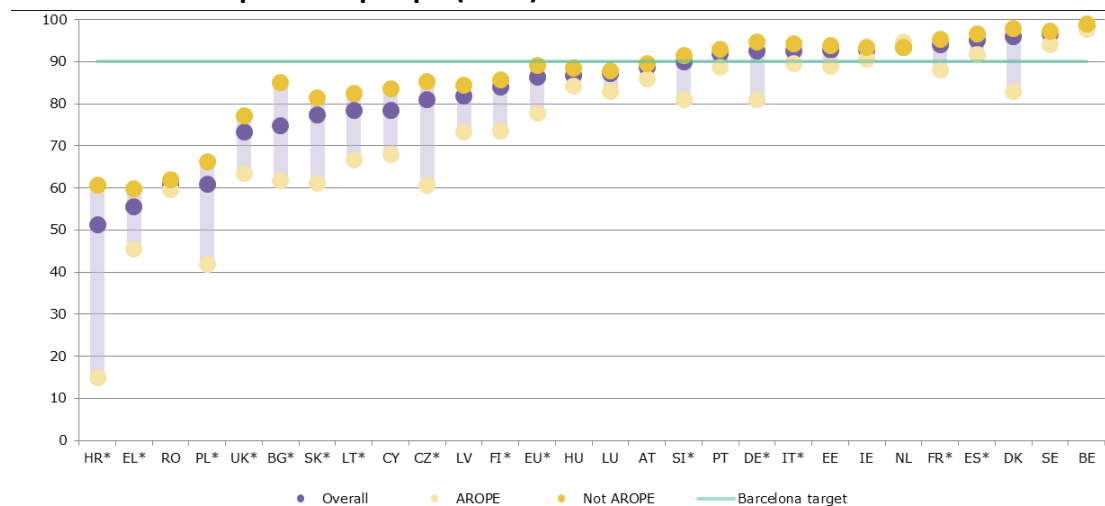
Ο στόχος για τις ηλικίες κάτω των 3 ετών είναι: τουλάχιστον το 33% των παιδιών να απολαμβάνει επιδοτούμενες υπηρεσίες φροντίδας, στόχος πολύ απομακρυσμένος για την Ελλάδα.

Το ποσοστό συμμετοχής στην ΠΕΦ στην Ελλάδα γίνεται εξαιρετικά μικρό για τις ηλικίες κάτω των 3 ετών, κάτω του 10%, αν και μπορούμε να μιλάμε μόνο με εκτιμήσεις γιατί πολλές από τις προσφερόμενες υπηρεσίες δεν ανήκουν στην κατηγορία ISCED 0. Αυτό μας δείχνει ότι η Ελλάδα ανήκει στο μεσογειακό μοντέλο, που δίνει πολιτιστική έμφαση στον ρόλο και την παρουσία των μητέρων στα πρώτα χρόνια της παιδικής ηλικίας, τους ισχυρούς οικογενειακούς δεσμούς και την υψηλή εξάρτηση από την εκτεταμένη οικογένεια για την υποστήριξη των αναγκών παιδικής μέριμνας¹⁵¹.

151. Chiara Saraceno, 2008, Όντας νέοι στην Ιταλία: Τα παράδοξα μιας Οικογενειακής Εταιρείας, από: European Journal of Social Quality (Τόμος 2, Τεύχος 2.)

Οι έρευνες έχουν δείξει ότι η υψηλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα ενισχύει την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών ενώ βελτιώνει τις γνωστικές τους δεξιότητες, με τα παιδιά των ευάλωτων κοινωνικά ομάδων να ωφελούνται περισσότερο. Ωστόσο όπως θα δούμε παρακάτω, (σχήμα 2) τα παιδιά που βιώνουν το κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, συγκρινόμενα με αυτά που δεν βρίσκονται σε μειονεκτούντα περιβάλλοντα, συμμετέχουν λιγότερο σε δομές ΠΕΦ. Σε δομές ιδρυματικής φροντίδας, τα παιδιά μπορεί να μην συμμετέχουν πλήρως στη γενική και συμπεριληπτική εκπαίδευση. Τα παιδιά με αναπηρία, τα παιδιά μεταναστών και αυτά που ζουν σε αγροτικές ή απομακρυσμένες περιοχές ενδέχεται να μην είναι σε θέση να παρακολουθούν πολλές από τις σχολικές δραστηριότητες. Εμπόδια μπορεί να είναι, μεταξύ άλλων, η οικονομική προσιτότητα, η έλλειψη κατάλληλης υποδομής, η ανεπαρκής προσβασιμότητα ή τα γλωσσικά προβλήματα¹⁵². Το χάσμα είναι μεγαλύτερο για παιδιά κάτω των 3 ετών, αλλά και για τα παιδιά από 3 έως την έναρξη της δημοτικής εκπαίδευσης, μπορεί η διαφορά να είναι μικρότερη, αλλά είναι αξιοσημείωτη και είναι περίπου της τάξης του 11%. Στην Ελλάδα η διαφορά είναι της τάξης του 15%.

Σχήμα 2. Συμμετοχή στην επίσημη παιδική μέριμνα ή εκπαίδευση παιδιών ηλικίας 3 έως την ελάχιστη υποχρεωτική σχολική ηλικία, ανά κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο (2016)

Source: European Commission, DG JRC calculations based on Eurostat data: 2016 EU-SILC microdata.

Note: * = difference between AROPE and not AROPE are statistically significant ($p < 0.05$).

¹⁵² Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021). Σύσταση του Συμβουλίου για τη θέσπιση ευρωπαϊκής εγγύησης για τα παιδιά. {SWD(2021) 62 final}. Διαδίκτυο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0137&from=EN>

5.1.1 Εγγύηση θέσης στην ΠΕΦ

Η καθολική πρόσβαση στην ΠΕΦ αντιμετωπίζεται με δύο διαφορετικές προσεγγίσεις στην Ευρώπη. Ορισμένες χώρες παρέχουν το **νόμιμο δικαίωμα** βάση του οποίου οι δημόσιες αρχές οφείλουν να βρίσκουν μία θέση για κάθε παιδί, του οποίου η ηλικιακή ομάδα καλύπτεται από το εν λόγω δικαίωμα και του οποίου οι γονείς ζητούν μία θέση. Υπάρχουν επίσης χώρες οι οποίες καθιστούν **υποχρεωτική** την συμμετοχή στην ΠΕΦ και συνεπώς πρέπει να εξασφαλίσουν επαρκή αριθμό θέσεων για όλα τα παιδιά της ηλικιακής ομάδας που καλύπτεται από αυτήν τη νομική υποχρέωση. Υπάρχουν επίσης σημαντικές διαφορές ως προς την ηλικία στην οποία τα παιδιά έχουν εγγυημένη θέση στην ΠΕΦ.

Μόνο το ένα τέταρτο των ευρωπαϊκών χωρών εγγυάται μία θέση για τα τελευταία ένα δύο έτη στα συστήματα ΠΕΦ και αφορούν την προετοιμασία για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και είναι υποχρεωτική. Επίσης στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες η πρόβλεψη για παροχή ΠΕΦ είναι στις 20 με 29 ώρες την εβδομάδα. Όπως γίνεται αντιληπτό με τις εβδομαδιαίες αυτές ώρες λειτουργίας προβλέπεται να καλύπτεται το εκπαιδευτικό κομμάτι ενώ δεν φαίνεται να καλύπτονται οι ανάγκες των εργαζόμενων γονιών με πλήρες ωράριο.

Στην Ελλάδα μόλις πρόσφατα η περίοδος υποχρεωτικής φοίτησης στην προσχολική εκπαίδευση έχει επεκταθεί από ένα σε δύο έτη (4-6 ετών). Οι εβδομαδιαίες ώρες παρακολούθησης του υποχρεωτικού προγράμματος είναι 25 . Υπάρχει πρόβλεψη για επιμήκυνση άλλων 20 ωρών σε προαιρετικό ολοήμερο πρόγραμμα που διαρκεί ως τις 16.00 για όσους γονείς το χρειάζονται, όπως επίσης και πρωινό προαιρετικό ωράριο πριν την έναρξη των κανονικών δραστηριοτήτων. Το γεγονός αυτό θα αλλάξει πολύ το ποσοστό συμμετοχής των παιδιών στην ΠΕΦ στα στατιστικά δεδομένα για την Ελλάδα καθώς εξισώνεται το ποσοστό των τετράχρονων που συμμετέχουν με αυτό των πεντάχρονων που ήταν πολύ μεγαλύτερο. Οι ελληνικές δημόσιες αρχές έχουν να κερδίσουν ένα στοίχημα και αυτό είναι να φροντίσουν να βρουν κατάλληλους χώρους, αίθουσες διδασκαλίας γιατί ειδικά στα μεγάλα αστικά κέντρα δεν έγινε έγκαιρος σχεδιασμός και πρόβλεψη για τον διπλασιασμό των εγγυημένων θέσεων για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας με την επέκταση της υποχρεωτικής φοίτησης και για τα προνήπια.

5.1.2. Οικονομικά προσιτές υπηρεσίες Π.Ε.Φ.

Προσιτό κόστος: θα πρέπει να μπορούν να απολαμβάνουν όλο και περισσότερες οικογένειες παιδιών προσχολικής ηλικίας τις υπηρεσίες ΠΕΦ δωρεάν.

Στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες οι γονείς πρέπει να πληρώνουν δίδακτρα για τα πρώτα χρόνια. Η δωρεάν παροχή ΠΕΦ αυξάνεται αισθητά στην ηλικία των 3 ετών και γίνεται σχεδόν καθολική για το τελευταίο έτος πριν την έναρξη της υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Είναι πολύ βασικό να υπάρχει εγγύηση θέσης για κάθε παιδί προκειμένου να εξασφαλιστεί η πρόσβαση στην δωρεάν ΠΕΦ. Χωρίς αυτήν την πρόβλεψη και την υποστήριξη του δικαιώματος αυτού των παιδιών, μπορεί να υπάρξουν μεγάλες λίστες αναμονής ή τα κριτήρια επιλογής για την πρόσβαση να είναι πολύπλοκα. Στις πιο πολλές χώρες εφαρμόζονται πολιτικές που προσφέρουν θέση και μειώσεις διδάκτρων σε παιδιά ευάλωτων κοινωνικά ομάδων.

Στην Ελλάδα όπως έχουμε προαναφέρει εγγυημένη δωρεάν πρόσβαση παρέχεται μόνο με την υποχρεωτική δίχρονη προσχολική εκπαίδευση.

Για τις ηλικίες κάτω των 4 ετών η προσχολική φροντίδα παρέχεται σε βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς αρμοδιότητας των δήμων. Δεν εμπίπτουν στην υποχρεωτική εκπαίδευση, άρα δεν χρηματοδοτούνται από το υπουργείο παιδείας, αλλά από το υπουργείο εσωτερικών, μέσω δήμων. Είναι δικαιούχοι συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων.

Προτεραιότητα εγγραφής έχουν τα παιδιά εργαζόμενων γονέων, τα παιδιά των ανέργων και τα παιδιά αδύναμων οικογενειών (όπως ορφανά, παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών, παιδιά γυναικών που στεγάζονται στο δίκτυο δομών που προστατεύουν γυναίκες που βίωσαν βία, παιδιά που προέρχονται από οικογένειες με σωματική και ψυχική αναπηρία, παιδιά πολύτεκνων οικογενειών κλπ.). Οι μηνιαίες χρεώσεις είναι σύμφωνα με κοινωνικά κριτήρια, μπορεί να είναι και μηδενικά για όσες οικογένειες έχουν εισόδημα μικρότερο από 15.000 €¹⁵³.

Η δράση «Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής 2018-2019»¹⁵⁴, που εντάσσεται στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (ΕΠΑΝΑΔ), ΕΣΠΑ (2014-2020), επιδοτεί βρεφικούς, βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς ώστε να παρέχονται θέσεις φιλοξενίας, σε βρέφη, νήπια και παιδιά στις αντίστοιχες δομές. Οι ωφελούμενοι λαμβάνουν ένα αντίτιμο-voucher το οποίο καταβάλλεται από την Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης. Στόχος της δράσης είναι οι ωφελημένες μητέρες να μπορέσουν να διευκολυνθούν για να εργαστούν και να εναρμονιστεί η οικογενειακή με την επαγγελματική ζωή τους χρησιμοποιώντας τις υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας.

¹⁵³Megalonidou, C. (2020). *The quality of early childhood services and care in Greece*, International Journal of Child Care and Education Policy, art. 9. ,Springer

Διαδίκτυο: <https://ijccep.springeropen.com/articles/10.1186/s40723-020-00074-2> Πρόσβαση στις 21/5/21

¹⁵⁴Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Eurydice Ελλάδα: *Χρηματοδότηση της Προσχολικής και της Σχολικής Εκπαίδευσης*, (Μάρτιος 2020). Διαδίκτυο: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-and-school-education-funding-33_el . Πρόσβαση στις 22/5/21.

5.2. Εθνικές δράσεις για βελτιώσεις της πρόσβασης στην ΠΕΦ/ μέριμνα για ευάλωτες κοινωνικά ομάδες

Σύμφωνα με το «Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα δικαιώματα του Παιδιού»¹⁵⁵, που εκπονήθηκε από την γενική γραμματεία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, το δικαίωμα στην εκπαίδευση είναι ένας από τους 7 άξονες υψηλής προτεραιότητας. Το σχέδιο Δράσης ενέκρινε το Κυβερνητικό Συμβούλιο Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΥΣΚΟΙΠ). Σκοπός του είναι να ανακουφίσει όσους έπληξε περισσότερο η κρίση αλλά και η σταδιακή συγκρότηση κοινωνικού κράτους.

Μεταξύ των νέων δράσεων που περιλαμβάνονται είναι:

Ο ν. 4521/2018 του Υπουργείου Παιδείας με την ψήφιση του οποίου ρυθμίζεται η δίχρονη υποχρεωτική προσχολική εκπαίδευση: Στόχος είναι η πρόληψη της σχολικής αποτυχίας, του λειτουργικού αλφαριθμητισμού, η μείωση της σχολικής διαρροής καθώς και η ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα μαθητών που προέρχονται από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Δωρεάν πρόσβαση για περισσότερα παιδιά σε βρεφονηπιακούς σταθμούς (από 79.000 παιδιά το 2015 σε 127.000 το 2018), (Υπουργεία Εσωτερικών και Εργασίας).

Η ίδρυση περισσότερων βρεφονηπιακών σταθμών (10.000 νέες θέσεις το 2018-19), με στόχο μέχρι το 2021 να καλυφθεί η ζήτηση. Τα τελευταία χρόνια στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις που γίνονται για να βελτιωθεί η ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης, η *Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση (ΕΑΕ)* και η *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, κατέχουν σημαντική θέση.

Στην ελληνική εκπαιδευτική πολιτική υποστηρίζεται το δικαίωμα των μαθητών με **αναπηρία ή / και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες** για ισότιμη πρόσβαση στο εκπαιδευτικό αγαθό. Αποτελεί βασικό πυλώνα του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. Ομοίως το Υπουργείο Παιδείας υλοποιεί το *Στρατηγικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότιμη Πρόσβαση των Μαθητών με Αναπηρία*, το οποίο περιλαμβάνει στόχους σε αρκετούς τομείς παρέμβασης. Ενδεικτικά είναι: η αναθεώρηση του νομικού πλαισίου, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε διαφοροποιημένη διδασκαλία, η ενίσχυση της φυσικής και ψηφιακής προσβασιμότητας, επαρκείς πόροι, προώθηση προγραμμάτων ενταξιακής εκπαίδευσης, συλλογή στατιστικών στοιχείων για τα παιδιά με αναπηρία ή και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, η πρώιμη παρέμβαση, η αποτίμηση της λειτουργίας των τμημάτων ένταξης και της παράλληλης στήριξης¹⁵⁶. **Ο νόμος 3699/2008**, και η

¹⁵⁵ Υπουργείο Δικαιοσύνης Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού* (Νοέμβριος 2018).

Διαδίκτυο <https://government.gov.gr/ethniko-schedio-drasis-gia-ta-dikeomata-tou-pediou/> πρόσβαση στις 22/5/2021.

¹⁵⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Eurymdice, Ελλάδα. (Μάρτιος 2021). *Παιδαγωγική Υποστήριξη και Καθοδήγηση*.

Διαδίκτυο: https://eacea.ec.europa.eu/nationalpolicies/eurydice/content/educational-support-and-guidance-27_el πρόσβαση στις 23/5/2021

αναθεώρησή του, προσδιορίζουν το ισχύον θεσμικό πλαίσιο για την **Ειδική Αγωγή** και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Παρόμοια μέριμνα δείχνει το ελληνικό κράτος και για την **Διαπολιτισμική Εκπαίδευση** (νόμος 4415/2016) που σαν σκοπό έχει την άρση των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού παιδιών που προέρχονται από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες. Μαθητές με ιδιαίτερες κοινωνικές, εκπαιδευτικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες μπορούν και πρέπει να ενσωματωθούν με αρμονικό τρόπο στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Ένα σύνολο αντισταθμιστικών και υποστηρικτικών δομών και μέτρων εξυπηρετούν τους σκοπούς της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης όπως: ο θεσμός των Διαπολιτισμικών και Μειονοτικών σχολείων, καθώς και ο θεσμός των Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας για την προώθηση της ισότιμης ένταξης στο εκπαιδευτικό σύστημα (ιδιαίτερα Πρωτοβάθμια + Προσχολική Εκπαίδευση) των μαθητών από περιοχές με χαμηλούς εκπαιδευτικούς και κοινωνικοοικονομικούς δείκτες.

Το έργο «Νέο Σχολείο» αφορά την ένταξη παιδιών από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες. Φορέας υλοποίησης είναι η επιτελική δομή ΕΣΠΑ του ΥΠΑΙΘ μαζί με άλλους φορείς Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά. Ενίσχυση της πρόσβασης και φοίτησης των παιδιών Ρομά με παράλληλη στήριξη στο νηπιαγωγείο, με σκοπό την εξοικείωση τους με το σχολείο και την παραμονή τους σε αυτό καθ όλη τη διάρκεια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Εκπαίδευση των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη. Ένταξη του συνόλου των παιδιών προσχολικής ηλικίας με τις πολιτισμικές και γλωσσικές τους ιδιαιτερότητες στο εκπαιδευτικό σύστημα, επιμόρφωση εκπαιδευτικών στη διαπολιτισμική αγωγή, συμβουλευτική υποστήριξη των οικογενειών.

Εκπαίδευση των προσφυγοπαίδων έως 15 ετών στο εκπαιδευτικό σύστημα¹⁵⁷. Για την προσχολική ηλικία προβλέπεται η εγκατάσταση προκατασκευασμένων μονάδων εντός των δομών ΔΥΕΠ καθώς τα νηπιαγωγεία βρίσκονται μέσα στις δομές φιλοξενία και η στελέχωσή τους με αναπληρωτές εκπαιδευτικούς. Τα παιδιά που δεν ζουν σε δομές φιλοξενίας αλλά σε διαμερίσματα ή άλλους χώρους σε αστικά κέντρα μπορούν να φοιτήσουν κανονικά σε νηπιαγωγεία της περιοχής όπου μένουν. Οι ΔΥΕΠ άρχισαν να λειτουργούν από την σχολική χρονιά 2017-2018 για την προσχολική εκπαίδευση. Η Δράση αυτή αποσκοπεί στην υποστήριξη της ομαλής ένταξης των παιδιών των τρίτων χωρών στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας μας που τους φιλοξενεί. Μέσα από την οργάνωση κατάλληλων προγραμμάτων, εκπαιδευτικών παρεμβάσεων και πολιτιστικών

¹⁵⁷ Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Επιτελική δομή ΕΣΠΑ, Ένταξη Προσφυγόπαιδων, ηλικίας έως 15 ετών, στο Εκπαιδευτικό Σύστημα Διαδίκτυο <https://www.epiteliki.minedu.gov.gr/?p=1252&lang=el> πρόσβαση στις 24/5/2021

δραστηριοτήτων, υποστηρίζεται η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης ξένης γλώσσας, η εξασφάλιση της ψυχοκοινωνικής στήριξης των παιδιών, η ενσωμάτωση τους στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και η βελτίωση έτσι της κοινωνικής συνοχής.

5.3. Δείκτες που αφορούν την ποιότητα

5.3.1. Προσωπικό υψηλής ειδίκευσης για ολόκληρη την ΠΕΦ

Το προσωπικό της ΠΕΦ υποστηρίζει την ανάπτυξη των παιδιών καθώς τα καθοδηγεί στις καθημερινές τους δραστηριότητες και είναι υπεύθυνο για τις εμπειρίες που αποκτούν, την υγεία και την ευημερία τους.

Το προσωπικό υψηλής ειδίκευσης με προπτυχιακές ή υψηλότερου επιπέδου σπουδές, είναι πιθανότερο να χρησιμοποιεί κατάλληλες παιδαγωγικές προσεγγίσεις, να δημιουργεί μαθησιακό περιβάλλον με κίνητρα και να παρέχει καλή φροντίδα και υποστήριξη. Η αρχική εκπαίδευση και η συνεχής επαγγελματική ανάπτυξη πρέπει να είναι της υψηλότερης ποιότητας και η πρόσβαση σε επαγγελματική υποστήριξη καθ' όλη τη σταδιοδρομία τους είναι απαραίτητη. Η υψηλή ελάχιστη απαίτηση για το επίπεδο των σπουδών για το προσωπικό της ΠΕΦ, είναι πολύ σημαντική για την αναβάθμιση του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού καθώς και των αμοιβών τους καθιστώντας το ελκυστικό. Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού είναι ιδιαίτερα ελκυστικό στην Ελλάδα αλλά λείπουν οι ευκαιρίες και τα κίνητρα για βελτίωση του επαγγελματισμού.

Οι εκπαιδευτικοί είναι κυρίως γυναίκες. Στην Ε.Ε. το ποσοστό των γυναικών εκπαιδευτικών μειώνεται καθώς μεγαλώνει η βαθμίδα της εκπαίδευσης. Οι γυναίκες εκπαιδευτικοί αντιπροσωπεύουν το 95,7% του δυναμικού της προσχολικής εκπαίδευσης¹⁵⁸, το 85,5% της πρωτοβάθμιας και το 64,7 της δευτεροβάθμιας. Αποτελεί ιδιαίτερη πρόκληση η προσέλκυση ανδρών στη διδασκαλία ιδιαίτερα στην προσχολική εκπαίδευση. Το 2017 στην Ε.Ε εργαζόνταν 1.5 εκατομμύρια εκπαιδευτικοί στην ΠΕΦ. Αν αυξηθεί η ελκυστικότητα του επαγγέλματος, μπορεί αυτό να συμβάλλει στην αύξηση και διαφοροποίηση των υποψήφιων εκπαιδευτικών. Το εργασιακό περιβάλλον, οι συνθήκες που επικρατούν, ο μισθός και τα επιδόματα σχετίζονται άμεσα με την ποιότητα του προσωπικού. Με τον τρόπο αυτό προσελκύεται προσωπικό ανώτερης εκπαίδευσης και λαμβάνουν μεγαλύτερη ικανοποίηση από την εργασία τους και ως εκ τούτου, επηρεάζεται η ποιότητα της παρεχόμενης ΠΕΦ.

Στην Ελλάδα ενώ το επάγγελμα του εκπαιδευτικού ήταν παραδοσιακά πολύ ελκυστικό, τα τελευταία χρόνια η αβεβαιότητα στην εύρεση εργασίας μετά την αποφοίτηση από τα παιδαγωγικά πανεπιστημιακά τμήματα της χώρας, ο μηδενικός διορισμός νηπιαγωγών, οι ελαστικοί όροι εργασίας με το καθεστώς του αναπληρωτή εκπαιδευτικού, οδήγησαν στο

¹⁵⁸ European Commission .Education and Training MONITOR 2019 διαδίκτυο <https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/volume-1-2019-education-and-training-monitor.pdf> πρόσβαση στις 29/5/21

να μειωθεί το ενδιαφέρον των νέων να ακολουθήσουν αυτό το επάγγελμα, όπως παρατηρείται και στις βάσεις εισαγωγής για τα πανεπιστημιακά τμήματα προσχολικής εκπαίδευσης. Οι απόφοιτοι των παιδαγωγικών σχολών προσχολικής εκπαίδευσης και οι νέοι ηλικιακά εκπαιδευτικοί στο επάγγελμα επιδίδονται σε ένα ατέρμονο αγώνα απόκτησης μεταπτυχιακών τίτλων, εξειδικεύσεων σε ειδική αγωγή και διαπολιτισμική εκπαίδευση, δεξιοτήτων στις νέες τεχνολογίες για να γίνουν ανταγωνιστικοί σε μία αγορά εργασίας όπου η προσφορά είναι πολλαπλάσια της ζήτησης.

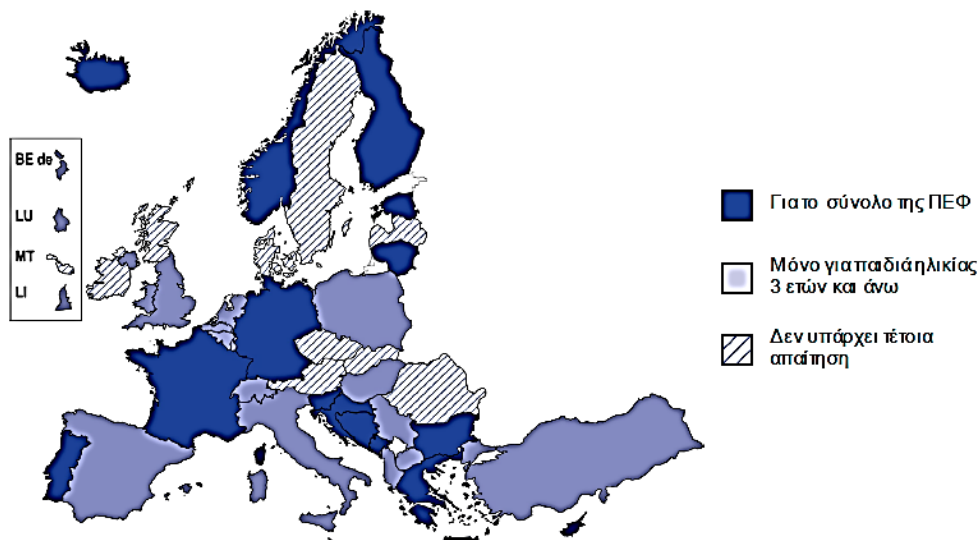
Και όλο αυτό μέσα σε ένα πλαίσιο όπου το 43,1% (το 2017) των μόνιμων εκπαιδευτικών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι πάνω από 50 ετών¹⁵⁹.

Σε ολόκληρη την ΕΕ υπάρχει μεγάλη κλίμακα διαφορετικών ελάχιστων απαιτούμενων προσόντων για το προσωπικό της ΠΕΦ, που εκτείνονται από μηδενικά προσόντα έως προσόντα πανεπιστημιακού επιπέδου. Στόχος της Ε.Ε. είναι οι εργαζόμενοι στην ΠΕΦ να είναι κάτοχοι τουλάχιστον bachelor (ISCEDD 6), κάτι που εμφανίζεται μόνο στο ένα τρίτο των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών συστημάτων και μάλιστα για την ηλικιακή ομάδα παιδιών άνω των τριών ετών.

Ο δείκτης αυτός όσον αφορά την Ελλάδα, είναι ο μόνος που αριθμητικά τουλάχιστον παρουσιάζεται εναρμονισμένος με τον στόχο της Ε.Ε. που είναι η τριτοβάθμια εκπαίδευση όσων εργάζονται στην προσχολική εκπαίδευση. Όπως φαίνεται στο παρακάτω σχήμα¹⁶⁰ οι εργαζόμενοι στην ΠΕΦ στην Ελλάδα είναι απόφοιτοι Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ISCED 6). Αυτό αφορά την ΠΕΦ στο σύνολό της, (0-3 ετών και 3-6 ετών).

¹⁵⁹ European Commission .Education and Training MONITOR 2019. Διαδίκτυο <https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/volume-1-2019-education-and-training-monitor.pdf> πρόσβαση στις 30/5/21

¹⁶⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΑΕΑ. Ευρυδίκη. Σύνομη επισκόπηση. Βασικά στοιχεία για την Προσχολική Εκπαίδευση και Φροντίδα στην Ευρώπη. (2019) Διαδίκτυο <https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/fd227cc1-ddac-11e9-9c4e-01aa75ed71a1/language-el/format-IKHPDF/source-105534509> πρόσβαση στις 27/5/21.

Πηγή: Ευρυδίκη.

Η ποιότητα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών απαιτεί μεγάλη προσοχή. Η αρχική εκπαίδευση είναι πιο αποτελεσματική όταν η παιδαγωγική θεωρία συνδυάζεται τόσο με τη γνώση του αντικειμένου στη θεωρία όσο και με την επαρκή διδακτική εμπειρία στην τάξη.

Στην Ελλάδα προβληματίζει κάπως τόσο η αρχική κατάρτιση (π.χ. πρακτική άσκηση φοιτητριών), η επιμόρφωση των εν ενεργεία νηπιαγωγών, η έλλειψη υποστήριξης από εξειδικευμένο προσωπικό (π.χ. ψυχολόγοι, λογοθεραπευτές, εργασιοθεραπευτές). Η συμμετοχή στην συνεχή επαγγελματική εξέλιξη είναι χαμηλή και δεν είναι σωστά εστιασμένη.

Ένα άλλο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί προσχολικής ηλικίας είναι ότι επωμίζονται μεγάλο γραφειοκρατικό και διοικητικό έργο παράλληλα με το διδακτικό γιατί στην πλειοψηφία τους τα νηπιαγωγεία είναι μικρές σχολικές μονάδες. Η διεύθυνση ενός νηπιαγωγείου συνδυάζεται με ένα απαιτητικό μίγμα καθηκόντων που σχετίζονται τόσο με την διοίκηση όσο και με την διδασκαλία. Οι διευθύντριες των σχολείων δεν λαμβάνουν την κατάρτιση ή την συνεχιζόμενη στήριξη που χρειάζονται για αυτά τα διαφορετικά καθήκοντα. Ωστόσο η αποτελεσματική διεύθυνση των σχολικών μονάδων έχει θετική επίδραση και στην εξέλιξη των μαθητών, στην ποιότητα της διδασκαλίας και στον ενθουσιασμό και απόδοση του υπόλοιπου εκπαιδευτικού προσωπικού.

5.3.2. Χρηματοδότηση της ΠΕΦ

Στόχος του κράτους είναι η παροχή δημόσιας, δωρεάν και υψηλής ποιότητας παιδείας για όλους την οποία χρηματοδοτεί. Η παγκόσμια οικονομική και χρηματοοικονομική κρίση που έχει επιδεινωθεί περισσότερο το τελευταίο έτος με

την πανδημία COVID-19 αποτελεί μία τεράστια πρόκληση με σημαντικές επιπτώσεις στους προϋπολογισμούς.

Η χρηματοδότηση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης πραγματοποιείται σε κεντρικό επίπεδο από τον κρατικό προϋπολογισμό μέσω του τακτικού προϋπολογισμού και του προγράμματος δημόσιων επενδύσεων. Το 2018, το 3,9% του ΑΠ της Ελλάδας πήγε στην εκπαίδευση, ποσοστό που είναι από τα χαμηλότερα στην Ε.Ε. (μέσος όρος ΕΕ-27: 4,6%). Μόνο το 8,3% των συνολικών κρατικών δαπανών επενδύθηκε στην εκπαίδευση το 2018(ΕΕ-27:9,9%). Οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση είναι **χαμηλότερες** από τις αντίστοιχες των περισσότερων χωρών της ΕΕ και αφορούν σε μεγάλο βαθμό τους μισθούς των εκπαιδευτικών. Υπάρχει μια μικρή αλλά συνεχή μείωση της χρηματοδότησης της εκπαίδευσης τα τελευταία χρόνια. Η αυτή μείωση αφορούσε τα υλικά διδασκαλίας, τη θέρμανση και την ηλεκτρική ενέργεια, επενδύσεις σε υπολογιστές κτίρια, αλλά και μειώσεις στους μισθούς εκπαιδευτικών.

Κατά μέσο όρο οι χώρες της ΕΕ από το σύνολο των δημόσιων δαπανών τους για την εκπαίδευση, αφιερώνουν περίπου το ένα τρίτο για την προσχολική και πρωτοβάθμια βαθμίδα.

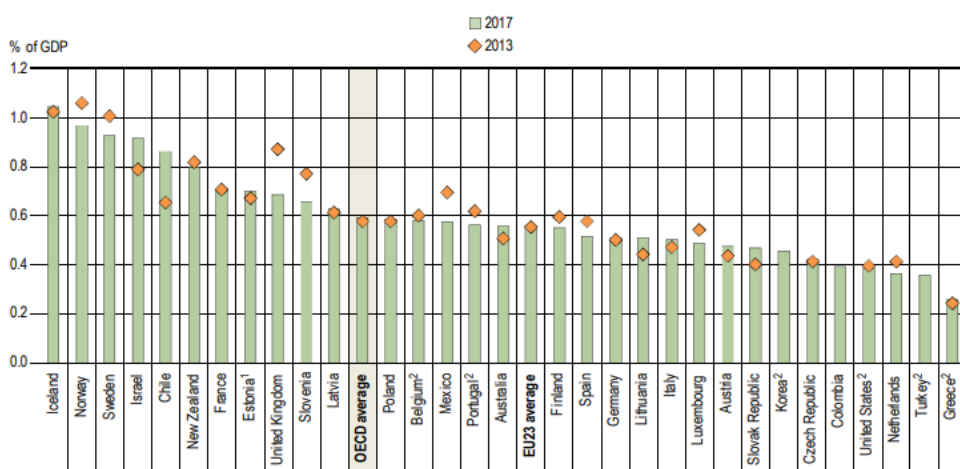
Οι Δημόσιες δαπάνες που αφορούν τις υπηρεσίες για μικρά παιδιά δεν πρέπει να είναι μικρότερη από 1% του ΑΕΠ, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι που καθορίζονται για τις υπηρεσίες τόσο για τα παιδιά κάτω των τριών ετών όσο και αυτά άνω των τριών. Το Συμβούλιο της ΕΕ το 2019 έκανε ειδική σύσταση στην Ελλάδα από την οποία ζήτησε να κάνει επενδύσεις στην εκπαίδευση και στις δεξιότητες των εκπαιδευτικών.¹⁶¹

Στον παρακάτω πίνακα βλέπουμε ότι η Ελλάδα κατέχει την τελευταία θέση στην χρηματοδότηση της προσχολικής εκπαίδευσης για ηλικίες 3-5 ετών. (ΟΟΣΑ 2020)

¹⁶¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019 ΕΛΛΑΔΑ. Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Από Διαδίκτυο https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-greece_el.pdf πρόσβαση στις 30/5/21

Figure B2.4. Expenditure on all children aged 3 to 5 enrolled in early childhood education and care (ISCED 0) and primary education as a percentage of GDP (2013 and 2017)

Public and private institutions

1. Year of reference 2014 instead of 2013.

2. Excludes ISCED 01 programmes.

Countries are ranked in descending order of expenditure as a percentage of GDP in 2017.

Source: OECD (2020), Table B2.4. See Source section for more information and Annex 3 for notes (<https://doi.org/10.1787/69096873-en>).

5.3.3. Αξιολόγηση – Εποπτεία

Η αξιολόγηση των δομών ΠΕΦ είναι ένας τρόπος διασφάλισης της ποιότητας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και Κοινοβούλιο συνιστούν στα κράτη μέλη να δημιουργήσουν διάφανα συστήματα αξιολόγησης στην εκπαίδευση¹⁶². Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση μπορεί να αναφέρεται από το επίπεδο της σχολικής μονάδας, έως το εθνικό, ευρωπαϊκό ή διεθνές επίπεδο. Είναι αρχική, διαμορφωτική ή τελική ανάλογα με το χρόνο και τις επιδιώξεις που μπορεί να έχει.

Ανάλογα με τις διαδικασίες που ακολουθούνται και τους φορείς που συμμετέχουν έχουμε εξωτερική, εσωτερική αξιολόγηση ή και αυτοαξιολόγηση. Η εξωτερική αξιολόγηση γίνεται από αξιολογητές οι οποίοι δεν συμμετέχουν στις δραστηριότητες του σχολείου που αξιολογείται. Η εσωτερική από την άλλη διενεργείται από πρόσωπα που έχουν άμεση συμμετοχή στα σχολεία όπως είναι ο διευθυντής σχολικής μονάδας, οι εκπαιδευτικοί, οι μαθητές. Η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού είναι στην κατεύθυνση διαμόρφωσης κρίσης για το έργο του, με σκοπό την βελτίωση της διδασκαλίας του.

Η αξιολόγηση των σχολικών μονάδων είναι μία διαδεδομένη προσέγγιση για την διασφάλιση της ποιότητας σε όλη την Ευρώπη. Σε 26 χώρες, διενεργείται τόσο εξωτερική όσο και εσωτερική αξιολόγηση των σχολείων. Συνυπάρχει με άλλες προσεγγίσεις όπως είναι η παρακολούθηση όλου του εκπαιδευτικού συστήματος ή η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών.

¹⁶² Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Συμπεράσματα του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 2014, για τη διασφάλιση της ποιότητας στην εκπαίδευση και κατάρτιση (2014/C 183/07). Ανάκτηση από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(07\)&from=NL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(07)&from=NL) Πρόσβαση στις 12/09/2021.

Στην Ελλάδα για την προσχολική εκπαίδευση έχει διαμορφωθεί ένα ολοκληρωμένο σύστημα διασφάλισης της ποιότητας με τη νομοθέτηση μέτρων και μορφών εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης σε επίπεδο σχολικών μονάδων προσχολικής εκπαίδευσης, στελεχών εκπαίδευσης, εκπαιδευτικού συστήματος¹⁶³.

Το σύστημα αξιολόγησης στην Ελλάδα είναι συγκεντρωτικό καθώς το κράτος και πιο συγκεκριμένα το υπουργείο, είναι αυτό που συλλέγει πληροφορίες, τις αξιολογεί και λαμβάνει αποφάσεις. Ρόλους καθαρά συμβουλευτικούς έχουν και διάφοροι φορείς όπως είναι το ΙΕΠ (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής) και η ΑΔΙΠΠΔΕ (Αρχή διασφάλισης της ποιότητας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση). Η τοπική αυτοδιοίκηση σε αντίθεση με πολλά κράτη μέλη, δεν συμμετέχει στην διαδικασία αξιολόγησης.

Είναι γεγονός ωστόσο ότι υπάρχει απόσταση σε αυτό που προγραμματίζεται και αυτό που τίθεται σε ισχύ. Αξιολόγηση εκπαιδευτικών και σχολικής μονάδας επί της ουσίας δεν γίνεται. Βρίσκεται σε μια θεσμική αχρηστεία εδώ και πολλά χρόνια. Συναντώνται δυσκολίες στην εφαρμογή των πολιτικών που αφορούν αξιολόγηση. Η αξιολόγηση είναι συνδεδεμένη με μια σκοτεινή περίοδο επιθεωρητισμού στο ελληνικό δημόσιο σχολείο όπου ελέγχονταν όχι μόνο οι σχολικές δραστηριότητες των εκπαιδευτικών αλλά και η καθημερινή τους ζωή καθώς και οι πεποιθήσεις και οι ιδέες τους. Έτσι παρότι από την δεκαετία του 80 αντικαταστάθηκε ο επιθεωρητής με τον θεσμό του σχολικού συμβούλου, η αξιολόγηση δεν προχώρησε σταματώντας και πάλι στην αντίδραση εκπαιδευτικών και συνδικαλιστών. Η χώρα από την δεκαετία του 90 κινείται προς μία κατεύθυνση να ακολουθήσει τις διεθνείς τάσεις. Αυξήθηκε το επίπεδο συντονισμού με άλλα ευρωπαϊκά συστήματα προκειμένου να εφαρμοστούν κοινές πολιτικές που προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Από την μία λοιπόν έχουμε τις κυβερνητικές πρωτοβουλίες όπου οι πολιτικοί αποφασίζουν χωρίς να νιώθουν την ανάγκη να αναπτύξουν κουλτούρα ανοιχτού διαλόγου και από την άλλη χάνουν κάθε έλεγχο στην εφαρμογή των αποφάσεων τους από φόβο για το πολιτικό κόστος¹⁶⁴.

Η ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας προχώρησε στην ψήφιση 2 πολύ πρόσφατων νομοσχεδίων που αφορούν την επανέναρξη της αξιολόγησης τόσο των

¹⁶³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Απρίλιος 2021). Eurodice Ελλάδα: Διασφάλιση της Ποιότητας στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση . Ανάκτηση από https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-early-childhood-and-school-education-27_el πρόσβαση στις 18/9/2021.

¹⁶⁴ Stamelos , G . Article in European Educational Research Journal · (December 2012), *Understanding the Difficulties of Implementation of a Teachers' Evaluation System in Greek Primary Education: From National Past to European Influences*. Ανάκτηση από: <https://www.researchgate.net/publication/265786316> πρόσβαση στις 2/11/2021

εκπαιδευτικών, όσο και την εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση των σχολικών μονάδων. Η αξιολόγηση του έργου των εκπαιδευτικών εισάγεται ως μία αξιολόγηση με χαρακτήρα βελτιωτικό και όχι τιμωρητικό, δίνοντας έμφαση στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών ως απαραίτητη για την θέσπιση ενός μηχανισμού ανατροφοδότησης και διασφάλισης της διαρκούς βελτίωσης του εκπαιδευτικού και της ποιότητας της εκπαίδευσης¹⁶⁵. Επίσης με υπουργική απόφαση από το τρέχον σχολικό έτος (2021-2022), θα διενεργείται συλλογικός προγραμματισμός, εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση των σχολικών μονάδων ως προς το εκπαιδευτικό τους έργο¹⁶⁶. Ωστόσο στους κύκλους των εκπαιδευτικών εξακολουθεί να κυριαρχεί ο φόβος για πιθανά τιμωρητικά μέτρα που συνδέονται με την αξιολόγηση, ενώ στην ουσία μία αποτελεσματική αξιολόγηση μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα, την διαφάνεια, το αίσθημα ικανοποίησης από την εργασία και την ανταμοιβή των διδακτικών ικανοτήτων των εκπαιδευτικών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η Ευρωπαϊκή ένωση έχει αναπτύξει το ενδιαφέρον της για τις υπηρεσίες για μικρά παιδιά εδώ και πολλά χρόνια. Ο κύριος λόγος ήταν η δέσμευση της για ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών στην αγορά εργασίας και η εκτίμησή της ότι ο στόχος αυτός απαιτεί ασφαλή φροντίδα των παιδιών όσο οι γονείς εργάζονται. Το 2002 είναι έτος ορόσημο για την προσχολική εκπαίδευση, καθώς στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βαρκελώνης μπαίνουν οι πρώτοι μακροπρόθεσμοι στόχοι για το πως θα κινηθούν τα ευρωπαϊκά κράτη στον τομέα αυτό.

Σταδιακά βλέπουμε να υπάρχει μία μετατόπιση της προσοχής της Ε.Ε. στη σημασία της προσχολικής εκπαίδευσης για την προώθηση της μάθησης για όλα τα παιδιά,

¹⁶⁵ Ο νόμος **4823/2021**, ο οποίος δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Α 136 – 03.08.2021 αποτελείται από 245 άρθρα και περιλαμβάνει διατάξεις, μεταξύ άλλων, για την Αξιολόγηση των εκπαιδευτικών. Ανάκτηση από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/nomos-4823-2021-phek-136a-3-8-2021-2.html> Πρόσβαση στις 2/11/2021

¹⁶⁶ Υπουργική Απόφαση Αριθμ. 108906/ΓΔ4/2021 - ΦΕΚ 4189/Β/10-9-2021.

Συλλογικός προγραμματισμός, εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση των σχολικών μονάδων ως προς το εκπαιδευτικό τους έργο. Διαδίκτυο:

https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2020/%CE%A6%CE%95%CE%9A_%CE%92_4189.pdf

της ευημερία τους και της συνολικής ανάπτυξής τους. Γίνεται αντιληπτό επίσης, το πόσο σημαντικό ρόλο μπορεί να παίξει η προώθηση της ποιότητας των προσχολικών υπηρεσιών στην ανάπτυξη των κοινωνιών και στο σπάσιμο του φαύλου κύκλου της μειονεξίας ειδικά για τις πληθυσμιακές ομάδες που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Οι επενδύσεις για τα παιδιά είναι επενδύσεις για το σύνολο της κοινωνίας. Τα παιδιά σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων έχουν δικαίωμα σε οικονομικά προσιτή και καλής ποιότητας προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, και μάλιστα τα παιδιά από μειονεκτούντα περιβάλλοντα πρέπει να επωφελούνται ειδικών μέτρων για την ενίσχυση της ισότητας των ευκαιριών.

Η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα αποτελεί μέρος του οράματος ενός ευρωπαϊκού χώρου εκπαίδευσης, όπου η ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση, κατάρτιση και έρευνα, θα παρέχεται ανεμπόδιστα σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η προσχολική εκπαίδευση θέτει τα θεμέλια για την δια βίου μάθηση και την διαμόρφωση ταυτότητας και συμμετοχής στα κοινά. Τα παιδιά είναι οι ενεργοί πολίτες του αύριο σε ένα κόσμο χωρίς σύνορα.

Σταδιακά εδραιώνεται στην Ευρώπη μία κοινή αντίληψη του τι σημαίνει ποιότητα στην εκπαίδευση και τα κράτη μέλη φιλοδοξούν να διασφαλίσουν προσχολικά συστήματα και υπηρεσίες υψηλής ποιότητας και χωρίς αποκλεισμούς. Σκοπός του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου μέσα από τις συστάσεις του είναι η στήριξη των κρατών μελών έτσι ώστε να αναπτύξουν και να εφαρμόσουν πολιτικές και πρακτικές που θα επιτρέψουν την επίτευξη αυτή των στόχων. Η ποιότητα της παρεχόμενης αγωγής διαφέρει σημαντικά τόσο στο εσωτερικό μίας χώρας, μεταξύ των χωρών, μεταξύ αστικών και αγροτικών ή απομακρυσμένων περιοχών, μεταξύ ιδιωτικών και δημόσιων φορέων καθώς και μεταξύ ηλικιακών ομάδων(0-3 και 3-6 ετών).

Σκοπός της παρούσας βιβλιογραφικής έρευνας είναι να εξάγει συμπεράσματα και να διατυπώσει προτάσεις για τις πολιτικές που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας στον ευρωπαϊκό χώρο και πως αυτές ενσωματώνονται στην εθνική εκπαιδευτική πολιτική. Η Ελλάδα είναι από τις χώρες που έχουν μείνει πολύ πίσω στους στόχους που έχει θέσει η ευρωπαϊκή ένωση για την προσβασιμότητα στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, και χρειάζεται στρατηγική προσέγγιση ως προς την ποιότητα. Πιο συγκεκριμένα έχουν επιλεγεί 3 χαρακτηριστικές πτυχές που θα βοηθήσουν να στηριχθεί ο τελικός προβληματισμός γύρω από την πρόοδο που έχει σημειωθεί στην Π.Ε.Φ. στην Ευρώπη αναφορικά πάντα με το πλαίσιο ποιότητας που έχει θεσπιστεί, αλλά και τα προβλήματα που πρέπει ακόμη να λυθούν σε κυρίως σε εθνικό επίπεδο. Η εξέταση αυτή των πτυχών στην εργασία ήταν χρήσιμη για μία ακτινογραφία της ΠΕΦ στην Ευρώπη.

- ✚ Το σύστημα, (αδυνατεί να αποκτήσει τα χαρακτηριστικά ενός ολοκληρωμένου συστήματος, κατακερματισμός της διοίκησης, αποκλίσεις ανάμεσα σε θεσμούς- γονικές άδειες/προσχολικές υπηρεσίες, πρωτοβάθμια εκπαίδευση περιορισμοί στην ύπαρξη συνέχειας, ασάφειες στις αρμοδιότητες διαχείρισης)
- ✚ Η προσβασιμότητα , οι περιορισμοί στην καθολικότητα της προσφοράς , οι οποίοι ζημιώνουν τις ευάλωτα κοινωνικά ομάδες.
- ✚ Οι βασικές προϋποθέσεις της ποιότητας, (επιμόρφωση εκπαιδευτικών, αξιολόγηση, επαρκή χρηματοδότηση, συμμετοχή των γονέων, αποτελεσματικά προγράμματα σπουδών) .

Οι σκέψεις που θα αποτυπωθούν και οι προτάσεις που θα γίνουν, αφορούν την πραγματικότητα του ελληνικού συστήματος προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας.

Διαμόρφωση ενιαίου πλαισίου για τις ηλικίες 0-6

Ο θεσμός της προσχολικής αγωγής από 0-6 ετών έχει καλύτερα εκπαιδευτικά, κοινωνικά και οικονομικά οφέλη όταν προσεγγίζεται ολιστικά έναντι «διχοτομημένων» συστημάτων όπως είναι το ελληνικό. Παρόλα αυτά οι θεσμοί της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας στη χώρα μας, δηλαδή τα νηπιαγωγεία και οι βρεφονηπιακοί/παιδικοί σταθμοί λειτουργούν ως παράλληλοι κόσμοι, παρόλο που εξυπηρετούν παρόμοιες ανάγκες των παιδιών, γονιών και του κράτους. Δεν υπάρχει επαφή μεταξύ τους, δεν ελέγχονται από έναν κοινό φορέα. Οι παιδικοί σταθμοί βρίσκονται εκτός της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, υπό την εποπτεία των δήμων και του υπουργείου εσωτερικών. Ο τρόπος που οργανώνονται, η φιλοσοφία τους, ο τρόπος διοίκησής τους, ακόμη και η εκπαίδευση του προσωπικού τους είναι εντελώς διαφορετική από του νηπιαγωγείου. Το γεγονός ότι βρίσκονται εκτός εκπαιδευτικού συστήματος αντανακλά την φιλοσοφία γύρω από την βασική λειτουργία τους ότι είναι «χώροι φύλαξης και κοινωνικοποίησης των παιδιών αλλά και ελάφρυνσης των εργαζόμενων γονέων». Δεν υπάρχει συγκεκριμένο αναλυτικό πρόγραμμα όπως ορίζεται στα νηπιαγωγεία από το υπουργείο παιδείας που να προβλέπει την καλλιέργεια αξιών και δεξιοτήτων. **Συνίσταται ολοκλήρωση των συστημάτων,** οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής που είναι αρμόδιοι για τα παιδιά μικρότερης ηλικίας να συνεργάζονται στενά με τους αρμόδιους που αναπτύσσουν πολιτικές για μεγαλύτερα παιδιά, προκειμένου να υπάρχει ενιαία προσέγγιση όσον αφορά την ανάπτυξη των παιδιών

Τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής

Χρειάζεται οι υπεύθυνοι εκπαιδευτικής πολιτικής για την προσχολική εκπαίδευση να βασίζονται κάθε νέα πρωτοβουλία σε γερά «εμπειρικά θεμέλια», «τι λειτουργεί» στην ΠΕΦ. Πολλές φορές ένα πλάνο είναι γραμμένο από ανθρώπους που δεν έχουν

καμία σχέση, εμπειρία από την σχολική τάξη. Χαρακτηρίζονται από προχειρότητα, άγνοια και απουσία επιστημονικής τεκμηρίωσης και συνεργασίας με τους φυσικούς αποδέκτες. Δεν λαμβάνουν υπόψη τις αρμόδιες ομοσπονδίες, συλλόγους εργαζομένων, πανεπιστημιακούς εκπαιδευτικούς, και φυσικά γονείς και τα ίδια τα παιδιά. Παρουσιάζονται σαν κακέκτυπα αντίγραφα άλλων χωρών ελάχιστα προσαρμοσμένα στην ελληνική πραγματικότητα και οικονομία.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι διαδικασίες διαβούλευσης για το νέο πλαίσιο για την προσχολική αγωγή 0-4 ετών «Κυψέλη» που ξεκίνησαν εν μέσου θέρους και πανδημίας, χωρίς την παρουσία και την συμμετοχή των άμεσα εμπλεκόμενων εκπαιδευτικών πρώιμης προσχολικής ηλικίας.

Προσβασιμότητα

Η συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση των παιδιών ηλικίας μεταξύ 4 ετών και ηλικίας έναρξης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, αυξήθηκε αλλά υπολείπεται πολύ του μέσου όρου της Ε.Ε. (95,4%). Εδώ πρέπει να αναφέρουμε ότι από το τρέχον έτος ισχύει η υποχρεωτικότητα της δίχρονης προσχολικής εκπαίδευσης σε όλη την ελληνική επικράτεια, ορθή πολιτική απόφαση που θα αυξήσει την συμμετοχή. Τα πράγματα είναι πολύ διαφορετικά όμως όσο μικραίνει η ηλικία. Μόνο το 20% των παιδιών κάτω των 3 ετών παρακολουθούν κάποιον επίσημο φορέα. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που παρατηρείται είναι ότι οι δομές που έχουν χαμηλό κόστος, όπως οι δημοτικές, δεν είναι αρκετές για να καλύψουν τις ανάγκες όλων των παιδιών, έτσι πολλές οικογένειες στρέφονται στους ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς που σημαίνει επιπλέον οικονομική επιβάρυνση, ή να μην εντάσσουν καθόλου τα παιδιά τους σε κάποια τέτοια δομή. Η υφιστάμενη οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση σε συνδυασμό με τις δυσοίωνες προβλέψεις για τις επιπτώσεις της πανδημίας ενδέχεται να συμπιέσουν τα ποσοστά συμμετοχής κατά τα επόμενα έτη. Η παροχή δωρεάν υπηρεσιών βρεφονηπιακής φροντίδας μέσω των σχετικών δράσεων του ΕΣΠΑ τα τελευταία έτη, δεν επαρκεί για την κάλυψη των αναγκών ολόκληρου του πληθυσμού.

Σε αυτό που θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή είναι η διεύρυνση της συμμετοχής και όχι μόνο της αύξησης της συμμετοχής. Το κράτος πρέπει να δώσει ίσες ευκαιρίες συμμετοχής και στα παιδιά από απομακρυσμένες νησιωτικές και αγροτικές περιοχές λύνοντας τα όποια εμπόδια υπάρχουν ως προς την πρόσβαση. Το κράτος θα πρέπει επίσης να μεριμνήσει ιδιαίτερα για την ισότιμη πρόσβαση περισσότερων κοινωνικών ομάδων. Τα παιδιά που είναι δύσκολο να προσεγγιστούν είναι συχνά τα παιδιά από μειονεκτικά περιβάλλοντα και αυτά που ωφελούνται περισσότερο από την συμμετοχή. Θα μπορούσε η Ελλάδα να χρησιμοποιήσει την καλή πρακτική της Φιλανδίας που προέβηκε σε χαρτογράφηση του πληθυσμού που δεν έχει ενταχθεί στο προσχολικό της πρόγραμμα.

Αδυναμίες που φάνηκαν στην πανδημία

Τα νηπιαγωγεία είχαν μεγάλη δυσκολία να διασφαλίσουν τη μαθησιακή συνέχεια για τα παιδιά κατά τη διάρκεια του lockdown, για διάφορους λόγους όπως η ανεπαρκής καθοδήγηση και υποστήριξη από τους υπεύθυνους /αρχές, η εξάρτηση από τη διαθεσιμότητα, τα κίνητρα και τις δεξιότητες των γονιών και την πρόκληση της χρήσης των νέων τεχνολογιών με μικρά παιδιά.

Στην Ελλάδα οι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να βρουν λύσεις, να αυτοεπιμορφωθούν, να καλύψουν με δικά τους έξοδα τον απαιτούμενο τεχνολογικό εξοπλισμό. Πολλά παιδιά έμειναν έξω από την εξ αποστάσεως εκπαίδευση λόγω κοινωνικό-οικονομικής κατάστασης των οικογενειών π.χ. έλλειψη ψηφιακού εξοπλισμού. Τα παιδιά πάλι που στερήθηκαν την συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία ήταν τα παιδιά από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες.

Συμμετοχή των γονέων

Η συμμετοχή των γονέων στη μαθησιακή διαδικασία είναι βασικό συστατικό κάθε ποιοτικού προσχολικού προγράμματος. Οι γονείς είναι συνεργάτες και συμμετέχοντες τα πρώτα χρόνια του σχολείου. Έχουν το δικαίωμα να λαμβάνουν πληροφορίες, υποστήριξη και συμβουλευτική στο νηπιαγωγείο για θέματα που σχετίζονται με την εκπαίδευση και την προσωπική ανάπτυξη των παιδιών, και να εκφράζουν τις απόψεις τους τόσο επίσημα όσο και ανεπίσημα. Οι προσχολικές δομές θα πρέπει να ενθαρρύνουν την ουσιαστική συμμετοχή τους. Καλή πρακτική είναι η καθιέρωση επαφών με όλες τις οικογένειες και ιδίως με οικογένειες σε μειονεκτική κατάσταση, με στόχο την ενημέρωσή τους για τα οφέλη της συμμετοχής σε προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα και την ανάπτυξη εμπιστοσύνης στις υπηρεσίες.

Επαγγελματική κατάρτιση εκπαιδευτικών προσχολικής εκπαίδευσης

Η αρχική κατάρτιση και η συνεχής επαγγελματική εξέλιξη των εκπαιδευτικών σχετίζεται άμεσα με υπηρεσίες καλύτερης ποιότητας, αλληλεπιδράσεις προσωπικού και παιδιών υψηλότερης ποιότητας και συνεπώς καλύτερα αναπτυξιακά αποτελέσματα για τα παιδιά. Οι εργαζόμενοι στην ΠΕΦ στην Ελλάδα είναι τουλάχιστον απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης γεγονός που εναρμονίζεται με τον στόχο που έχει θέσει η Ε.Ε. για το εκπαιδευτικό προσωπικό σε προσχολικές δομές. Οι περισσότεροι μάλιστα εκπαιδευτικοί ΠΕΦ είναι κάτοχοι μεταπτυχιακών τίτλων, συμμετέχουν σε πολλές επιμορφώσεις, αφού μοριοδοτούνται για τον αρχικό διορισμό τους, αλλά έτσι ενισχύουν το προσωπικό τους προφίλ σε επικείμενη αξιολόγηση που στην Ελλάδα αντιμετωπίζεται ακόμα με καχυποψία και ανασφάλεια.

Η αποτελεσματικότητα όμως του εκπαιδευτικού είναι αλληλένδετη και αλληλοεξαρτώμενη από άλλους παράγοντες, ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε την έλλειψη υποστηρικτικού προσωπικού (εργασιοθεραπευτές, λογοθεραπευτές, ψυχολόγους), τον εργασιακό φόρτο των προϊστάμενων των νηπιαγωγείων που κάνουν ταυτόχρονα και διδακτικό έργο, την έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής, ακατάλληλα κτίρια, αναλογία παιδιών-εκπαιδευτικού.

Έρευνες έχουν δείξει ότι η αναλογία εκπαιδευτικού/μαθητών, έχει άμεση σχέση με τα μαθησιακά αποτελέσματα, εφόσον επιτρέπει την εξατομικευμένη προσοχή κι την συχνότερη αλληλεπίδραση αλλά και με την ασφάλεια αφού ο εκπαιδευτικός θα μεριμνά για λιγότερα παιδιά. Η αναλογία αυτή βρέθηκε ότι δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τα 15 παιδιά για κάθε εκπαιδευτικό. Η κατάσταση στην Ελλάδα όμως προσδιορίζεται διαφορετικά αφού «ο αριθμός των νηπίων ανά νηπιαγωγό ορίζεται στα 25 νήπια». Γίνεται αμέσως αντιληπτό ότι οι σχετικές διατάξεις πρέπει να τύχουν άμεσης αναθεώρησης.

Αρκετά νηπιαγωγεία στην ελληνική επικράτεια εξακολουθούν να στεγάζονται σε παλιά κτίρια, σε προκατασκευασμένες αίθουσες κοντέινερ, ή να διαθέτουν ανεπαρκείς προαύλιους χώρους με αρνητικές συνέπειες στην παρεχόμενη μαθησιακή διαδικασία και ασφάλεια των παιδιών. Λόγω ελλιπής χρηματοδότησης ή καθυστερήσεων εμφανίζονται προβλήματα με την θέρμανση, συντήρηση των κτιρίων ή και την αγορά αναλώσιμων ειδών. Είναι επιτακτική ανάγκη η αύξηση της χρηματοδότησης για την δημόσια προσχολική παιδεία.

Στα νηπιαγωγεία καθρεπτίζεται το όραμα μιας κοινωνίας για το μέλλον της που δεν είναι άλλο παρά οι μικροί πολίτες της. Το ελληνικό κράτος θα πρέπει να λάβει σοβαρά υπόψη τα ως τώρα απογοητευτικά δεδομένα και να ηγηθεί ενός ουσιαστικού και ανοικτού διαλόγου για την διαμόρφωση ενός ρεαλιστικού σχεδίου για την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα ώστε να εναρμονιστεί με τις συστάσεις των διεθνών οργανισμών και τις δεσμεύσεις που έχει αναλάβει στην Ε.Ε. Στο σχέδιο αυτό θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη η αναμοιρογένεια του μαθητικού πληθυσμού, ώστε να συμπεριλαμβάνονται πρόνοιες για τα παιδιά που προέρχονται από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες.

Η προσχολική εκπαίδευση αποτελεί τη βάση και θεμέλιο του εκπαιδευτικού συστήματος, οι θεσμοί πρέπει να την δουν ως πρωτεύοντα και καθοριστικό χώρο για επένδυση, να ασχοληθούν μαζί της με σαφήνεια και αποφασιστικότητα, γιατί από την παιδεία εξαρτάται η σωστή λειτουργία μίας χώρας, η οικονομία της, η εξάλειψη των ανισοτήτων που προκαλούν εξαθλίωση και εμποδίζουν την πραγματική ανάπτυξη μίας χώρας καταδικάζοντάς την σε απομόνωση από την υπόλοιπη Ευρώπη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αναγνωστοπούλου Δ., Π. Νάσκου Περράκη, Δ. Σκιαδάς, 2020, *Δικαίωμα στην εκπαίδευση και εκπαιδευτικές πολιτικές. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις*. Θεσσαλονίκη: εκδ. Ανικούλα, σελ. 78

ΑΝΤΙΓΟΝΗ - Κέντρο Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης., (2014). *Σκιάδης Έκθεση για τον Διαχωρισμό των Ρομά στην Εκπαίδευση*. Ανακτήθηκε από διαδίκτυο:

<http://docplayer.gr/3123708-Skiodis-ekthesi-shadow-report-gia-ton-diahorismo-ton-romastin-ekpaideysi-dimioyrgithike-apo-tin-antigoni.html>

Γκλιάου - Χριστοδούλου, Νικολέττα. *Πολιτικές και μέτρα για την ένταξη όλων των παιδιών προσχολικής αγωγής στο εκπαιδευτικό σύστημα*. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ανάκτηση από: <http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teyxos17/040-056.pdf>

Δαγτόγλου, Π., 2006, «Συνταγματικό δίκαιο. Ατομικά δικαιώματα», τομ. Α' 4^η εκδ., Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, σ. /Κατρούγκαλος, Γ., 2006, «Τα κοινωνικά δικαιώματα», Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, σ. 214

Διανέοσις (2017, Φεβρουάριος). *Γιατί η Ελλάδα πρέπει να επενδύσει στην Προσχολική Αγωγή*. Ανάκτηση από: <https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2019/07/preschool-education.pdf>

Ζαχαρενάκης, Κ. (1991). *Αντισταθμιστική Αγωγή για Ίσες Εκπαιδευτικές Αφετηρίες*. Ηράκλειο: Έκδ. του συγγ.

Κιτσαράς, Δ. (1998). *Προγράμματα Προσχολικής Αγωγής, Διαχρονική και συγχρονική διερεύνηση* (Συγκριτική Ανάλυση). Ρέθυμνο: 1998, σ.σ. 39-44.

Κιτσαράς, Γ. (2001). *Προσχολική Παιδαγωγική*. Αθήνα: Εκδ. του συγγ., Β' εκδ. Αυξημένη και Βελτιωμένη. Σελ 62

Κυρίτσης, Δ. (2016). *Εκπαιδευτικές ανισότητες και κοινωνική δικαιοσύνη*. Αθήνα, Gutenberg

Μακρυνιώτη, Δ. (Επιμ.). (2003). *Κόσμοι της Παιδικής Ηλικίας, Τοπικά Δ'*. Αθήνα: Ε.Μ.Ε.Α.

Μπουτσιούκη, Σ. (2017). *Ευρωπαϊκή πολιτική στην εκπαίδευση*, Εκδ. Κ., Μ. ΑΝΤ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη.

Πετρογιάννης, Κ. (2018). *Το Ευρωπαϊκό ερευνητικό πρόγραμμα "CARE"* Ανάκτηση από:
<http://www.posips.com/images/pdfs/Petrogiannis-Dimitsana-2018.pdf>

Οργανισμός δικαιωμάτων της Ε.Ε. (FRA). *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα του παιδιού*. Διαδίκτυο
<https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/.opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c10af9a2>

Πεχτελίδης Γ. (2015). *Κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα www.kalippos.gr

Σαραφιανός Δ., (2017) άρθρο 16, σε Σπυρόπουλου, Φ, Κοντιάδη, Ξ., Ανθόπουλου, Χ., Γεραπετρίτη, Γ. (Επιστημ. Διευθ.), «*Σύνταγμα, Κατ άρθρο ερμηνεία*» (Αθήνα –Θεσσαλονίκη. Εκδ. Σάκκουλα, 2017), σελ 388-389

Στελλάκης, Ν. (2018). Πρόσβαση και η Ποιότητα της Προσχολικής Εκπαίδευσης και Φροντίδας στην Ελλάδα, *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού, ΟΜΕΡ*, 2018,
<https://doi.org/10.12681/icw.17943>

Τσομπάνογλου Γ., Οικονόμου Θ.(2005), «Κοινωνική πολιτική για την κοινωνική ενσωμάτωση. Εκπαίδευση, δια βίου κατάρτιση και αειφορία εργασίας», στο: Τσομπάνογλου Γ., Κορρές Γ. ,Γιαννοπούλου Ι. (επιμ.), *Κοινωνικός αποκλεισμός και πολιτικές ενσωμάτωσης*.Αθήνα: Παπαζήσης.

Φραγκουδάκη Ά. (1985). «*Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*», *Θεωρίες για την Κοινωνική Ανισότητα στο Σχολείο*, Αθήνα: Παπαζήση, σελ 15

Χαρίτος , Χ. (1996). *Το ελληνικό νηπιαγωγείο και οι ρίζες του*. Συμβολή στην Ιστορία της Προσχολικής Αγωγής, Αθήνα

Χατζηκωνσταντίνου ,Κ. (1982). « Η Σύμβασις της UNESCO περί Απαγορεύσεως διακρίσεων εις την Εκπαίδευσιν- Προσπάθεια αναλύσεως και Ερμηνείας», Επιστημονικά Δημοσιεύματα Ινστιτούτου Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων Θεσσαλονίκης, Νο 15.

Χρυσόγονος, Κ. (2006). *Ατομικά και Κοινωνικά δικαιώματα*, 3^η έκδ., Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα , σελ. 338

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Aries, P. (1990). *Αιώνες της Παιδικής Ηλικίας*. Αθήνα: Γλάρος, σελ, 19

Bennett, J. (2008). *Early childhood services in the oecd countries: review of the literature and current policy in the early childhood field*. oecd. Ανάκτηση από :<https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/216bd094-en.pdf>

Bernard Spodek, Olivia N. Saracho, (2014). *Handbook of Research on the education of Young Children*, Second Edition, part 1, chapter1, p, 11

Blackledge,D. ,Hunt , B. (1995). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, Αθήνα

Berstein B. (1961). “ *Social class and linguistic development: a theory of social learning*”, In A.H. Haslsey, J. Floud and C. A. Anderson (eds.) *Education, economy and society* (288-314). New York: Free Press. Ανάκτηση από <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/223388>

Center on the Developing Child at Harvard University, (2016), *From Best Practices to Breakthrough Impacts: A science-based approach to building a more promising future for young children and families* <http://www.developingchild.harvard.edu>.

Child On Europe. European Network of National Observatories on Childhood. (2010). *Early Childhood Education and Care Services in the European Union Countries: Proceedings of the Child ON Europe Seminar and integrated review*. Istituto degli Innocenti di Firenze. (σελίδες 81-84)]. Διαδίκτυο http://www.childoneurope.org/issues/publications/ECEC_Report_rev.pdf

Desforbes, C. & Abouchaar, A . (2003). *The impact of paternal involvement, parental support and family education on pupil achievement and adjustment: A literature review*. Department for Education and Skills, Research. Report No 433 Ανάκτηση από https://www.nationalnumeracy.org.uk/sites/default/files/documents/impact_of_parental_involvement/the_impact_of_parental_involvement.pdf

Deutsche Welle (2021). *Παγκόσμια κρίση και στην εκπαίδευση? Ανάκτηση από διαδίκτυο Παγκόσμια κρίση και στην εκπαίδευση; | Κοινωνία & Πολιτισμός | DW | 30.01.2014*.<https://www.dw.com/el/%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7/a-17395292>

Durkheim, E. (1956). *Education and Sociology*, The Free Press, New York.

Durkheim, E. (1982). Childhood. In C. Jenks (Ed.), *The Sociology of Childhood – Essential Readings* (pp. 146-151). London: Batsford Academic and Educational Ltd. Αναφέρεται στο Πεχτελίδης Γ. Κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας (κεφ.2. σελ. 11).

European Commission Network on Childcare and Other Measures to Reconcile the Employment and Family Responsibilities of Men and Women. (ECNC). (January 1996). Proposals for a Ten Year Action Programme. *Quality Targets in Services for Young Children*. Διαδίκτυο: <https://childcarecanada.org/sites/default/files/Qualitypaperthree.pdf>

European Commission , (2019). *Education and Training MONITOR 2019*,Luxenburg. Διαδίκτυο: <https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/volume-1-2019-education-and-training-monitor.pdf>

European Commission,(2019), EACEA, Eurydice Brief. *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe 2019*. Ανάκτηση από <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fd227cc1-ddac-11e9-9c4e-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>

European Commission, (2021). Eurydice. National Education Systems. Greece overview. Ανάκτηση από <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice>

Honore. C. (2001). *Το μανιφέστο της χαρούμενης παιδικής ηλικίας*. Αθήνα

Kascak, O. Pupala, (2013). *Buttoning up the gold collar- the child in neoliberal visions of early education and care*. Human Affairs, 23(1), σ.320.

Keeping Children Safe. International child safeguarding standards. *Τα πρότυπα διασφάλισης*. Διαδίκτυο <https://www.keepingchildrensafe.global/accountability/>

Megalonidou, C. (2020). *The quality of early childhood services and care in Greece*, International Journal of child Care and Education Policy, art. 9. ,Springer
Διαδίκτυο: <https://ijccep.springeropen.com/articles/10.1186/s40723-020-00074-2>

Melhuish, E., Ereky-Stevens, K., Petrogiannis, K.(2014-2015) ,*CARE project (Curriculum Quality Analysis and Impact Review of European ECEC*, University of Oxford. Ανάκτηση από: https://ecccare.org/fileadmin/careproject/Publications/reports/new_version_CARE_WP4_D4_1_Review_on_the_effects_of_ECEC.pdf

Naudeau, S. et al. (2011). *Investing in young children: An early childhood development guide for policy dialogue and project preparation*. Washington, DC, World Bank.

OECD Network on Early Childhood Education and Care, (2015). *Early Learning and Development: Common Understandings*, OECD.

OMEP (2012). International journal of early childhood. Samuelsson I. & Wagner J. *Open Appeal to Local, National, Regional and Global Leaders. Secure the World's Future: Prioritize Early Childhood Development, Education, and Care*. Διαδίκτυο https://www.researchgate.net/publication/257797519_Open_Appeal_to_Local_National_Regional_and_Global_Leaders_to_Secure_the_World's_Future

Parsons, S., Schoon, I., Rush, R. and Law, J. (2011), *Long-term Outcomes for Children with Early Language Problems: Beating the Odds*. *Children & Society*, 25: 202-214.
<http://dx.doi.org/10.1111/j.1099-0860.2009.00274.x>.

Raver, C. and C. Blair (2016), “Neuroscientific insights: *Attention, working memory and inhibitory control*”, *The Future of Children*, Vol. 26/2, pp. 95-118.

Rawls, J., (2001) *Θεωρία της δικαιοσύνης*, Πόλις .

Saraceno , C . (2008), Όντας νέοι στην Ιταλία: *Τα παράδοξα μιας Οικογενειακής Εταιρείας*, από: *European Journal of Social Quality* (Τόμος 2, Τεύχος 2.)

Shuey, E. and Kankaraš , M. (2018). “*The Power and Promise of Early Learning*”, *OECD Education Working Papers*, No . 186, OECD Publishing, Paris.
<http://dx.doi.org/10.1787/f9b2e53f-en>

Schoon, I. et al. (2015), *The Impact of Early Life Skills on Later Outcomes*, OECD Directorate for Education and Skills, Education Policy Committee

Stamelos , G . Article *in* *European Educational Research Journal* · (December 2012), *Understanding the Difficulties of Implementation of a Teachers' Evaluation System in Greek Primary Education: From National Past to European Influences*. Ανάκτηση από:
<https://www.researchgate.net/publication/265786316>

Stiles, J. and T. Jernigan (2010), *The basics of brain development*, NCBI.
<http://dx.doi.org/10.1007/s11065-010-9148-4>

UNESCO, (2000). *Εκπαίδευση για Όλους - Education for All (EFA)*, Dakar. Ανάκτηση από:
<http://www.gsae.edu.gr/el/international-organisations/unesko-unesco/ekpaidefsi-gia-olous-education-for-all-efa>.

UNESCO, (2008). “*The right to education*”. *Monitoring standard –setting instruments of UNESCO*, Paris, p.31. Ανάκτηση από: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000161161>

UNESCO (2010a). *Reaching the marginalized: EFA Global Monitoring Report 2010*, Paris. Ανάκτηση από <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000186525>

UNESCO-UIS, (2012). *International Standard Classification of Education ISCED 2011*, Montreal, Canada. Ανάκτηση από : <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>

UNESCO, (December 2015). *Incheon Declaration: Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all*, Paris. Ανάκτηση από το διαδίκτυο. <http://uis.unesco.org/en/document/education-2030-incheon-declaration-towards-inclusive-equitable-quality-education-and>

UNICEF, (2008). *The child care transition: A league table of early childhood education and care in economically advanced countries*. Report Card 8. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

UNICEF, (2010). *The children left behind: A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries*. Report Card 9, Florence, Innocenti Research Centre.

Zelizer, V.A. (1985). *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. chapter 2, p, 56-72, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Νομοθεσία- Διαδικτυακές πηγές

Σύνταγμα αρθρ.28. παρ 1. *Κανόνες του διεθνούς δικαίου και διεθνείς οργανισμοί*. Διαδίκτυο <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-28/>

Νόμος ΒΤΜΘ΄ - ΦΕΚ 37/1895 τ. Α΄ : «Περί στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαίδευσεως». <http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/curricula/item.html?code=1895-037A&tab=01>

Νόμος 1268/1982- ΦΕΚ Α' 87/16.7.1982 (Κωδικοποιημένος). Για τη δομή και λειτουργία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Ανάκτηση από : <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/tritobathmia-ekpaideuse/nomos-1268-1982.html>

Νόμος 1566/1985- ΦΕΚ Α 167/Α/30-9-1985. Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις. Ανάκτηση από: https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2018/EPAL_N_1566_1985.pdf

Νόμος 2082/1992 - ΦΕΚ 158/Α/21-9-1992 (Κωδικοποιημένος) Αναδιοργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και καθιέρωση νέων θεσμών Κοινωνικής Προστασίας. Ανάκτηση από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ygeia/paidikoi-stathmoi/n-2082-1992.html>

Νόμος 2101/1992 –ΦΕΚ 192/Α/2-12-1992. «Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού». Ανάκτηση από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anilikoi/nomos-2101-1992-phek-192-a-2-12-1992.html>

Νόμος 3463/2006- ΦΕΚ Α 114/8-6-2006. Κύρωση του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων. Άρθρο 75 Αρμοδιότητες. Άσκηση αρμοδιοτήτων δήμων και κοινοτήτων. Ανάκτηση από <http://www.et.gr>

Νόμος 3699/2008 - ΦΕΚ 199/Α/2-10-2008. Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Διαδίκτυο <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3699-2008.html>

Νόμος 4251/2014- ΦΕΚ Α' 80/01-04-2014. Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις. Διαδίκτυο <https://www.taxheaven.gr/law/4251/2014>

Νόμος 4521/2018 -ΦΕΚ Α 38/2-3-2018, «Ίδρυση Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και άλλες διατάξεις», άρθρο 33. Ανάκτηση από: <http://www.et.gr>

Νόμος 4704/2020 (αντικαθιστά τον Ν. 1566/1985) Άρθρο 34. Ρύθμιση θεμάτων δίχρονης προσχολικής εκπαίδευσης. ΦΕΚ 133/4-7-2020. Διαδίκτυο: <https://www.taxheaven.gr/law/4704/2020>

Νόμος 4823/2021- ΦΕΚ Α 136 – 03.08.2021 . Αξιολόγηση του έργου στελεχών, εκπαιδευτικών και λοιπού ειδικού προσωπικού της δημόσιας πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ανάκτηση από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/nomos-4823-2021-phek-136a-3-8-2021-2.html>

Πρότυπος Κανονισμός Λειτουργίας Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών, (2017). ΦΕΚ Β 4249/2017 . Ανάκτηση από <http://www.et.gr>

Β. Δ/γμα 30.4.1896 . «Περί συστάσεως νηπιαγωγείων»- ΦΕΚ68/23.5.1896, τα Α΄, αρθρ. 2. Ανάκτηση από: http://6dimdiapleth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/NomothesiaDiapEkpshs/02_ProedrikaDiatagmata/pd497_81.pdf

Β.Δ/γμα 492/15-7-1962. - ΦΕΚ 124/6-8-1962. Περί του αναλυτικού Προγράμματος των Νηπιαγωγείων του Κράτους Ανάκτηση από <http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/curricula/item.html?tab=01&code=1962-124A>

Π.Δ. 473/31.5.1980- ΦΕΚ 132. Περί του Αναλυτικού και Ωρολογίου Προγράμματος του Νηπιαγωγείου. Ανάκτηση από: <http://elibrary.iep.edu.gr/iep/collection/curricula/item.html?tab=01&code=1980-132A>

Π.Δ. 486/1989- ΦΕΚ 208 /1989. Αναλυτικό και ημερήσιο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ΦΕΚ 303 & 304/13-3-2003 ΦΕΚ των νέων ΔΕΠΠΣ – ΑΠΣ. Ανάκτηση από <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf>

Υπουργική Απόφαση Δ22/οικ. 11828/293/ 2017. (ΦΕΚ 1157/Β 4/4/2017). Καθορισμός προϋποθέσεων για άδεια ίδρυσης και λειτουργίας Μονάδων Φροντίδας, Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης (Βρεφικών - Παιδικών - Βρεφονηπιακών Σταθμών, Μονάδων Απασχόλησης βρεφών και νηπίων) από φορείς Ιδιωτικού Δικαίου, κερδοσκοπικού Ανάκτηση από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ygeia/paidikoi-stathmoi/upourgike-apophase-d22-oik-11828-293-2017.html>

Κοινή Υπουργική Απόφαση 50025/2018 - ΦΕΚ Β 4217/2018. Μεταφορά μαθητών δημόσιων σχολείων από τις Περιφέρειες. Ανάκτηση από <https://edu.klimaka.gr/nomothesia/fek/3136-fek-4217-2018-metafora-mathitwn>.

Υπουργική Απόφαση Αριθμ. 108906/ΓΔ4/2021- ΦΕΚ 4189/Β/10-9-2021. Συλλογικός προγραμματισμός, εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση των σχολικών μονάδων ως προς το εκπαιδευτικό τους έργο. Ανάκτηση από:

https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2020/%CE%A6%CE%95%CE%9A_%CE%92_4189.pdf

Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη». Προς τη Βουλή των Ελλήνων, (Αθήνα 2015). Διαδίκτυο

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/k-euromap-eis-synoliko.pdf>

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

ΟΗΕ

Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (1948). Ηνωμένα Έθνη. Διαθέσιμο από <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk>

Σύμβαση για το καθεστώς των προσφύγων (1951), Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ. Διαδίκτυο <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf>

Σύμβαση για το καθεστώς των ανιθαγενών (1954), Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ. Διαδίκτυο: <https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/03/Conv.Statelessness.pdf>

Σύμβαση κατά των διακρίσεων στην εκπαίδευση, UNESCO, (1960). Διαθέσιμο από : <http://unescochair.uom.gr/?p=84>

Διεθνές σύμφωνο για τα Οικονομικά , Κοινωνικά και Πολιτικά δικαιώματα (1966), Ηνωμένα Έθνη. Διαθέσιμο από <https://unric.org/ehttps://unric.org/el/>

Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (1970), Ηνωμένα Έθνη. Διαδίκτυο <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c2aff2b2>

Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών των Διακρίσεων κατά των Γυναικών (1979), Ηνωμένα Έθνη. (CEDAW). Από https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/04/Conventions_Women.pdf?fbclid=IwAR1IoZfLesBJ8QED06zHYJi6t4Z1yquzc7I5WTPisxj1xq80C0YgLNp22Kg

Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Μεταναστών Εργαζομένων και των Μελών των Οικογενειών τους (1990), Ηνωμένα Έθνη. Διαδίκτυο. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c0f3b9d9>

Σύμβαση για τα δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (2008), Ηνωμένα Έθνη . Διαδίκτυο <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=50fe63392>

Επιτροπή για την εξάλειψη των διακρίσεων στις γυναίκες. *Συμπερασματικές παρατηρήσεις σχετικά με την έβδομη περιοδική έκθεση της Ελλάδας που ενέκρινε η Επιτροπή κατά την πενήντα τέταρτη σύνοδό της* (11 Φεβρουαρίου - 1 Μαρτίου 2013). Ανάκτηση από : <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPrICAqhKb7yhsldCrOIUTvLRFDjh6%2Fx1pWCT%2BNJkQB%2BECovrawUqIXuTO%2BAvPXIbcbOj2ZfuplklOZ77Vj2QxpNZqRbHA7Mh1aw933FUzcf9mPkICt7Fss2>

Επιτροπή Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία. *Συμπερασματικές παρατηρήσεις σχετικά με την αρχική έκθεση της Ελλάδας.* Διαδίκτυο <https://digitallibrary.un.org/record/3848325#record-files-collapse-header>

[Συμβούλιο της Ευρώπης](#)

Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. (ΕΣΔΑ) . Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο Εις την Σύμβαση περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών. Άρθρον 2 Δικαίωμα στην εκπαίδευση Ανάκτηση από https://www.echr.coe.int/documents/convention_ell.pdf .

Συμβούλιο της Ευρώπης (1997). *Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων* ΕΕ C 96, 24/03/1997. Διαδίκτυο:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c1303>

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, (ΕΔΔΑ). (2012) . *Υπόθεση Σαμπάνης και άλλοι κατά Ελλάδα*. Νο 32526/05, 05/06/2008, παρ.85

Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI)Ευρωπαϊκή δικτυακή πύλη της νεολαίας . *Καταπολέμηση του ρατσισμού στην Ευρώπη*. Διαδίκτυο
https://europa.eu/youth/get-involved/your%20rights%20and%20inclusion/fighting-racism-europe_el

Ευρωπαϊκή Ένωση

Συνθήκη για την Ε.Ε. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A12016M003>

Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Μάαστριχτ,1992). Διαδίκτυο
<https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL&from=EL>

Χάρτης των θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2016/C 202/02) Ανάκτηση από το διαδίκτυο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 912/2013 της επιτροπής της 23ης Σεπτεμβρίου 2013 για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 452/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την παραγωγή και την ανάπτυξη στατιστικών για την εκπαίδευση και τη διά βίου μάθηση, όσον αφορά τις στατιστικές για τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης . Ανάκτηση από : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0912&from=EN>

Οδηγία 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής . ανάκτηση από διαδίκτυο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:32000L0043>

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2006). *Συμπεράσματα του Συμβουλίου και των Αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών, συνελθόντων στα πλαίσια του Συμβουλίου, σχετικά με την αποτελεσματικότητα και τη δικαιοσύνη στην εκπαίδευση και κατάρτιση* (2006/C 298/03). Διαδίκτυο :

http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2006.298.01.0003.01.ELL

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. *Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 11ης Μαΐου 2010 σχετικά με την κοινωνική διάσταση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης* , (2010/C 135/02). Ανάκτηση από:[https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010XG0526\(01\)&from=ES](https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010XG0526(01)&from=ES)

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. *Συμπεράσματα του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 2014, για τη διασφάλιση της ποιότητας στην εκπαίδευση και κατάρτιση* (2014/C 183/07) . Ανάκτηση από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(07\)&from=NL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(07)&from=NL)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2017). *Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 14ης Σεπτεμβρίου 2017 σχετικά με ένα νέο θεματολόγιο δεξιοτήτων για την Ευρώπη (2017/2002(INI))* Διαδίκτυο https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0360_EL.html

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ανακοίνωση της Επιτροπής (2006). « *Αποδοτικότητα και ισότητα στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης*» (COM (2006) 481) Ανάκτηση από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:52006DC0481>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ανακοίνωση της Επιτροπής. (2011). *Εκπαίδευση και φροντίδα στην προσχολική ηλικία: Παρέχουμε σε όλα τα παιδιά μας το καλύτερο ξεκίνημα για τον κόσμο του αύριο*. Ανάκτηση από:

<https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52011DC0066>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011). Ανακοίνωση Προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα: *Παροχή σε όλα τα παιδιά μας του καλύτερου δυνατού ξεκινήματος για τον κόσμο του αύριο* [COM

(2011) 66] Διαδίκτυο

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0066:FIN:EL:PDF>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΑΧΕΑ. Ευρυδίκη. Σύνομη Επισκόπηση Πολιτικής. *Προσχολική Αγωγή και Φροντίδα 2014*. Ανάκτηση από: <https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/25c63f11-c2cb-4c4c-a3cb-85d9b1eab93b/language-el>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017). Ανακοίνωση της επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών *Ισχυροποίηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας μέσω της εκπαίδευσης και του πολιτισμού*.

Διαδίκτυο: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EL/ALL/?uri=CELEX%3A52017DC0673>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017). *Οι 20 αρχές του πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων*. Διαδίκτυο https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018). *Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας υψηλής ποιότητας* {SWD(2018) 173 final} Διαδίκτυο <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:52018DC0271>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΑΧΕΑ. Ευρυδίκη. Σύνομη επισκόπηση. *Βασικά στοιχεία για την Προσχολική Εκπαίδευση και Φροντίδα στην Ευρώπη*. (2019) Διαδίκτυο <https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/fd227cc1-ddac-11e9-9c4e-01aa75ed71a1/language-el/format-IKHPDF/source-105534509>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019). *Σύσταση του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2019 σχετικά με συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας υψηλής ποιότητας* (2019/C 189/02) Διαδίκτυο [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32019H0605\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32019H0605(01))

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2019). *Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης 2019 ΕΛΛΑΔΑ*. Από Διαδίκτυο https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-greece_el.pdf

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Eurydice Ελλάδα: *Χρηματοδότηση της Προσχολικής και της Σχολικής Εκπαίδευσης*, (Μάρτιος 2020). Διαδίκτυο: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-and-school-education-funding-33_el.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Eurydice, Ελλάδα. (Μάρτιος 2021). *Παιδαγωγική Υποστήριξη και Καθοδήγηση*. Διαδίκτυο: https://eacea.ec.europa.eu/nationalpolicies/eurydice/content/educational-support-and-guidance-27_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Eurydice Ελλάδα (Απρίλιος 2021): *Διασφάλιση της Ποιότητας στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση*. Ανάκτηση από: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-early-childhood-and-school-education-27_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021). *Σύσταση του Συμβουλίου για τη θέσπιση ευρωπαϊκής εγγύησης για τα παιδιά*. {SWD(2021) 62 final}. Διαδίκτυο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0137&from=EN>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021). Eurydice Ellada: *Προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα*. Διαδίκτυο: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-education-and-care-33_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Eurostat δείκτες για πρόσβαση. (2021). Από διαδίκτυο https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uoe_enra10&lang=en

Ελλάδα

Υπουργείο Δικαιοσύνης Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού* (Νοέμβριος 2018). Διαδίκτυο <https://government.gov.gr/ethniko-schedio-drasis-gia-ta-dikeomata-tou-pediou/>

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, *Επιτελική δομή ΕΣΠΑ τομέα Παιδείας*. Ένταξη Προσφυγόπαιδων, ηλικίας έως 15 ετών, στο Εκπαιδευτικό Σύστημα. Διαδίκτυο: <https://www.epiteliki.minedu.gov.gr/?p=1252&lang=el>

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (2021). *Νέες θεματικές στα Νηπιαγωγεία από το Σεπτέμβριο, μέσω των εργαστηρίων δεξιοτήτων*. Ανάκτηση από: <https://www.minedu.gov.gr/news/49672-03-08-21-nees-thematikes-sta-nipiagogeia-dimotika-kai-gymnasia-olis-tis-xoras-apo-septemvrio-meso-ton-ergastirion-deksiotit>